ISSN 1300-4158

insancıl

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL: 10 • AĞUSTOS '2000 • 1.000.000 TL. (KDV DAHİL)

2000/08

- YALNIZLIK KONUSUNDA KENDİMLE KONUŞMA
- İPOKRİZİ KARŞISINDA NAZIMOLOJİ
- TECAVÜZ
- KADINA "YENİ DÜNYA DÜZENİ"
- EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ
- ŞİİRİMİZDE İZLEK: HAPİSHANE
- AFŞAR TİMUÇİN İLE SÖYLEŞİ

İÇİNDEKİLER

Afşar TİMUÇİN	YALNIZLIK KONUSUNDA KENDİMLE KONUŞMA	1
Sedat UMRAN	TAŞ (ŞİİR)	4
Yalçın KÜÇÜK	İPOKRİZİ KARŞISINDA NAZIMOLOJİ	5
Sevgi Şahintürk İYİ	ZAMAN (ŞİİR)	14
Berrin TAŞ	TECAVÜZ	15
Cengiz BEKTAŞ	HANGİ KÖYÜN DELİSİ (ŞİİR)	18
Sibel ÖZBUDUN	KADINA "YENİ DÜNYA DÜZENI"	19
Bedir SABAH	SEVGİLİM GÖZLERİNDE (ŞİİR)	24
Arslan KAYNARDAĞ	AYDINLANMA FELSEFECİSİ BETÜL ÇOTUKSÖKEN	25
Sedat UMRAN	JENS PETER JACOBSEN	27
Sennur SEZER	F TİPİ CEZAEVLERİ İÇİN İTİRAZIMDIR (ŞİİR)	29
Hakan ŞENSOY	TINLAYAN ZAMAN (7)	30
Afşar TİMUÇİN	LIONEL RAY	32
Fatma EKİN	EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ	34
Mustafa GÖKSOY	ÖZGÜRLEŞME SÜRECİ VE MAPUSHANE	40
Nihat BEHRAM	ŞAHİN YARASI (Şu Yüreğim Çektiğime Dar Benim) ŞİİR	43
Günel ALTINTAŞ	FINDIK KIRAN SÖZLER: 3'TEN	44
Server ACİM	SANATÇI VE YAPITI	45
Filiz SÖNMEZ	SENNUR SEZER'İN ŞİİRİ	46
Aleksandr KUŞNER	YAĞMURLARIN ARDI SIRA (ÇEVİRİ ŞİİR)	49
Mehmet AKKAYA	AFŞAR TİMUÇİN İLE SÖYLEŞİ (3)	50
Sinan KUTLU	YOLDA (ŞİİR)	55
Ayşe GÜZEL	ŞİİR'İN SAATİ OLMAZ, ŞAİR'İN DE.. (ÖYKÜ)	56
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	60

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi
BERRİN TAŞ

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE

Kapak Tasarımı
YUSUF ASLAN

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Sanat Danışmanı
MEHMET ESATOĞLU

Ofset Hazırlık
DENİZ SARAÇ

Yazı İşleri Sorumlusu
YILMAZ ELMAS

Baskı
ILICAK MATBAASI

Adres: Kuçukparmakkapı, Ipek Sok Zafer Han No 10 Beyoğlu-Istanbul
Tel /Fax. (0212) 249 80 19 E-mail insancil@insancil.com
Atölye Adres: Istiklal Cad Mustafa Katip Çelebi Mah Tel Sk No 20/4 Beyoğlu Istanbul

SAYI: 118 **ABONE KOŞULLARI** **ISSN 1300-4158**

Yurtiçi yıllık abone bedeli 12 000 000 TL
Yurtiçi ödemeler için
Tiş Bankası Cağaloğlu-Istanbul Hesap No 1095 437905
Posta Çeki 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli 225 DM ya da 125 $
Yurtdışı ödemeler için
Tiş Bankası Ataköy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Mark hesab

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

YALNIZLIK KONUSUNDA KENDİMLE KONUŞMA

Afşar TİMUÇİN

Bursa'da bir genç sana *Kendimle konuşmalar*'ın yalnızlığın belirtisi olup olmadığını sordu, böyle bir soru bekliyor muydun?

Ne yalan söyleyeyim beklemiyordum. Bunu hiç düşünmemiştim. Soru birden bana bir doğruyu duyurdu. Sonra birden çocukluğuma götürdü beni. Bunu o delikanlıya söylemedim. Çocukken tek başıma tavla oynardım. Karşımdaki de ben olduğum için denkserliğe özen gösterirdim. Babam bazen gel tavla oynayalım derdi. Ama ben çekinirdim, ondan aynı şeyi isteyemezdim. Bizler çocuklarını öpmeyen babaların evlatlarıyız. Yaşlandıkça yalnızlaştığımı duyuyorum, bir de çocukluğuma doğru gittiğimi. Yaşlılıkta çocukluğumuz dirilmeye başlıyor. Evet, oldukça ilginç bu. *Kendimle konuşmalar* yalnızlığın kanıtı olabilir.

- Çocuklukta tamam da, ileri yaşlarda yalnızlık çekmek...

- Bak, sen gene bir şeyi karıştırdın. Yalnızlık çekmek başka şey yalnız olmak başka. Ben yalnızlığı bir duygu olmanın ötesinde bir gerçeklik olarak yaşıyorum ve yalnızlıktan sıkılmıyorum, bunalmıyorum. Tersine, yalnızlık benim yaşam biçimim, bir bakıma da insanlığa kavuşma biçimim.

Yalnızlık sana acı vermiyor mu?

Hayır, hiç böyle bir duygu duymuyorum. Acı vermediği gibi bir anlamda esenlik veriyor. İnsanın kendiyle kalabilmesi çok önemli. Kendimizle kalabilmemiz kendimiz olabilmiş olmamızla ilgilidir. Kendi olamamış insanlar yalnızlığa yani kendilerine dayanamazlar. Bir başlarına kaldılar mı patlarlar sıkıntıdan, uygunsuz da olsa birilerini ararlar, birileriyle boş boş konuşarak yalnızlıklarını gidermeye çalışırlar. Pekçok kişi bu çerçevede dost canlısı görünür, oysa o yalnızca varlığını sürdürebilmek için birilerini aramaktadır.

İnsanlar saatlerce oturup boş boş konuşarak vakit öldürürler...

Dedikodu yaparlar genellikle. Dedikodu vakit geçirmenin en iyi yoludur. İyilikçi pozlarında dedikodu ederler. Kimileri böylesi bir kılıfı da gereksiz bulur, alır açık açık yere çalar birilerini. Yalnız adamın başkalarıyla bu anlamda bir ilişkisi yoktur. O kimsenin yaşamını merak etmez. Falanca kişi filanca kişiye gönül mü vermiş, versin varsın. Onun sorunu değildir bu.

- Çocukluğunda yalnızdın belli ki. Şimdi de yalnızsın. Gençliğinde yalnız mıydın?

- Gençliğimde de büyük ölçüde yalnızdım ama o zaman birileri vardı çevremde. Bu insanlar belki de benim için yalnızlığın panzehiriydiler. Görünüşte ülkü arkadaşıydık, belli amaçlarımız vardı. Ama ben hiçbiriyle tam olarak uyuşamadım. Kestikleri kurbanın en güzel yerlerini kendilerine ayırır gibi bir durumları vardı. Bunu onların davranışlarından, örneğin yemek yiyiş biçimlerinden çıkarıyorum, çıkarıyordum.

- Ağızlarını mı şapırdatıyorlardı?

Yok canım, ağzını şapırdatan benim. O değil de görünmeyen ama derinden derine varlığı sezilen bencil bir yanları vardı. Bu yüzden kendileriyle ilgili konularda son derece başarılı oldular. Sessiz sessiz ilişkiler kurdular, para kazandılar...

- Onlar çekip gidince...

- Onlar çekip gidince değil de birileri başımıza bir iş gelmesin diye benden uzak durmaya başlayınca ben yalnız kaldım. Birileri benden kaçıyorlardı, vebadan kaçar gibi. Başlangıçta anlayamadım. Sonra anladım. Onlar çekip gittiler ama yenileri gelmedi. Benimle görünmemek için yolunu değiştirip beni görmezden gelenler vardı.

Doğal olarak bunların çoğu toplumcu insanlardı.

- Doğal olarak evet. Bunların hemen hepsi toplumcu insanlardı. Onlar bugün de toplumcu bir dil kullanmaktan geri kalmıyorlar.

- Kızgın mısın onlara?

Yok canım, olur mu öyle şey. Değer verdiğin adama kızabilirsin. Onlar benim için bir hiçten başka bir şey değil. Yanlış anlama, onlar elbette bir hiç değil, ancak benim için bir hiç.

- Pekiyi o zaman yalnızlık zor geliyordu anladığım kadarıyla. O durumda sen ne yaptın?

- Kendimi yalnızlığa alıştırdım. Kadın ya da erkek, birilerinin peşinden ağlayarak koşacak değildim ya. Zaten aydın bir kişi olarak kendime alış-

mam gerekiyordu. Benim gibi özel durumda olmayan kişiler de yalnızlığa alışmalılardı. *Bugün sizde yarın bizde* yaşamakla insan kendini daha da insan kılabilir miydi?

Sana göre her aydın kişi yalnız olmalı.

Yalnız kalabilmeli, diyelim istersen. Şimdi benim şu yaşımda dostlarım var, sevdiğim insanlar var, olabildiğince onlarla görüşüyorum. Ama gündelik yaşamın gerekleri dışında insan ilişkilerine ayıracak çok vaktim yok. Daha çok genç insanlarla görüşüp konuşmayı seviyorum.

Ruhun genç.

- Denilebilir. Yanılmıyorsam düşüncelerim de duygularım da genç. Ayrıca genç insanlara yararlı olabilirim diye düşünüyorum. Benim yaşıma gelmiş, üç beş kuruş kazanmaktan başka bir başarısı olmamış insanla neyi oturup konuşacağım?

Gene de yalnızlık zor iş desek?

Bir latin atasözü *"Yalnız adam ya tanrı ya şeytandır"* der. Yalnızlık bir bakıma zordur. Ama gerçek anlamda yalnızlığa alışmış olanlar için böyle bir zorluk yok gene de. En azından böyle bir şey benim için sözkonusu değil. *"Kartal yalnız uçar, kargalar, alakargalar ve sığırcıklar toplu uçarlar."* Böyle der bir İngiliz atasözü de. Atasözleri böyledir, tersini de yüzünü de doğru gösterirler, zaten doğrusu da budur.

Yalnızlığının kişisel nedenleri vardır, bir de toplumsal nedenleri. Bu toplumsal nedenlerden sözetsek biraz. Söylediklerinden azçok çıkıyor ama...

- Çok sorunlu bir ortamda yaşıyoruz. Basitliklerin, bayağılıkların, küçük hesapların, fare ilişkilerinin geçerli olduğu bir ortamda. Mertlik insan olmanın temel özelliklerinden biriydi. Ne gezer! Küçük insan her yanda egemen. Hırs tembellikle birleşti mi çok kötü şeyler olabiliyor. Hırs insanları yokediyor. Alçaklık neredeyse tek geçerli yöntem oldu. İnsanlar olmayı değil de sahip olmayı öngörüyorlar. İstemenin sonu gelmiyor. Her gün bin defa insan haklarından sözedenler birilerinin hakkını yemek için tuzaklar kuruyorlar. Çılgınca istekler yoğunlaştıkça yoğunlaşıyor. Gereksinimler, her gün biraz daha artıyor. Kafalar her gün biraz daha boşalıyor. Saçlar amerikan traşı, giysilerde markalar tamam, kafaya gelince, kafa tıntın. İnsan daha şu kadarcıkken bir gereksinimler varlığı olmaya başlıyor. Durmadan oyuncak istiyor, ona durmadan oyuncak alınıyor. Otomobil denilen oyuncağa kavuşana kadar. Sonunda insan elde ettiği şeyler arasında bunalmaya ve boğulmaya başlıyor. İnsanlar durmadan bir şeyler edinirken yaşamdan tad alamamaya başlıyorlar Doymuşluk görünümünde açgözlülükler, bilgelik görünümünde düzeysizlikler. Her yan çakallarla dolu. Sinsi çakallarla dolu. İnsanlar felaketler karşısında bile bilgeleşemiyorlar. Bu durumda yalnızlık bir kaçınılmazlık olmuyor mu?

- Kötü arkadaşın olacağına yalnız ol daha iyi, öyle değil mi?

- Bir bakıma öyle. Çünkü insan ilişkileri kötü koşullarda gerçekleşti mi insanda boşluklar yaratıyor. Kötü birliktelikler yalnızlıklardan daha yıpratıcı. Kaldı ki yalnızlık bana kötü duygular vermiyor. *"Her kötülük yalnız kalamamaktan gelir"* der La Bruyère. Yalnızlık gönlümüze ağır da gelse kafamıza iyi gelir. Zaman kısa. Düşünmek için kendimize vakit ayırmamız gerekiyor yani yalnızlık gerekiyor.

- Koyu bir yalnızlığın iyilikler getireceğini düşünebilir miyiz?

- Düşünemeyiz. Her şeyin bir ölçüsü olmalı. İnsan kendini mutlak bir yalnızlığa mahkum edemez, etmemeli. Vauvenargues ne der? *"Bedene perhiz neyse yalnızlık ruha odur, zorunlu da olsa uzun sürdürülürse öldürücü olur."* Gene de ben bu perhize alışığım, benim için öldürücü olmuyor desem çok mu ileri gitmiş olurum?

- Pekiyi, aşk yalnızlığı gidermiyor mu, hiç değilse dindirmiyor mu?

- İki kişilik yalnızlıklar da var, tek kişilik yalnızlıklardan daha tehlikeli ve daha sıkıntı vericidir, daha da yıpratıcıdır bunlar. Aşk yalnızlığı giderir mi? Belki bir süre için. Ancak aşkta bilinçler birbirine kavuşamadığı zaman -genelde böyle olur bu- kopmalar başlar. Kaldı ki aşk sözünü ikide bir kullanıyor olsak da aşk açısından son derece verimsiz bir ortamda yaşıyoruz. Yetersiz bilinçler aşk diye *aşk denilen ve aşka benzeyen* birşeyler yaşarlar. Aşka da çakallıklar karışıyor. Geçenlerde televizyonda bir belgeselde sinsi bir çakalın koca bir yırtıcıyı nasıl yok ettiğini gördük. Yaklaşıyor, ısırıyor ve kaçıyor. Sonra gene yaklaşıyor, ama arkadan yaklaşıyor, ısırıyor ve kaçıyor. Bir süre sonra yırtıcının işi bitiyor. Aşka çakallıklar karıştı mı bizim gibiler daha baştan yenik düşerler. Aşkın yasasında indirgeyicilik vardır, aşk bir bakıma bir savaşımdır, salt olumlamalarla değil yadsımalarla da kurulur. Ama aşkın yasasında çakallıklara yer yoktur. Zayıf insan aşka girdi mi aşkın yasalarına uymayan silahlar kullanır, yasadışı silahlar kullanır. Bir süre sonra aşk amaçlarından sapar, bir buluşma ortamı olmaktan çıkar bir savaş alanına döner. Uydurma aşklar yalnızlığı artırır, hem de yalnızlığın niteliğini bozar. Benim sevimli yalnızlığım gider, yerine aptal bir yalnızlık gelir.

- Öyleyse sen *aşktan uzak durmak gerekir mi* demek istiyorsun?

- Hayır, öyle demiyorum, her aşk umutla gelir, heyecanlarla kendini ortaya koyar Bir aşk yalnızca bu duygular için yaşanılmaya değer. Aşk çakallık-

larla ölürse günahı çakallık edenlerin boynunadır. Biz yalnızlığa alışık kimseler olarak yanlış bir aşktan geriye dönmeyi her zaman becermişizdir.

- Şöyle biraz insan içine girmek yalnızlığı dindirmez mi?

- Haklısın, bir takım tutmanın zamanı geldi de geçiyor bile. Ara sıra da barlara falan takılmak gerekir. Ortak düşünceleri olan topluluklar vardır, bu topluluklardan birine sokulmak da iyidir. Kötü filimleri övmek, iki satırı yanyana getiremeyenlere alkış tutmak, onun bunun hakkını yiyenlere yerden göğe kadar hak vermek de iyidir. Bir gazete patronunun yanına yavaş yavaş sokulmak da kötü olmaz. O zaman yalnızlık diye bir şey kalmaz...

- Senin gene tersliğin üstünde. Anladığıma göre yalnızlık konusunda dirençlisin?

Yaşam bir savaş alanıdır iki gözüm. Yalnızca dünyayla değil kendimizle de savaşıyoruz. Bu savaş kıyasıya bir savaştır, güçlü olmayı gerektirir. Güçlülük yalnızlıktan değil yalnız kalabilme yetkinliğinden geliyor. Amaç yalnızlık değil, yalnızlık bir sonuç. Gerektiğinde aylarca, yıllarca, yüzyıllarca yalnız kalabilmeliyiz. Yalnızlıkla kimsesizliği birbirine karıştırmayalım. Zaten mutlak yalnızlık diye bir şey yoktur. Kimse yalnızlıkta sonuna kadar gidemez: birileri hep vardır ve olacaktır. Olmalıdır da. Gene de birileri olmalıdır. Ancak dünyanın gürültüsünden patırtısından, bayağılıklarından, küçüklüklerinden kaçmak istediğimizde sığınılacak tek limanın kendimiz olduğunu ya da olabileceğini unutmamalıyız. Yalnızlık bizim yakınımızdır, dostumuzdur, dostlarımızdan biridir. Doğrudur, insanın ruhu yalnızlığa göre biçilmiş değildir. Yalnızlık bir gerekliliktir, hatta bazen bir zorunluluktur ama bir yazgı değildir. Yalnız olmak gerçek insan olmanın bir koşuludur. *"Yalnızlık olmadan hiçbir şey yapılamaz"* diyebiliriz biz de Picasso gibi. Kışkırtıcılar, küçük oynayanlar, arkadan vuranlar, bayağılıkları yaşam biçimi durumuna getirmiş olanlar olmasaydı yalnızlığımız daha anlamlı olacaktı. Hiç değilse bu tür zavallı varlıkların varlığına karşın kendini bilen insanların, insan adına yaraşır insanların da varolduğunu söyleyebilseydik.

- insan adına yaraşır insan hiç mi yok?

Vardır, çıkıp aramalıyız. Bir kaşık şeker bir bidon suya tad verir mi?

- Bir gün iyice yalnız kalsan, yapayalnız kalsan ne olur?

- Hiçbir şey olmaz, tirenlere, otobüslere, vapurlara biner gezerim. Örneğin gider Bursa'daki dostların kapısını çalarım. Bir kahve içmeye geldim, derim. Akşama doğru da biner giderim.

- Anlaşıldı, sen iyileşmeyeceksin.

- Öyle olacak.

- Bütün bu anlattıklarından senin ayrı hatta ayrıcalı bir kişi olduğun, bu yüzden yalnız kaldığın ve bunalıma düştüğün sonucunu çıkarabilir miyiz?

- Böyle anladıysan boşa konuştuk demektir. Önce, dünyanın tek yalnızı ben değilim. İkincisi yalnız olmak başka yalnız kalmak başka şeydir. Yalnız kalmak yalnız bırakılmaktır biraz da. Bunalıma düştüğümü kim söyledi ayrıca? Yürürlükteki değerlerle bağdaşamayan her kişi yalnızdır. Yürürlükteki değerler sana ters düşüyorsa ve insanlar şu bu nedenle açık ya da örtülü bir biçimde bu değerlerin peşine gidiyorlarsa yalnızlıktan başka ne duyabilirsin? Ortada bir yangın varsa, birileri de yangından mal kaçırma işine dalmışlarsa...

Yangının bitmesini mi beklemeli?

- Yangının bitmesini iki biçimde bekleyebilirsin: yangını söndürmeye çalışarak ya da yangını seyrederek.

- Sonuç ne olacak?

- Savaşırsan yalnızlığının bir anlamı olur, savaşmazsan bunalırsın. Bunalan insanların çoğu savaşamayanlar arasından çıkıyor. Yürürlükteki olumsuz değerlerle uzlaşmak da bazı kişiler için bir bunalım sorunudur. Kişi aykırı olmayı göze alamaz. yürürlükteki değerlerle uzlaşır, ancak bunu kendine yediremez, küçüldüğünü duyar ve bunalımın sınırından girer. Bilinçli kişi için *bir toplumda olmak* kolay değildir. İnsan insanlığa karşı görevlerini yapmadığı zaman kendini mutlu duyabilir mi, azçok bilinçliyse? Gündelik bilinçle yaşayanların belli görevler dışında sorumluluk duygusu duymaması olağandır. Gerçek bilinçli insan dünyanın öbür ucundaki insandan da sorumlu duyacaktır kendini. Elinden geleni ardına koyan kişi, biraz da bilinçli bir kişiyde, kendini esenlikte duyabilir mi?

- Gerçek yalnızlar...

Gerçek yalnızlar gerçek sorumlulardır. Onlar yanlışları hoşgöremezler, insanların yan çizdiği doğruları yaşamda geçerli kılmaya çalışırlar. Sürekli tepki görürler, biraz da dışlanırlar, çünkü onlar ayrı olmakla tehlikelidirler. Bu olumsuz durumu yoketmek adına ödün vermeyi de düşünmeyeceklerdir. Böyle bir insan dünyada bir tane mi? Öbürleri elbet büyük bir çoğunluk oluşturuyor. Ama onların karşısında duracak bir yalnızlar topluluğunun da bulunması gerekir. O yalnızlar olmasalardı dünya bayağılıkların peşine çok daha çabuk, çok daha istekle gidecekti. Dönüşümü sağlayan güç bu yalnızlardan gelir. Yalnız adam sürü bilincinin yerine ortaklaşma bilincini koymuş adamdır, gücünü de bilgiden alır. Einstein, *Dünyayı nasıl görüyorum* adlı yapıtında şunları söyler: *"Yolumu aydınlatan ve beni durmadan sağlam bir yüreklilikle dolduran ülküler iyilik, güzellik ve doğruluk oldu. İnsanın uğrunda*

çaba gösterdiği bayağı amaçlar yani mal mülk sahibi olmak, toplumsal başarılar, iyi yaşam, genç yaşlarımdan beri bana tiksinti vermiştir. Kendimi bütünüyle ne devlete, ne doğduğum topraklara, ne dostlar çevresine, ne de hatta yakınlarıma adadım. Benim siyasal ülküm demokrasi ülküsüdür. Herkese kendi kişiliği içinde saygı duyulmalı ve kimse putlaştırılmamalıdır."

Yalnızlık biraz da özerk olmak mı?

Ben biraz anlatabildim galiba. Evet, yalnız olmak herşeyden önce özerk olmaktır. Özerk olmak dile kolay bir iştir. Düşün, kendine karşı bile özgür olacaksın, kolay mı bu! İnsanlar bayağılıkların pençesinde kıvranırken, iyiliğin, güzelliğin ve doğruluğun çok ötesinde çıkar hesapları yaparken sen kendinden başlayarak bütün bir insanlık için doğru olanı savunacaksın ve yaşama geçireceksin. Sinsiliklerle, zavallılıklarla, başıbozukluklarla savaşacaksın. Evet, Einstein haklıdır, kendin için de *yaşamı sürdürmek için gerekenin dışında* bir şey istemeyeceksin. Bu küçük insanlar dünyasında bunu gerçekleştirmeye çalış da yalnız olma. Yalnızlık bir bilgi ve ahlak sorunudur, bilinçsel bir zorunluluktur yani. Birileri bir şeylerin peşine giderken olduğu yerden kıpırdamamaktır yalnızlık. Birileri bir şeylerin başına üşüşmüşken gülüp geçebilmektir. Kolay kazanılmış hiçbir şeyi istememektir. Yalnızlık gerçek demokrasi ülküsünün belirdiği yerde duyulan burukluktur. Dünyayı güzel kurtaracak diye düşünüyordu Dostoyevski. Güzeli yaratan insanlar hayır demeyi bilen insanlardır. Öyleyse dünyayı hayır demeyi bilen yani aykırı insanlar kurtaracak.

- Dünyayı fareler kurtaracak gibi bir gidiş olduğunu...

Farelerin kurtardığı dünya işte böyle bir dünya olabilir ancak. Farelerin kurtardığı dünyada insan tümüyle gürültüye gitmiştir.

Gerçek yalnızların işi zor desene?

Elbette zor. Güzel olan da zoru gerçekleştirmek değil mi!

Özetlersek, yalnızlık sürüp gidecek demek istiyorsun.

- Besbelli sürüp gidecek. Çocukluğumuzda yalnızlık çevreyle olan bir uyuşmazlıktı. Sonra yalnızlık toplumdaki değerlerle uyuşmazlığa dönüştü. Bu bizim insanla ya da insanlıkla içiçe olmamızı engellemiyor, dostluklarımızı engellemiyor, yalnızca bizi toplumsal ilişkilerden yoksun bırakıyor. Benim şimdi dünyanın her yerinde dostlarım var. Çin'de, Rusya'da, Fransa'da, İspanya'da, Ürdün'de, Fas'da, Amerika'da... Bunlardan bir bölümü "Her zaman evim sana açık" diyen dostlar. Kendi ülkemde de "İstediğin zaman çık gel" diyen dostlarım var. Bizim yalnızlığımız aykırılıktan geliyor, bir ırmakta akıntının ters yönünde yüzmeye çalışmaktan geliyor. Yalnızlık ya da yabancılık duygusu... Elimize aldığımız gazeteye yabancıyız, kapımızı çalan a da çalmayan komşuya yabancıyız, otuz beş yıllık arkadaşımıza yabancıyız, gülümseyerek selam verişimizi asılma diye değerlendiren kadına yabancıyız, satırla ya da tabancayla namus temizleyen erkeğe yabancıyız, estetik diye bir sorunu olmayan mimara, "hukuk"la "adalet"i aynı şey sayan avukata, duvara afiş asarak ya da kolayından yazı yazarak görevini yaptığını sanan toplumcuya yabancıyız, belediyeye yabancıyız, kışkırtmacıya yabancıyız, kardeşimize, baldızımıza, patronumuza, yaşamı gerçek anlamda yaşayamadığı için uzun yaşamayı kafaya koymuş ihtiyara yabancıyız, vergi almayan bilmeyen devlete yabancıyız, "vakıf üniversitesi" denilen o garip bilgi yuvasına yabancıyız, kendisine sunulan her boşluğu sağlam bir yaşam gerçeği gibi benimseyen ağzı yarı açık genç insana yabancıyız...

Ve yalnızız?

Yalnızız.

TAŞ

Ah ne zaman konuşacaksın
Taş?
Ne zaman çözelecek dilin
Bir damlacık yaş
Akacak donmuş gözlerinden
Ve ıslanacak mendilin?..

Kaskatı kesilen suskunluğunu
Ne zaman kırarak atacaksın?
Durmak yakışmıyor sana
Erit donmuşluğunu, bırak aksın!..

Örersin sessizlik duvarını
Ne buldun kendinle kuşatılmışlıkta?
Hiç bir zaman istenmedin
Yazgına razı oldun atılmışlıkta...

Mermerde kavuşmuşsun gurura
Boşa gitmedi desene bunca emek,
Yontulup yontulup ses etmemek
Yoksa yürümeyi mi unuttun
Yeride dura dura?..

Sedat UMRAN

İPOKRİZİ KARŞISINDA NAZIMOLOJİ

Gebze Mabusu **Yalçın KÜÇÜK**

Herhalde en değersiz ve bu nedenle en zahmetsiz sevgi, sarhoş masalarında dillendirilenlerdir, başı ve sonu, birikimi ile derinliği yok; her sarhoş her sarhoşu sevebilir ve biz de, Türkiye aydınları, Nazım'ı sevme yarışındayız. Mezarını getiriyoruz, yurttaşlığını veriyoruz, oligarşinin Rusya'da iş yapan kolunun himayesinde mezarı başında ölüm ayinleri yapıyoruz ve hiç ama hiç utanmıyoruz. Peki, bu tür ayinler dışında, biz Nazım için ne yaptık; böyle bir soruyu akıl etme zahmetine bile katlanmıyoruz.

Eğer insan, eninde-sonunda, yüz ise, öyle düşünebiliriz, ikiyüzlü olmayı, ipokrizi sözcüğünü, tiyatro yapmak anlamındadır. Türkçe'de böyle söylüyoruz, insanlıktan çıkış olarak da görebiliriz. Öyleyse, Nazım'a karşı böylesine büyük ve bugün hem "milli" hem de "sınıfsız ve kaynaşmış" bir nitelik kazanmak üzere olan sevgi gösterileri içinde, "peki ne yaptık" sorusundan kaçıyorsak, ikiyüzlülüğe doğru yol alıyoruz, demektir. Bu yol, aynı zamanda, bilimsel, aynı anlama gelmek üzere maddeci ve sınıfsal, akıldan da kaçış yoludur; belki de akıl planından son exit'lerden birisi olarak da görebiliriz.

Zahmetsiz, dipsiz, sahne üzeri sevgi gösterisi de olsa, eğer böylesine yüksek bir aşk dozu varsa, Nazım'a daha soğukkanlı, daha bilimsel yaklaşmak zıtların birliği gereği olmalıdır; bu yaklaşımı Nazımoloji'ye açılan bir yol saymak durumundayız. Nazım, bizim yakın zamanlarda çıkarabildiğimiz bu En Büyük Çocuğumuz, buna layıktır; ancak biz bunun için yetkin ve birikimli miyiz, önemli soru budur.

Meyhane masalarından taşırdığımız sevgimiz aklımızı bastırıyor, bunu görüyoruz, peki hayal gücümüzü geliştiriyor mu, bundan emin olamıyoruz. Yıllardır, parçası olmaktan kıvanç duyduğum Türkiye aydınının, "red" ve "kurgu" ve bir de "ütopya" alanında son derece yoksul olduğunu işaret ediyorum; romanlarımızda, şiirimizde, sanat ürünlerimizde, "hayal gücü" ancak ve varsa kırıntı dozundadır. Dahası var, yazılı tartışmalarını ben bir rastlantı sonucunda gördüm, seçkin bir üniversitemizin güçlü bir fakültesinde bir doktora çalışması olarak "Türk Edebiyatında Ütopya" ele alınmış ve ne yazık, doktora öğrencisi, edebiyatımızda ütopya bulamıyor ve yazarlar içinde de ütopya yazmış tek isim olarak beni bulup çıkarıyor; çok üzücü bir yoksulluğu saptıyoruz. Gerçi doktor adayı benim tüm ütopyalarımdan haberdar değil, bildikleri çok sıradan olanlarıdır; benim, her büyük kentin üzerine bir güneşçik atarak geceyi, iradi olarak, ortadan kaldırma hayallerim de var. Fakat bir tanesi de, başkenti değiştirmektir; üniversite yıllarımın güzel Ankara'sı şimdi çok çirkindir ve yeni bir düzende hiç bir zaman başkent olmaya layık görünmüyor. değiştireceğiz. İşte bu zaman, şimdiki Büyük Meclis binasını* "Nazım Hikmet Üniversitesi" yapmayı hep düşlüyorum ve çok yakınında Harp Okulu var, iktidarımızda Harp Okulu'na çok daha geniş ve açık yerler yaparız ve burada mükemmel spor tesisleri olduğunu duyuyoruz; bir üniversiteye layıktır. Aynı biçimde, bugün artık rengini yitiren Çankaya Köşkü'nü de "Kemaloji Enstitüsü" yapmak yerindedir; hem Paşa ve hem Şair; bilimsel aklımızın sevecen taarruzuna uğratmalıyız. Önümüzdeki en önemli görevlerden birisi budur.

Fasulya gibi yaşıyorum son zamanlarda
kuru fasulya gibi
kuru fasulyanın pilakisi yapılır
benden o da yapılmaz.

31 Mayıs 1962

Nazımoloji iki soruyla başlamak durumdadır. (1) Nazım neden o ölçüde ağır ve acımasız cezalara

* Hayal gücümüzün yoksulluğunu en çok yapılarda saptıyoruz; kamu görevimin ilk beş yılı, henüz bu Meclis açılmadan, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı mensubu olarak, bu binada geçti, son derece işlevsiz ve estetik fukarası olduğunu yakından biliyorum. Çankaya Köşkü'ne henüz "güzel" diyebilen çıkmadı; Topkapı Sarayı, kilim yerine taştan yapılmış bir Moğol çadırını geçemiyor ve belleğim beni yanıltmıyorsa, estet Ahmet Hamdi Tanpınar, Dolmabahçe'nin mimarisine sadece "soysuzluk" diyordu ki yerindedir. Atatürk Kültür Merkezi dışı ve içi ile, tek sözcükle bir mimarlık felaketidir; bunlardan tarihsel değeri olmayanları yıkmak, ülkeyi güzelleştirmek için, kaçınılmaz görünüyor. Ancak bu, "ütopya" değil, estetik planlamadır ve birbirine çok uzak düşmüyorlar.

** Afşar Timuçin Nazım Hikmet Eleştirilebilir mi? Agora Dergisi, Haziran, 2000).

çarptırıldı, birinci ve en önemli soru budur. Kara Kuvvetleri ve daha sonra Deniz Kuvvetleri'nde orduyu ihtilale hazırlamaktan mahkum edildi; ben her zaman o sıralarda Hava Kuvvetleri'nin henüz organlaşmamış olmasına şükrediyorum, bundan da mahkum edileceği kesindi. Eğer Nazım Hikmet'e verilen bu cezaları, hukuk içinde ve bireysel görmüyorsak, neden sorununu çok ciddiye almaya mecburuz; peki neden Nazım da bir başkası değil, başkası yok muydu, soru buradadır. (2) Peki neden ülke dışına çıktı, "askere çağrılıp öldürülecekti" savını fazla önemsemezsek, bir neden bulmak zorundayız. Kendisini, bu ülkede çok mu yalnız ve zayıf duyuyordu ve öyleyse kimler Nazım'ı terk etmişti, bugünün iki yüzlüleri mi; bu soru da önemlidir. Peki terk etmeye karar verdi, neden Sovyetler Birliği'ne gitti, uğruna hapislere girdiği Türkiye Komünist Partisi'nin kendisini "trostkist" ilan ettiğini bilmemesi imkansızdı, öyleyse, "kuru fasulya gibi" bir yaşamın ihtimallerden birisi olduğunu sezmesini, Şair'den beklemek durumundayız.

Dünyamda sabahleyin aç karnına içilen
cigaramın tadı,
ölüm kendinden önce bana yalnızlığını yolladı.
Kıskanıyorum öylelerini kocaldıklarının
farkında bile değiller,
Öylesine başlarından aşkın işleri
12 Ocak 1963

Sadece bu şiiri üzerinde kitaplar yazmak yerindedir; beni en çok üzen ve en çok düşündüren şiirlerinin başındadır. Bir şair nasıl bu denli yalnızlık duyar; anlamak çok zor geliyor. Bana göre insanın yaşamı ikidir; birisi aklının içindedir. Aklının içinde yaşayan insan, dünyevi yaşamdan çok daha kalabalık, çok daha zengin ve hiç kuşkusuz çok daha gerçektedir ve ölümü duyması imkansızdır; çünkü her "an" biraz daha gençleşiyor. Ben, ister sürgünde ve ister zindanda, gözlerimi kapayınca yaşadığım dünyanın aydınlığından gözlerimi açmak zorunda kalıyorum; gözlerimi kapadığımdaki aydınlık gözlerimi alıyor ve açıyorum.

Bir türlü akmıyor zaman
kaskatı, donmuş,
alıp askıya asılabilir
bıçakla kesebilirsin.
Hapiste gibiyim.
Hapiste en insafsız gardiyan -
zaman.
12 Nisan 1963, Berlin

Büyük şairimizin teorik zamanı çözememiş olması çok üzücüdür; pratik zamanı çözdüğünü, Kemal Tahir'in bıraktığı haberlerden biliyoruz. Nazım, Sultan Ahmet'te yatarken, haftada bir yerine iki haftada bir görüş olması halinde zamanın daha çabuk geçeceğini keşfediyordu; çok doğru bir keşif, ancak, pratik zamanla ilgilidir. Teorik zamana gelince, tanımlayıcısı da ortadan kaldıran da hareket ya da eylem'dir; eylemli öznenin zaman sorunu olmuyor ve Nazım'a Berlin hapishane olarak görünüyor. Berlin o zamanda sovyetik idi ve peki gardiyanı kimdi?

Bütün kapılar kapalı üstüme
bütün perdeler inik
ne bir mendil mavilik
ne bir avuç yıldız.
Bizi burda mı bastıracak ölüm
biz bu şehirden gülüm
çıkmayacak mıyız?
3 Ağustos 1959 Laypzig

Hikmet'in, "bütün kapılar kapalı üstüme" duyumu ve bu duyumu aldığı Laypzig üzerinde durmamız gerekiyor; ben Paris'te, "bana bütün kapılar açık, içinden geçemeyecek kadar" diye not düşüyordum, bu nedenle Nazım'ın ağır dizesini pek âlâ anlıyorum. Öyle anlaşılıyor, emperyalizm her zaman daha tiyatrocudur ve Sovyet sistemi içinde Laypzig'in kapılarının daha dolaysız kapalı olduklarını çıkarıyoruz. Şair, Laypzig için, "bizi burda mı bastıracak ölüm" diye kaygılanıyor ve bizi, Laypzig üzerinde durmaya çağırıyor.

Laypzig, Türk siyasetinde bilinen ve önemli bir kent oluyor; gizlide Türkiye Komünist Partisi'nın merkezi Laypzig'te idi. Mihri Belli, bu kentin şöhretinin yükselmesine büyük katkıda bulunmuştur; Belli, Türkiye Komünist Partisi'nın genç bir militanı olarak, Partisi'ne ve yöneticilerine toz kondurmuyordu ve bu kırklı yılların ikinci yarısına denk düşüyor ve biz de Belli'nin ellili yıllarda hapse düşünce eski arkadaşlarıyla bozuştuğunu biliyoruz. Belli, altmışlı yıllarda eski parti arkadaşları ve yöneticilerine "Laypzig Partisi" "Laypzig'teki Mülteciler" diyordu ve bunların Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin uydusu olduklarını hem söylüyor ve hem yazıyordu. Şimdi uydu ve mülteci dedikleriyle birliktedir; bu ayrı, tekrar ele alacağız, ancak, Nazım'a bütün kapılarını kapatan Laypzig'te, bir mendil mavilik ve bir avuç gökyüzü tanımayan bu kentte Sovyetler Birliği Komünist Partisi nezdinde akredite Türkiye Komünist Partisi vardı. Bütün kapıları Şair'in üstüne, Türkiye Komünist Partisi'nin kapattığını düşünmek durumundayız.

Her bilim ve özellikle yeni bilim, aynı zamanda bir kaynak sorunudur; ilerlemek için, şimdilik elimizde sadece dört kaynak bulunduğu söylerken büyük acı duyuyorum. (a) Türk solu ve Türkiye aydını, Nazım'ı hep "ezbere" sevmiştir, hüzün dolu "Salkım Söğüt" şiirini bile bir atılım manzumesine

çeviriyordu, Şairimiz'in en yakın arkadaşı Vala Nureddin'e ağıtı idi. Ancak Vala Nureddin'in "Bu Dünyadan Nazım Geçti", Nazım hakkında en doğru, en sevecen ve en gerçekçi çalışmadır ve önemli bir kaynak sayıyoruz. (b) Nazım Hikmet'in "Kemal Tahir'e Mektuplar" kitabı, bana göre, tüm zamanlar için bir başucu kitabıdır; en coşkulu, en yaratıcı düz yazılarını orada buluyoruz. (c) Afşar Timuçin'in "Nazım Hikmet'in Şiiri" çalışmasını, çıktığı zamanda, konusuna ciddi yaklaşımı nedeniyle övmüştüm ve orada Doktor Timuçin, ürününden hareketle yaratıcısını anlayıp anlatmaya çalışıyordu, ama eleştirmiyordu. Ben eleştirmeyen ilgiyi ve şiddeti içermeyen sevgiyi anlamakta güçlük çekenlerdenim; Afşar Timuçin de son bir incelemesinde, "elbet Nazım Hikmet de eleştirilebilir" demektedir* ve ayrıca "eleştirilmelidir" diye eklemektedir, artık anlaşıyoruz. Profesör Timuçin, Şair'in, sürgünde yazdığı "özlem ve ölüm" şiirlerini kazanç sayıyor ve ben bunlara bir de kadın üzerine yazdıklarını eklemek istiyorum.

Sonra birden anladım ki, yıllardır,
ama uzun yıllardır bu tirende yaşıyorum.
- ama, bunu nasıl, neden anladığıma hâlâ
şaşıyorum-
ve hep aynı büyük, aynı umutlu
türküyü söyleyerek
sevdiğim şehirlerle sevdiğim
kadınlardan boyuna uzaklaşıyorum
ve hasretlerini etimin içine işleyen
bir yara gibi taşıyorum
ve bir yerlere yaklaşıyorum,
bir yerlere yaklaşıyorum.
Mart 1960, Akdeniz

Bu üç kaynağa bir de (d) benim yazdıklarımı ekleyebiliyorum; ayrı zamanlarda yazdığım bu incelemeler artık bir kitap büyüklüğüne ulaşmıştır, öyle sanıyorum. Bunun dışında "Tezler" dizisinde "Hikmet ve Hikmet" ara başlığıyla yine bir kitap uzunluğunda bir bölüm var ki, nazımoloji için temel çerçeveyi sağlayabilir, orada otuzlu yıllarda ve uluslararası ilişkiler içinde, Türkiye'de Nazım ele alınıyordu.

Bunun dışında Sovyet türkolog Radi Fiş'in çalışmasını. Nazım hakkındaki Türk hurafeleriyle Sovyet sığlığının bir analgamasyonu sayabiliriz ve yok saymak daha verimlidir. Piraye'ye mektuplar ise bilim dışıdır; Nazım'ın Piraye'ye hapishaneden yazdığı mektuplar, Piraye'nin oğlu Mehmet Fuat tarafından makaslanarak yayınlanmıştır, mektup yayınlanmasında pek az rastlanan bir tahrifat diyebiliriz. Çünkü mektubun bir kaynak işlevi görebilmesi için olduğu türden yayınlanması zorunludur; yaşlı bir adamın dişleri türünden bir mektup yayıncılığını ayrıca dürüstçe saymakta güçlük var.

Üstümüze yazdıklarımın hepsi yalan
onlar olan değil olmasını istediklerimdi
aramızda
onlar ulaşılmaz dallarında duran hasretlerimdi
onlar susuzluğumdu düşlerimin
kuyusundan çekilmiş
ışığa çizdiğim resimlerdi onlar.
30 Eylül 1960, Laypzig

Burada iki insanlık halinden söz etmenin zamanıdır; birincisi zindan ve ikincisi cennet ile ilgilidir, ikisi arasında da bir bağlantı kurabiliyoruz. (1) Cezaevi duvarları öylesine soğuk, duygusuz ve acımasızdırlar ki bunun dibindeki insansa, insanda, zıttını, sıcaklık, sevgi ve acıma çoğaltıyor. (2) Cennet'i her düşündüğümde insanın hayalgücünün ne kadar sınırlı olduğunu anlıyorum, çünkü, cenneti hep, yeryüzünde bildiklerimizi çoğaltarak düşleyebiliyoruz. İnsanın, yeryüzünde olmayanlardan bir cennet kuramaması büyük bir eksikliğidir ve burada bu iki saptamayı birleştirebiliyoruz. Cezaevleri de birer iki yüzlü fabrikasıdır; insanı hem donduruyor ve hem ısıtıyor ya da hem insansızlaştırıyor ve hem de bağnaz bir hümanist yapıyor ve bütün bunları aşk'ta daha iyi tutuyoruz. Cezaevi'nde her mahkum en iyi ve en son bildiğine, eğer önceden değilse, sırılsıklam aşık oluyor; Vala Nureddin'in çok yerinde bir biçimde saptadığı üzere hiç büyümeyen bir çocuk olan Nazım'da bunu daha yoğun bir biçimde gözlememiz gerekmektedir. Eğer Piraye'nin oğlu M.Fuat makaslamamış olsaydı, Nazım'ın mektuplarında, bu hipotezimizi sınayabilirdik, şimdilik böyle bir imkandan yoksun durumdayız.

Nazım'ın Piraye'ye aşkı imkansızdır ve burada tek sevdiğinin Nüzhet olduğu yollu görüşümü tekrarlamakla yetiniyorum.** Nüzhet'ten sonra Na-

A. Timuçin *Nazım Hikmet Eleştirilebilir mi?* Agora Dergisi, Haziran, 2000.

Nazım'ın sözleriyle "Samoş" kız kardeşi ile kendi isteğiyle bir gün buluştuğumuzda, bana "Ağabey'im Piraye'yi hiç sevmedi, sadece acıyordu" diyordu. Benim sorum üzerine de tek sevdiğinin Nüzhet olduğunu teyid ediyordu. öğretmen A. Ademin evindeki bu olağanüstü günde Bilgesu da vardı, tanıktı.

Nüzhet Hanım'a gelince, biz tanıştığımızda, altmışlı yılların ikinci yarısı ve Nazım bombasının patladığı dönemdi. "Nazım" kesinlikle ağzına alınıyordu, "sosyalizm" ile birlikte bu iki sözcüğe sanki küsmüştü. Kızı Fatoş, bizim çok yakın bir arkadaşımızın arkadaşıydı ve evliliklerine bizim evde karar verildi. Nüzhet Hanım bizi çok sevdi ve Nazım'a sevgisi onalandı, bana "o bir devdi" diyordu. Nüzhet'in bana anlattığına göre, yirmili yılların çok sonraları olmalı, Nazım bir tiyatroda karşılaştıklarında tekrar buralara gelmeleri için çok ısrarlı olmuştu. Nüzhet, "yapamazdım, Yalçın Bevefendicim, bir tiyatroya girdiğinde, deprem olmuşçasına herkes sallanıyordu, tasvamazdım" diye "hayır" cevabını savunuyordu.

zım'ın sevebilmenin sırlarını kaybettiğini bile düşünebiliriz; Vera'ya olan ise bir yalnızlıktan, Nazım için bu aynı zamanda ölüm idi, kaçış ve yaşama bir sığınma idi. Birazdan tekrar değinceğim, eski yoldaşlarının tümü Sovyet düzeninde birer aparatçik ve birer bürokrat olmuşlardı ve hepsi, Nazım'a yeni hapishane duvarları örüyorlardı; yalnızdı, çaresizdi, Sovyet Cephe Örgütleri için vitrinde bir figür olarak geziyordu, ancak, 6 Eylül 1960 tarihinde "ve otel odası denen düşman memleketi" dizesiyle, bir oteli en güzel anlatıyordu ve iki gün sonra da "durup dururken mezardaki halim geçiyor aklımdan" dizesini düşüyordu ve büyük Şairimiz, vatanı saydığı topraklarda sığınağa muhtaçtı.

SAMAN SARISI
Vera Tulyakova'ya
derin saygılarımla
mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin

1961

İki sığınağı var, birisi Güzin ve Abidin Dino ve diğeri de Vera Tulyakova idi; son zamanlarında yükselen yıldız Yaşar Kemal'ın sürekli Nazım'a "geliyorum" diye haber gönderdiğini ve bir türlü gelemediğini biliyoruz. O sırada henüz Yaşar Kemal, "Nobel Ödülü Adayı" değildi ve dış koruyucuları yoktu, korkaktır, gitmeyeceğini bile bile haber gönderdiğini düşünmek yerindedir ve Dino'lar ise dışarda idiler. Peki Vera nerede idi? Sevgide ortaklık ve yakınlık, saygıda farklılık ve uzaklık var; "derin saygılar" ile yaklaşılan bir kimsenin pek sevildiğini düşünmek pek zordur. Vera, bir sığınaktır ve belki de Nazım'ın ölümü kovmasına yardım eden bir cadı idi.

Senin sayende içeri sokmuyorum
en yumuşak rubalarını giyip
büyük rahatlığa çağıran türküleriyle kapımı
çalan ölümü

29 Ağustos 1961

Peki Vera ne arıyordu; bu da nazımoloji'nin önemli sorularından birisidir. Yazdıkları, sadece Nazım'ı aşağılamaktadır ve bize bir "Zavallı Nazım" portresi çizmektedir; anılarından pek çok gerçeği sakladığı ve bozduğunu hissediyoruz, fakat doğrularını ve ne ölçüde bozduğunu kestiremiyoruz Yine de öğrendiklerimiz var; a) Nazım'ın Vera'dan ilgi ve zaman dilendiği dönemde Vera bir başkasıyla evlidir. Vera'nın kim olduğunu bilmediğimiz kocasından ayrılıp Nazım ile evlenmesi Şairimiz'in ölümünden çok az önceye denk düşüyor. b) Bu dönem içinde Sovyetler Birliği'nin Nazım'a yurttaşlık ve pasaport vermediğini de öğreniyoruz, pasaportu alması da bu dünyadan göçüşüne çok yakındır.

Üç hipotez kurabiliyoruz; 1. Vera, anlatımına inanacak olursak, Nazım'ın yalvarmalarına dayanamayarak Nazım ile birlikte oluyordu. 2.Bu dönemde Sovyetler Birliği henüz tüketim araçları üretimine öncelik vermiyordu ve dolayısıyla Sovyet kadınları naylon çorap, ruj veya Amerikan sigarası açlığında idiler; Nazım, Cephe Örgütleri'nin toplantıları nedeniyle "Hür Dünya" kentlerine gidip gelebiliyordu, naylon çorap, kilot, sütyen getirmesi mümkündür. Kişiliğinden Vera'yı bunların çekebileceği sonucunu çıkarabiliriz.(3) Birazdan daha net olacak, Sovyet kayıtlarında Nazım, bir zamanlar bir "trotskist" idi, Sovyetler "anti-sovyet ve anti-komünist" suçlamasını icat edinceye kadar en keskin itham olarak bunu, "trostkist" sıfatını kullanıyorlardı ve bunun için Komintern emirlerine en küçük itaatsizlik yeterli idi. Bu nedenle Nazım'ı denetim altında tutmak istemelerini düşünebiliriz; öyleyse kontrol aletlerinden birisinin Vera olması doğaldır.

bütün kapılar kapalı inik bütün perdeler
nerdeler nerdeler nerdeler
gidilmeyen gelinmeyen bir yerdeler

31 Mayıs 1962

Nazım Hikmet'in, uğruna hapisler yattığı ve bayrağı yüksek tutmak için bir ara genel sekreterliğini kaptığı, bu Komintern'e isyan anlamına geliyordu. Türkiye Komünist Partisi'nin, Sovyet sistemi içindeki merkezi ile bütün bağları kesikti ve eski arkadaşları şimdi komintern bürokratları, yine bir, "gidilmeyen gelinmeyen yerdeler", Laypzig'de idiler. Bu ve bir Sovyet pasaportu esirgenmesi, güvenilmeyen birisi olduğunun net işaretlerıdır.

ne çürüyen etimden haberim olacak
ne gözlerimin çukurunda dolaşan
böceklerden

durup dinlenmeden ölümü düşünüyorum.

10 Eylül 1961, Lapyzig

Şair ile bilgi yan yana gelebilir mi; ben kuşku duyuyorum. Hatta bir bilginin şair olamayacağını düşünüyorum; şiiri, ekonomik sözde erimiş muzikli felsefe olarak anlasam da, şairin filozof olmadığını ve olamayacağını biliyorum. Bu nedenle Nazım'ın "biz Türkler fesi Yunandan almışız, giydirmişiz Araba" dizeleri türünden bilgisizliklerini hoş görmek durumundayız; fesi, adı üzerinde, Fas'dan aldığımız kesindir. Aynı şekilde Nazım'ın, Türk aydını ve solunun ne anladığını bir türlü anlayamadığım "mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin" türü dizelerinde de ne hikmet ve ne de şiir bulabiliyoruz. Biz mutluluğu da güzelliği de öncelikle sanatta ve öncelikle resimde görerek tanıyoruz; belki sanat ve belki resim olmasa, mutluluğu bu kadar yakından ve yakınımızda bilip tanıyamayacağız. Bu nedenle bir ileri güzel'le ifade etmekte güçlük çektiğimiz gü-

zel ile karşılaştığımızda "resim gibi" diyoruz ve başkaları bir yana hepimizin tanıdığı La Jaconde'tan daha mutlu bir yüz bilemiyoruz. A. Dino'ya gelince bir ressamdan daha çok grafiker saymak durumundayız.

Peki "dev" kimdir, devlerle mücadele edene mi dev diyeceğiz, yoksa Elen trajidelerinin kahramanlarına mı; belki de dev, Nazım Hikmet idi ve belki de bizleriz. Bunun için bazı temel bilgileri, hızla sıralamam gerekiyor ve daha ayrıntılı çözümlemeler için "Tezler" dizisine ve Sırlar'a bakılabilir, ilk analizler oralardadır. Buna bir de İsmet Paşa'nın yaydığı anektodu ekleyebiliyoruz; Paşa, büyük devletler ile dostluğu fille aşka benzetiyordu. Aşk güzel ya partnerlerden birisi "dev"e dönerse, diğeri altında kalıp eziliyordu ve Komintern'in çok döndüğünü artık netlikle yazmak zorundayız.

1 1919 yılında genç Sovyet iktidarı yüksek moral içindeydi ve evrensel devrimi bekliyordu; sosyalist partilerin bölünmesi ve komünist partilerin kurularak Komintern'e karar veriliyordu ve karar yerine getirilmiştir. Fakat bir yıl sonra yüksek moral yerini, moralsizliğe bırakıyordu ve bununla birlikte devrimin umut-ocağı Batı'dan Doğu'ya, işçi sınıfından köylülüğe kaydırılırken, eski sosyalist ve şimdi komünist olanların tekrar eski arkadaşlarına dönmeleri emrediliyordu; Lenin'in "Çocukluk Hastalığı" broşürü bunu anlatmaktadır. İkinci Kongre'de okunan bu broşürüne pek çok devrimci-sosyalistin itiraz ettiğini, Sırlar'da yazdım; tanınmış Avrupalı sosyalıstler, Lenin'i açıkça oportünizm ile suçluyorlardı. Bana göre, "Çocukluk Hastalığı" broşürü eklektiktir; hastalıklı analizler sağlıklı olanları örtüyordu ve sonuçta, bunu, leninizmin hastalıklarından birisi saymak yerindedir.

Nazım'ın komünizmi tanıması bu krizden sonradır ve Nazım'ın hastalık mikroplarını almaya başlamış bir leninizm ile tanıştığını söylemek durumundayız.

2. Sovyet sistemi Novaya Ekonomiçeskaya Politika denilen, aslında yeni bir politika saymamız gerekli bir dönemden, 1920 yıllarının ikinci yarısında çıkıyordu ve 1928 yılından itibaren Sovyet politikasının olabildiği ölçüde sola kaydığını ve "sınıfa karşı sınıf" çizgisinin egemen olduğunu görüyoruz. Nazım Hikmet'in doğuşu ile bu çizgi denktir ve yirmili yılların sonunda Hikmet'in Sertel'lerin Resimli Ay'ında başlattığı ikonoklast, put kırma atılımı işte tam bu çizgiye denk düşüyordu.

Nazım bu tarihte doğmuştur.

Yalnız pekçok politika açılım türü, bu Sovyet politikasının da kısa ömürlü olduğunu biliyoruz; "sınıfa karşı sınıf" politikası çok kısa ömürlü olmuştur ve Sovyetler ile Komintern, hem içerdeki çeşitli muhalefet hareketleri ve hem de faşizmin yükselişi nedeniyle, görünüşteki sol söylemin aksine gerçekte hızla sağa kayıyordu. İstanbul'daki Türkiye Komünist Partisi bürokratları bu sağa kayışı derhal gördüler ve büyük bir uyum gösterdiler; Şair, ya göremedi ya da görmek istemedi ve sol çizgisine devam ediyordu.

Türkiye Komünist Partısi bürokratları sahayı derhal terk ettiler, soldan sağa dönüşü için bu gerekiyordu; Nazım'ın TKP genel sekreterliğini de bu çerçevede değerlendirmek belki daha uygundur. Nazım, belki de bir mevzi kazanmıyor, terkedilmiş mevziye, toplayabildiği bir kaç fedai ile tutuyordu; Komintern ile her kavimden aparatçikleri bunu Nazım'ın ihaneti sayıyordu. O sırada içerde trotskistlere karşı mücadele vardı ve Nazım'a "trotskist" damgası kaçınılmaz olarak uygun görülüyordu; haksızlık ile trajediyi burada okuyoruz.

Eğer bilim maddeyi anlamaksa, sezgi, maddenin içine girebilmektir; buluşta çok önemli yeri var, ancak hiçbir zaman bilimsel yöntemlerin rakibi sayamayız. Sezgi, bazan, bilimsel aklın göremediklerini bize gösterebiliyor; fakat gösterdiklerin doğruluğundan hiçbir zaman güven duymamamız gereklidir. Bunu, muhtemelen en iyi bir biçimde, sezgi gücünün ve bilimsel zayıflığın en uçta bir vücutta birleşmesini, otuzlu yıllarda Nazım'ın yazgıdaşı Doktor Hikmet'te görebiliyoruz; tıp doktorluğunun sağladığı yetilerle de kuvvetlendirilmiş bir sezgi gücü vardı, ancak, bilimsel yöntemleri acınacak ölçüde zayıftı ve bu nedenle hem parlak yanlışlara hızla koşuyor ve hem de fetişik "finans kapital" bir kenara konacak olursa, hiçbir analizinde ısrarlı olamıyordu. Nazım ile birlikte sol çizgiyi sahiplendi, ancak arkasının boşaldığını anladığı anda hızlı bir dönüş yapıyordu; Nazım'da hiçbir keskin dönüş yoktur ve belki şair mayası Nazım'ı koruyordu.

Benim Türkiye Komünist Partisi'nin kendisini tasfiye ederek iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi'ni destekleme ve hatta imkan ölçüsünde katılma kararını görmem, tümüyle sezgiseldir; ancak yıllar yılı sezgilerime aşırı ölçüde güvenmek için nesnel nedenler biriktirmiş olmama karşın, hiç güvenemiyordum, bu karar otuzlu yılların sonundadır Bunu, bir büyük partinin kendisini böylesine utanılacak bir biçimde tasfiye etmesini, geliştirip yazmam, büyük bir tevazu ile bunun dünyada ilk olduğunu kaydediyorum, seksenli yıllarda ve "Tezler" dizisi içindeydi, büyük tepkilerle karşılaştığımı biliyorum. Fakat daha sonra ortaya çıkan bazı belgeler, bunlar arasında, TKP yöneticileriyle ihtilafa düşerek arşivlerden bir bölümüne el koyan ve H. Erdal adıyla bunları yayınlayan A. Meriç, bu oto-likidasyonu doğruluyordu. Ayrıca zaman içinde diğer ülkelerle ilgili yap-

mış olduğum araştırmalar bunun Komintern'in politikası olduğunda kuşku bırakmıyordu; Komintern, pek çok komünist partisini, iktidardaki partilere, Sovyet dostluğunu sağlayabilmek için, ikram etmiştir.

Otuzlu yılların başı, kısa süreli "sınıfa karşı sınıf" ve sonu ise komünist partileri için oto-likidasyon politikalarıdır; işte, Nazım Hikmet Trajedisi bu aradadır. Nazım, hapse girmeden önce, mahkum edilmişti ve yalnızdı. Artık iki yüzlü bir dünya ortaya çıkıyordu.

Nazımoloji mi; başlangıcında gerçeklere yiğitçe bakabilmek var. (a) Nazım o kadar terk edilmişti ki, kendisini arayan hayranları Harp Okulu öğrencilerini polis oyunu sanarak emniyete ihbar edebiliyordu; güvenlik güçlerinin, Harp Okulu'nda güçlü bir Nazım rüzgarının estiğini öğrenmesi, Nazım'ın ihbarı üzerinedir.* Nazım ile ilgili isyan hazırlığı dava ve mahkumiyetlerinin birisi de işte bu kadar trajik başlangıca sahipti. (b) Kimse aramıyordu, hapse girmeden önce kısa bir ilişki kurduğu komşu ve evli Piraye'ye bile hapiste ayna dökerek kazandığı paradan gönderiyordu. (c) Çılgın güzel ve opera sanatçısı Semiha Berksoy ile Doğan Avcıoğlu'nu çıkarırsak, özellikle hapisliğinin ilk yıllarında, hiçbir ziyaretçisi olmadığını biliyoruz. Semiha, Şair'i ziyaret etti ve imkanları zorlayarak, Nazım ile Yalova'da bir otelde kalmayı da başardı; Avcıoğlu ise Bursa'da lise öğrencisi iken Nazım'ı ziyaret etmeye gittiğini ve Nazım'ın kendisiyle görüşmeyi kabul etmediğini bana anlatmıştı. Doğan, ciddiyete tutkundu ve bunu çok ciddi bir davranış sayıp "Nazım, ciddi adamdı, arkadaş" sözleriyle hep hayranlığını dile getiriyordu. (d) Ne kadar ikiyüzlüyüz Nazım'ın güzel Annesi Celile'nin tek başına elinde oğluna özgürlük isteyen pankart ile Galata Köprüsü üzerinde yürüyüş yaptığını bir efsane olarak anlatıyoruz; güzel, peki, başkaları Celile'nin yanında yürümek istediler de Celile red mi ediyordu, soru budur. Kimse yoktu, çünkü "sol", Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin "hain" dediği bir yazarına sahip çıkma cesaretinden yoksundu; çıkarabileceğimiz sonuç budur. (e) Abartmamak durumundayız; Nazım, açlık grevine başladığı zaman, Paris'teki bazı gençler, kampanyaya destek için Fransa Komünist Partisi'ne gittiler ve ilk acı sürprizle karşılaşıyorlardı, çünkü, Fransız komünistleri Nazım adını duymamışlardı ve sonunda, Moskova'ya sormaya razı oldular. Gelen cevap, daha acı oldu; Moskova, Fransızlar'a, Nazım'ın hain olduğunu bildiriyordu; bunun değişmesinin İ. Bilen'in katkısıyla olduğu ve bu nedenle Nazım'ın Bilen'e hep şükran duyduğu yollu bir rivayete sahibiz.

Eğilimler insanda vücut buldukça, o insanı bir eğilim olarak ele alıp öylece muameleye tabi tutmak bir gerekliliktir; burada da öyle yapmak durumundayız. Mihri Belli bunlardan birisidir ve sol siyasal sahneye çıktığında Nazım, son hükmünün yarısından fazlasını zindanda geçirmiş bulunuyordu. Biz, Belli'nin bu dönemde, kırklı yılların ikinci yarısı, seçkin bir Türkiye Komünist Partisi militanı olarak ortada olduğunu biliyoruz; hakkında çoğunu, kendisinin imal edip yaydığı hurafe veya efsanelerimiz var. Elen İç Savaşı'na katıldığı bunlar arasındadır, gerçi Toplumsal Kurtuluş tarafından yayınlanan anıları bizi hayal kırıklığına uğratmıştı, çünkü İç Savaş alanında somut hiçbir bilgi içermiyordu ve Elen tarafı da bu katılımı ciddiye almıyordu; ayrıca Belli'nin kendisi, Öcalan'a bir mülakatında, bu mülakat televizyonda yayınlanmıştır, niyetinin Mahabad'a gidip Kürtler safında savaşmak olduğunu ve yanlışlıkla Elen Ülkesi'ne çıktığını anlatıyordu, bir hurafe sayabiliriz. Fakat Belli'nin kendisiyle ılgılı atak militan imajının gerçekliği sorunu bir yana, bildiğimiz, bu TKP aktivisitinin, Nazım'ın zindanda ve kendisinin çok hareketli olduğu bir beş yılda, Nazım için elini sıcak sudan çıkarıp soğuk suya sokmadığıdır, bu kesindir. Ne cezaevine uğramış, ne yazı yazmış, ne bir gösteri yapmış, ne Celile'yi desteklemiştir; çünkü o sırada Belli, bir TKP aparatçiği idi ve Türkiye Komünist Partisi ile Sovyetler Birliği Komünist Partisi, Büyük Şairimiz'i hain olarak damgalıyordu. Belli, arkasında bir güç görmeyince veya kendisini bir kalabalığın önüne atmadıkça cüretsizdir; bu nedenle Nazım'a destek olamıyordu,

Rusya'da iş yapan Türk tekellerinin düzenlediği Nazım'ın Moskova'da mezarı başındaki ayinde görünen Vedat Türkali'nin durumu da aynıdır; kırklı yıllarının hiçbir edebiyat dergisinde edebiyat öğretmeni ve komünist Vedat Türkali'nin, alias Abdülkadir Pirhasan'ın, Nazım üzerine bir yazısına rastlamıyoruz, herhangi bir desteğini bilmiyoruz, Milli Birlik Komitesi'nin siparişi üzerine bir senaryo olarak hazırlanan ilk romanında ve senaryolarında izine rastlamıyoruz. Bir çeyrek yüz yıl, Nazım'dan haber-

Bu Harp Okulu öğrencilerinden daha sonraki yıllara bir tek "Şadi Baba" olarak bilinen Şadi Alkılıç kaldı, hapse mahkum edilmiş, Harp Okulu'dan çıkarılmıştı ve altmışlı yıllarda sosyalizmin canlanışını gördü. Cumhuriyet Gazetesi'nin bir yazı yarışmasına "kurtuluş sosyalizmdedir" başlıklı bir yazı göndermiş, altına hukuki sakınca varsa yayımlanmamasını ve Yaşar Kemal'in yazıya bakmasını bildiren bir not düşüyordu. Cumhuriyet yazışleri müdürü Kayhan Sağlamer ile birlikte tutuklandı, İsmet Paşa, "Kayhan'ı'a yazık oldu" dedi ve Sağlamer serbest bırakıldı, Cumhuriyet, Mahkeme'ye, yazıyı Şadi Baba'nın notunu keserek yazıyı verdi, Yaşar Kemal her zamanki davranışsızlığını bir kez daha gösterdi ve Şadi Alkılıç, ileri yaşında altı yıla mahkum oldu, Van'da çekti Şadi Babamız, sevdiğimiz ve sevgilimiz bir insandı

sız yaşayanların, oligarşik Nazım ayinlerinde kürek sallamalarını pek yakışıksız buluyoruz. Şimdilik bu kadarla yetiniyorum.

Yaşlı bir adamdı.
Hastaydı da sanırsam,
perhiz yemekleri yerdi.
Yüzüme kederli kederli dalmayı bilir
almanca bilmezdi ama.
Üç ay, üç övün gelip gitti,
sonra kayboldu.
Belki memleketine dönmüş,
belki dönmeden ölmüştür.

28 Temmuz 1959

Kuşkusuz Nazım'ı eleştirmeliyiz; ancak bundan, Nazım'ın ürünlerini anlamak zorundayız, yoksa, Nazım'ın kişiliği, tüm eksikliği ve fazlasıyla, hâlâ göklerdeki yıldız kadar yüksektir. Yalnız bunu yapabimek için, öncelikle Nazım'a yönelttiğimiz sarhoş aşkını bırakmak ve kendimize yiğitce bakmak durumundayız; bu iki yüzlülüğümüz ve bu güvensizliğimizde, Nazım'ın ürünlerine nesnellikle yaklaşmamızın imkansızlığını görüyorum, kendimizi rüşvet vermeye mecbur hissediyoruz. Çünkü tam bir çeyrek yüzyıl bu Güzel İnsanımız'da ihanet ettiğimizi, söylemesek de, biliyoruz.

Geleneksel sol, marksist sol ve benzeri etiketleri kendimize layık görüp diğerlerini "biz aydınımıza saygılıyız" türünden iki yüzlü lafız ile veya "cuntacı" suçlamalarıyla geçiştiriyoruz; nazımoloji söz konusu olduğunda son derece haksız olduğumuzu kabul etmemiz gerekmektedir. Çünkü, Nazım'ın rehabilitasyonunu, ne yazık, marksist veya geleneksel sol ve aydınlar yapmadılar; "biz aydınımıza saygılıyız" iki yüzlü lafız ile küçümsediğimiz "cuntacı" aydınlarımız yaptılar, borcumuz İlhami Soysal ile Doğan Avcıoğlu'nadır. İlhami, bu sessiz kavgacı, bu kitap oburu, bu iyi dost, o sıralarda çok büyük gazete olan Akşam'ın Ankara temsilcisiydi ve yumuşamanın başlangıcında Moskova'ya çağrılan ilk gazeteciler kafilesinde yer alıyordu; "Nazım'ın Mezarı Başında" adlı, Nazım'ın mezarı başında çekilmiş fotoğrafı ve röportajı ile dönüyordu. O sırada nüfusu çok daha az Türkiye'de haftalık "Yön" otuzbeş bin kadar satıyordu ve İlhami'nin röportajı ile bütün Türkiye aydını Nazım'ı yeniden keşfediyordu. Şimdi ne etki yapar bilemiyorum, o sırada okuduğumuzda, hep birlikte günlerce ağladığımızı hatırlıyorum. Belki ihanetimizin ve belki kavuşmamızın gözyaşlarıydı, bilemiyorum. Bunu, Avcıoğlu'nun. "Yön" yayınevi çerçevesinde, Kuvay-ı Milliye Destanı adı altında Nazım yayınlaması izledi; böylece sessizliği kırmış ve sansürü yırtmıştık, bir yeni dönem başlıyordu.

Mektup yaz, telgraf çek, telefon et,
geliyorum, geliyorum, geliyorum de,
ölüm, uslandır beni.

25 Ekim 1960

Kaç aydınımız, kaç hukukçu, benim dışımda demek istiyorum, "Harp Okulu" ve "Donanma Davası" dosyalarını incelediler, incelendiği konusunda benim bir bilgim yok; eğer incelenmiş olsaydı "hukuk hatası" nitelemesinin "hata" sözcüğü ile alay etmek anlamına geldiğini, hep birlikte görecektik, şimdi benim yargıma güven diliyorum. Şairimiz, göz göre göre, bile bile, hukuk ve adalet duygularıyla bağdaşmaz bir biçimde, çok ağır hapis cezalarına layık görülüyordu; eğer hükmeden güç'e bir mantık yüklüyorsak, peki "neden" diye sormak durumundayız.

yoruldum ağırlığımı taşımaktan

31 Mayıs 1962

Bu soruya cevap ararken Oblomov'dan söz etmek gereğini duyuyorum; Lenin'in yüksek otoritesi, Gonçarev'in bu mucizevi romanın değerini küçültmemize yol açtı; Lenin, dikkatleri, hep Oblomov'un tembelliği üzerine çekiyordu, halbuki bu çok açıktır. Gonçarev'in yazıcılığı zayıf olmakla birlikte kurgu ve tipoloji mükemmeldir; insanın nasıl başka bir insan oluşunun olağanüstü serüvenini görüyorduk. Oblomov'da insan dejenere oluyor ve dejenere insan da yeni bir dünya kurup burada mutluluğu bulabiliyordu; filmi çekilmemiş bu romanda, Oblomov'un eski nişanlısının bu düşkün adamı düşkünlüğü içinde mutlu gördüğünde, yüzü hep gözümün önündedir. Gonçarev burada olağanüstüdür.

Lenin'in Oblomov'u yüzeysel değerlendirmesinden sonra Sovyetler'in de Kafka'yı ve metamorfoz'unu sansür etmesi büyük bir talihsizliktir, talihsizliğimiz yüksek otoriteden kaynaklanıyordu. Gerçi Oblomov'dan sonra *Dönüşüm*'ü yazmak çok zor değildir; fakat yine de Kafka'nın yazıcılığı, insanı iten bu uzun öyküyü elimizden bırakmamızı önleyebilmektedir. Kafka, tekellerle birlikte, insanın nasıl hamam böceğine transforme oluşunu yazıyordu.

İhtiyarlık yalnızlık bir de ben bir de kara sevda
dördümüz konuşmadan yan yana yürüyoruz
her birimiz tek başına yürüyor ama yanyanayız

3 Eylül 1961

Türk Ordusu'nun bir geleneği vardı, bir yan ürün olarak toplumsal sorumluluğu yüksek aydınlar yetiştiriyordu; *İttihat ve Terakki*'nin Askeri Tıbbiye'de kurulması çok dikkat çekicidir. Asker ocakları zaman zaman bir vapur dolusu, Şeref Vapuru, sürgün verecek kadar hareketliydi*; Kurtuluş Sava-

Şeref Vapuru çok ünlüdür bu yüzden, İttihat ve Terakki karargahının önünden geçen sokağa "Şeref" adını vermişti, değiştirilmedi ise şimdi Cumhuriyet Gazetesi önündeki sokaktır.

şı'nın tek pilotu, Halide Edip'e inanacak olursak, uçarken yanında Fransa'da çıkan dergileri istiyordu. Başkaları ayrı, Nazım, Harbiye'de güçlü rüzgarlar estiyordu; Nazım hayranlarının okuma listesini tahmin etmeye çalışmak, bir yanda sevindirici ise diğer yanda ürkütücü idi. Değiştirilmesi gerekiyordu; Nazım Mahkumiyetleri, asker aydını değiştirme operasyonlarıydı. Söz uygunsa düzen buna mahkumdu.

Kırdılar kitap tutan ellerimizi
Kanına girdiler çocuklarımızın.

1960, Nisan

Buradaki büyük başarıyı, 27 Mayıs 1960 Devrimi ile kurulan Milli Birlik Komitesi subaylarıyla, Cumhuriyet Gazetesi adına Yaşar Kemal'in yaptığı mülakatlar nedeniyle şaşkınlıkla öğrenebildik; Komite'nin çok büyük bölümü, Nazım zindanda iken Harbiye'de okumuşlardı, gençleri de vardı. Bu devrimci ve yurtsever subaylar, eğer bir İskandinav ülkesi idealist romanı olan *"Vadideki Zambak"* bir kenara bırakılırsa nerede ise, başka kitap okumamışlardı; Harbiye, ders kitaplarının dışındaki dünya ile bağlarını koparmıştı. Başarı tamdır.

Bütün bunlara karşın bu subayların nasıl devrimci oldukları ayrı bir konudur; ben burada, buradaki analizi ilgilendiren birkaç faktöre değinmek zorundayım. Ekonomik zorluklar, uluslararası ilişkiler, Sovyet kalkınmasının göz kamaştırıcılığı nedeniyle kalkınmanın bir ulusal amaç haline gelmesi ve mevcut rejimin bundan uzak kalması ayrı tutulacak olursa, (a) merkezinde *Forum* Dergisi olan ve Turhan Feyzioğlu ile Aydın Yalçın'ın lokomotifliğinde büyük aydın hareketi, (b) Metin Toker-Doğan Avcıoğlu yönetimindeki *Akis* Dergisi'nin bunu vulgarize ederek halka yayması, (c) ön saflarında benim de yer aldığım yeni, kütlesel ve gittikçe güçlenen öğrenci hareketi sayılabilir; bu sonuncusunda 28 Nisan'da İstanbul-Beyazıt Meydanı'nda ve 29 Nisan'da Ankara'da Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültesi'ndeki öğrenci isyanları efsanevidir.

Beyazıtta şehit düşen
silkinip kalktı kalbinden
ve elinde bir güneş gibi taşıyıp yarasını
yıktı Şahmeranın mağarasını

1962

28/29 Kalkışması, Nazım'ın son zamanı ile ilgili çok şaşırtıcı bir gözlem yapmamızın kapılarını açıyor; bir an için, benim için unutulmaz bu iki günü unutacak olursak, Şair'in son zamanlarında tümüyle depolitize olduğuna bile hükmedebiliriz. Çünkü şiirlerinde, ne 1959 Küba Devrimi, ne Fidel ve ne de Che'nin izi var; Gagarin'in uzaya çıkışı bile Şairimiz'i heyecanlandırmamış ve küba Devrimi'ni hatırlaması çok sonraları yaptığı bir gezi nedeniyle oluyordu. Bunun ötesinde bizim 28/29 Nisan Kalkışmamız, Nazım'a bitmez tükenmez bir umut ve heyecan veriyordu; sadece bunu görüyoruz. Benim için çok sevindiricidir.

Bir ölü yatacak
toprağa şıp şıp damlayacak kanı
silahlı milletim hürriyet türküleriyle gelip
zaptedene kadar
büyük meydanı
Mayıs 1960

Transformasyona uğratılan, kafkaesq bir ameliyattan geçirilen bütün Türkiye aydını olmuştur; "Aydın Üzerine tezler" için, kırklı yılların tüm dergileri dahil bütün yayın ve anıları okudum, inceledim ve ayrıca Üniversite'ye girdiğim andan itibaren, 1956 yılı, üniversite gençliğini bir başkaldırıdan diğerini götürdüğüm için* zamanın en seçkin aydınları beni kendi aralarına aldılar, en etkin ve en parlaklarıyla, evlerinde, başbaşa, Turhan Feyzioğlu, Aydın Yalçın, Muammer Aksoy, Coşkun Kırca, kuşkusuz Doğan Avcıoğlu ve diğerleri ile, her türlü sohbeti yaptığım için çok yakından biliyorum, pek az istisna ile, Nazım ve izi Türk entelajansiyasinin belleğinden silinmişti.** Bizler, bir tek Nazım şiiri bulamıyorduk ve bulabildiğimiz artık çalına çalına hışırtıya dönmüş bir Nazım plağı idi ve olağanüstü bir gizlilik içinde birbirimize en büyük ikram olarak bu plağı sunuyorduk; kuşkusuz anlaşılmıyordu ve ama bizler yine de, gizlice, büyük bir kutsallık içinde dinliyorduk.

Şimdi yaşadığımız bir yeni transformasyondur. Ancak artık bunun bellek silme aşamasını çok geride bıraktığını ve aydınımızla başlayarak insanımızı ötekileştirdiği* düşünüyoruz; artık ülkemizde bir "öteki" insandan söz etmenin zamanıdır.

Yayınladığı Forum Dergisi'nde Menderes Hükümeti'ni sürekli eleştiren Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Turhan Feyzioğlu'nun 1 Aralık 1956 tarihinde görevden alınması Mülkiye'nin karışmasına neden oldu. Başta Aydın Yalçın olmak üzere bazı öğretim görevlileri istifalarını verdi. Öğrenciler okulu boykot etti. Boykotçu öğrencilerin liderliğini bugünün ünlü isimlerinden Yalçın Küçük ve Oktay Ekşi yapıyordu. Gösteriler sonunda 300 öğrenci gözaltına alındı."

S. Yalçın-D. Yurdakul, Bay Pipo-Hıram Abas, İstanbul, 2000, s.53

O sırada Hürriyet Partisi'nin Ankara İl Başkanı Hüsamettin Cindoruk, bana, Ankara köylülerinin hareketimizi "isyan" olarak anladıklarını ve neden isyan ettiğimizi sorduklarını aktarmıştı. bu, 28/29 Nisan'dan 27 Mayıs'a kadar uzanan isyanlar zincirinin başıydı.

*** Halbuki bütün dönemlerde Nazım'ın kendisi yasak, fakat, ürünleri serbest idi, ne yazık, tam çeyrek yüzyıl, Devlet, Nazım'ı ve Türk aydınları da bütün eserlerini yasaklamıştı. Nitekim, Avcıoğlu-Sosyal aracılığıyla eserleri tekrar açılırken önemli bir hukuk sorunu ile karşılaşmadı.*

Nazım'ın adının yasaklanması ve ürünlerinin ise Türk aydını tarafından sansür edilmesi, hem Nazım ve hem de aydın katmanı için önemli bir ipucu oluşturmaktadır.

En sevdiğim memleket yeryüzüdür
Sıram gelince yer yüzüyle örtün üzerimi.

16 Ağustos 1960

Köylüler iki türlüdür; pazara yakın olanlar, çabuk pazarın dilini ve ahlakını kabullenirler, biliyoruz. Dağ köyleri var, bunlar ise, değişmezin gardiyanlarıdır; bizde Türkmenler ve Kürtler'de dağ kürtlerini gösterebiliriz. Aydınlar iki türlüdür; köksüzler ve bunlar dışardaki her rüzgarı içlerini alır ve Konya dervişleri örneği dönerler. Bir de dönmez aydınlar var; bunlar dağ Türkmenleri'nin gelenekte yaptığını, akıl planında üstleniyorlar ve yabancı rüzgarlardan nefret ediyorlar. Şimdi son mevziler bunlardır.

Nazım'ın mezarını getirmek isteyen aydınlarımızın rüzgarla sarhoş olduklarını düşünmek zorundayız. Aydınlık kategorisi bir yana bütün tanımlarını da kaybetmiş olmaları mümkün; bilimi ve düşünmeyi terkettikleri kesin görünmektedir. Hâlâ emperyalizmi veya emperyal yayılmacılığı sadece ekonomik ve belki de bir ölçüde askeri bir süreç sanıyorlar; her emperyal yayılmacılık ideolojik bayraklara muhtaçtır. Kolonyalizmde bu, hıristiyan uygarlığını götürme, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerikan emperyalizm için hürriyeti savunma, şimdi insan haklarını müdafaa veya demokratizmi yayma hepsi hepsi, emperyal ekspansiyonun aletleridirler. Peki Türkiye? Eğer emperyal yayılmacılığın zemberiği içine düştüyse, dış yatırım ve taahhütler ve ülke dışı küçük savaşlarda deneyim kazanmış hareket kabiliyeti yüksek bir askeri güç bir yana bırakılacak olursa, diğer topraklara ne ile gidilecek; soru budur. Ben yıllardır türkizm'in bu açıdan önemli bir anahtar olmadığını yazıp duruyorum ve gelinen nokta, ne yazık, beni doğrulamıştır. Türk oligarşisinin Rusya'da iş yapan kolunun Nazım Hikmet'i keşfini içine sıkıştıkları zembereğe borçluyuz; Nazım'ın Rusya ve eski Sovyet topraklarında bir ortak dil ve bir kapı olduğunu düşünüyorlar ve bu kapıyı ellerine almak istiyorlar, bana çok açık görünüyor.

Bir futbol takımının Avrupa'daki başarısını silahlı bayramlara çevirme de bu çerçeveye giriyor; üstelik, oligarşinin, Şair'in mezarını Türkiye'ye getirmek yerine Moskova'da tutmak istemesi çok kararlı ve düşünceli olduklarını kanıtlamaktadır. Mezar, yeni işler ve taahhütler için, bir kapıdır ve orada kalması gerekmektedir; bir zamanlar, TKP kanalıyla Sovyet, sonra Kürt Hareketi'nin uçaklarıyla gezmeye alışmış bir kısım Türk aydınının şimdi Türk oligarşisinin uçaklarına doluşup Moskova'ya gitmeleri ve mezar nakli için bıktırıcı sözlerini tekrarlamaları utanç verici olması bir yana, neyin figüranı olduklarını bile anlamadıklarını göstermesi bakımından çok üzücüdür.

Bando gelse de, gelmese de,
çocuklar gelecek yanıma,
meraklıdır ölülere çocuklar.

Nisan 1963, Moskova

Bazı solcu gençlerin de Nazım'a yurttaşlık istediklerini duyuyoruz; Nazım, cenazesinde kimselerin gelmeyeceğinden kaygılanarak "meraklıdır ölülere çocuklar" diyordu ve güveniyordu; şimdi cenazesine gidemeyen çocuklar, yurttaşlık istiyorlar.

Nazım, 1848 Polonya Burjuva-Demokratik Devrimi'nde yenilerek Türkiye'ye sığınan asalet kökenli yüzbaşı Konstantin Borjenskiy'nin, Türkiye'de M. Celaleddin Paşa, torunu olduğunu hiç inkar etmedi ve ölünceye kadar hem "Borjenskiy" soyadını ve hem de Polonya pasaportu taşıyordu. Oğlunun annesi Münevver'in de göçünceye kadar Polonya'dan emeklilik maaşı aldığı ileri sürülüyor; başka bir yurttaşlığa, insanı açıdan da hiç bir gerek bulunmuyor. Che'yi sevmek için Türk yurttaşı olmasına gerek duymuyoruz; komünist olarak öldüğünü söyleyen bir aydına yurttaşlık arayışı aşırı kaba düşmektedir.** Ben çocukça buluyorum.

Nazım, ak süt kadar masumdur ve (a) davalarının yeniden görülmesini istemek durumundayız. İster bir yasa ve isterse bir yargıtay kararı ile "Harbiye" ve "Donanma" davalarına yeniden bakılmalı ve Nazım, aklanmalıdır. Devlet, bu güzel insana verdiği acıları telafi edemez, fakat, usulüne göre, soyundan olanlara, tazminat ödemek durumundadır. (b) Nazım bir yoldur ve adına, sadece insan bilimleri içeren, mühendislik ve tıp fakülteleri olmayan, üniversiteler kurmalıyız; eğer bu ülkede Süleyman Demirel adına bir üniversite varsa, "Nazım Hikmet Üniversitesi" en az bin tane olmalıdır. Borcumuz böyle ödemeye başlayabiliriz.

Uyan Anadolum uyan ölüm uykusundan

30 Ağustos 1962

Peki neden Sovyetler Birliği'ne gitti; artık gidişini, askerlik gerekçesiyle öldürülme kaygısına bağlamak yetersizdir ve bir aydın ihanetinden kaçtığını

"Yabancılaşma" sözcüğü, eğer kaynağı "alienation" ise hem etimolojik açıdan ve hem de felsefi planda eksiktir. "allo" veya "autre" "başkası" veya "öteki" anlamındadır. Bugün basında, yargıda ve üniversite, okumuşlar artık bizim için "yabancı" değil, "öteki" oldular şimdi hızla halkımızı, halkımızın ötekileri haline getirmek istiyorlar ve önemli mesafe katedildiğini kabul etmek gerçekçilik gereğidir.

** *Hukuk açısından da mümkün mü, bizdeki yasalara göre, yurttaşlıktan çıkarılan bir kimsenin tekrar yurttaşlık kazanabilmesi için başvurusu zorunludur, ama Nazım için bu imkansızdır. Yurttaşlıktan çıkarma kararnamesini iptal etmek bir yoldur, fakat hukuku zorlamak anlamına geliyor ve Türkiye'de mümkündür, çünkü hukukun asaklar altında olduğunu biliyoruz.*

söylemek yerindedir. Sovyetler Birliği'ne gelince, belki o zamanda ve şair sezgisiyle, Batı'da ancak kendi kurtuluşuna küfür etme pahasına, yer ve şöhret kazanıldığını anlamıştı, Batı kapalıydı. Belki Sovyetler Birliği'ni ikna edebileceğini düşünüyordu; Vala'nın çok yerinde saptadığı üzere hapishane bir ölçüde kurnazlığı öğretmişti, fakat, hâlâ şairdi ve saftı.

Yolculuğa hazır bir yelken gibidir,
aydınlık bir yelken gibi
sabahleyin odamızda karanlık.
Gülüm çıkar yataktan bir kayısı gibi çıplak.
Mavi afişteki güvercin gibi aktır sabah
karanlığında yatak.
1960 Şubat, Kislovodsk

Nazımoloji'den önce ben Nazım'ı sezdim. (a) Bunun yardımıyla, ne 12 Mart ve ne 12 Eylül'de ülkemden çıktım. (b) Cellatlarımın yakınımda dolaştıklarını sezince, Paris'e hicret ettim, ancak, Moskova'yı hiç görmedim ve görmeyi hiç düşünmedim. (c) Hep insan kellelerinden yüksek duvarlar olarak gördüğüm Batı, her zaman ve sadece, kendi dış politikasının vidası olmayı kabullenen aydınlara kapılarını aralıyordu; hem bu duvarlardan ve hem de Sovyet örneği, devrim adına aydını kuklalaştıran yapılardan uzak kalabildim, zordur ancak başarabildim.

Bütün bunları Nazım'ı sezip bildiğim için yapabildim. Nazım beni korudu, ayakta tuttu, eğer onurumla mücadeleme devam edebiliyorsam, Nazım'a borcum büyüktür, sağolsun ve çok yaşasın. Ürünlerini eleştirebiliriz, ayıklayabiliriz, ancak kişiliği bizde kalmalıdır; ihtiyacımız var.

Adnan ÖZYALÇINER

TARİHİN IŞILDAĞI

İnsancıl Yayınları

ZAMAN

Hiçbir mevsim değildi zaman
Upuzun gündü yalnız
Duru bir yolculukta
Baştan başa ilkyaz
Varıp ulaştı mavi sonbahara

Artık daha sessiz
Gülüyor gökyüzü
Yeryüzü, suskun duruyor
Günün ortasında
Göğe uzanan yorgun sevgiler
Sessizce ulaşıyor
Dingin bir vadinin
Öte yakasına

O vadi orada kaldı
Koyu bir akşamda
Güleryüzlü, ince, sakin
Durgun akıyor burada ırmaklar
Açıyor şimdi öte yüzünde çölün
Uzak rüzgarlarına karışıp
Sessiz hüzün çiçekleri

Sevgiler o yanda kaldı
Duruyor öylece, güleryüzlü
Burası hep çöl gündüzü
Kış çiçekler açıyor şimdi
Hüznün en ince yerinde

Mavi iklimlere varıyor sonbahar
Erken bir gün bitiminde
Dokunuyor zamanın solgun yüzüne
Sessiz açan hüzün çiçekleri

Sevgi Şahintürk İYİ

TECAVÜZ

Berrin TAŞ

Dün Ümran elinde papatyalarla geldi. Yeşim'in getirdiği küçük saksıdaki çiçekleri de sevdim. Onların adını öğrenemedim. Yeşim de bilmiyormuş. Onların adını öğrenebilmek için İstanbul dışına kaçan Filiz'in dönmesini bekliyorum. Kendisi Orman mühendisidir ve çiçeklerden anlar. Üstelik toprağa... ağaca... çiçeğe neredeyse büyük bir heyecanla bağlı. Evet, onları anlatırken coşuyor da coşuyor. Sanırsınız bir aşk öyküsü anlatıyor.

Kadın arkadaşlarımdan çiçek almak beni sevindiriyor. Bir barış girişimi sanki... sevecenlik, içtenlik. Kadınların birbirine arkadaşça davranmadığı iddialarına inat, güzel arkadaşlarım var benim.

Ümran, kurultay sonrası yapılacak basın açıklamasının saatini bildirmek için gelmişti. Elime papatyaları tutuşturdu gitti.

10-11 Haziran tarihlerinde "Cinsel Taciz ve Tecavüze Hayır Kurultayı" yapıldı. Ben de kurultayın girişim komitesindeydim. Kadın bedeninin yağmalanmasına hem bir karşı çıkışı, hem de bu saldırıyı duyurma amacı taşıyan kurultayı bir başlangıç olarak önemsiyorum.

Bir insana istemi dışında parmağının ucuyla bile dokunmak taciz kapsamındadır bana göre. Hele de cezalandırma amacıyla bir insanın öteki insanın bedeni üzerinde zor kullanarak egemenlik kurması bağışlanamaz bir utanç kaynağıdır.

Kurultay'da yalnız gözaltında, işkencede ve savaşta tecavüz konuşulmadı. Kurultay'a gelen duyurulardan da anlaşıldığı üzere tecavüz yaşamımızın her alanında sık sık karşılaşabileceğimiz bir saldırı yöntemi. İki gün süren kurultay sürecinde kadınlar tecavüzü anlattılar. Ben de bir şiirimi okudum. *"Yağma."* Kadın bedeninin yağmalanmasını anlatmıştım bu şiirimde.

Üniversitelerden... kimi derneklerden, partilerden... kimi kadın kuruluşlarından duyurular geldi kurultaya. Bu duyurulardan birinde bir genç kız yedi yaşındayken tecavüze uğradığını anlatıyordu. Mektubun yalın anlatımı salonda bulunanları etkiledi. Kurultay bu genç arkadaşımıza yıllarca önce bedenine yapılan saldırıyı açıklama cesareti vermişti.

İşkencede tecavüze uğrayanlar yaşadıklarını anlattılar. Tabii ki tecavüzün onlarda yarattığı psikolojik tahribatı değil. Onları anlatmaya ne onlar dayanabilirdi... ne de bizler dinlemeye katlanabilirdik. Ama ben *"İşkencede Bir Tecavüz Öyküsü"* nü Asiye Zeybek Güzel'den okudum.

Asiye'nin kitabından tecavüz sonrası yaşadığı bunalımları okurken zaman zaman dayanamadım ağladım. Asiye uzun süre tecavüze uğradığını kabullenmek istemiyor. Tecavüzü yok sayıyor, reddediyor. Kirlenmiştir artık. Benliğinde derinliğine bir çatışma. Herşeyi unutmak ve yeniden kirletilmemiş yaşamına kavuşmak. Tek istediği bu. Kendini kirli hissetmek istemiyor, bu nedenle sık sık yıkanıyor. Böylelikle tüm pisliklerden arınacağını düşünüyor. Asiye tüm yaşadıklarının yanında yakınlarının artık ona ne gözle bakacaklarının kaygısını da taşıyor. Öyle ya artık kirletilmiştir. O çok sevdiği kocası, anası, babası ona ne gözle bakacaklardır. Utanç içindedir Asiye. Utançtan kurtulabilmek için ilk adımı konuşmaya başlayarak atıyor. Sonrası kâbuslar ve psikolojik tedavi görmesiyle birlikte dimdik ve onurlu ayakta durmak için kendisiyle mücadelesi.

Asiye'yi kocası terkediyor. Asiye yakınlarının ona nasıl davranacağı kaygısı taşırken haklıydı. Kadının namusundan babası ve kocası sorumlu oldukları için onlar da kendilerini kirletilmiş hissedebilirlerdi. Arkadaşlarından, anne ve babasından kendisini küçük düşürecek hiçbir davranışla karşılaşmıyor. Kocası kitapta pek belirgin anlatılmamakla birlikte anlaşılan o ki karısının tecavüze uğradığını öğrendiği halde ona destek olmayı becerememiyip, boşanma davası açıyor. Bu durum bile bize egemen erkek ideolojisinin yaşamımızda nasıl da kanıksanmış bir yer tuttuğunu gösteriyor. Kocası Asiye'nin acısını hissedemiyor. Kendisinin sahte namus anlayışı Asiye'nin yaşadıklarının önündedir çünkü. Asiye'nin öyküsünden de anlaşıldığı gibi kadın tecavüz sonrası kendi yaşadıklarının benliğinde yarattığı yıkım bir yana, yakınlarının gözünde de küçük düşme korkusu yaşamaktadır. Hangi nedenle olursa olsun bir insanın ötekine tecavüz edebilmesini, işkence yapabilmesini bilincim kabul edemiyor bir türlü. Bu nasıl bir yabancılaşmadır... bu nasıl bir insanlıktan çıkma girişimidir ki yasalarla kendi güvenliğine teslim edilmiş kadınlara böyle bir saldırıyı gerçekleştirirken kılları kıpırdamıyor. Bir insanı yargılayabilecekken zor kullanarak baskı kurmak aşağılık bir cezalandırma yöntemidir. Bu

anlamda tecavüz bir devlet politikası olarak onaylanmıştır.

Tecavüz, feodal değerlerle yetişmiş egemen erkek zihniyetinin kadına bakışının bir sonucudur. Bir de kazara içeri düşmüşsen kadın bedenini erkeğin izinsiz girebileceği bir tarla gören zihniyet harekete geçer. Bu zihniyet yaşamın başka alanlarında bastırılmış bir biçimde gizlenebilirken olanak bulduğunda tüm acımasızlığıyla ortaya çıkıyor. Geçtiğimiz günlerde Florya'da yürüyüş yapan bir kadın saldırıya uğradı. Tecavüz gerçekleşmemiş ama önemli değil bu. Ben bu tecavüz etme isteminin nasıl bir kaynaktan beslendiğini anlamaya çalışıyorum. Kadına canının istediği gibi davranabileceği düşüncesi erkekte belirgin bir kültürel aidiyetin dışavurumu. Kadına tecavüzü içselleştiren erkek, yaşadığımız toplumda kadının namusundan sorumludur. Bu öyle bir aidiyettir ki bir kadına aşkını anlatabilmek için bile ya onu tehdit ederek ya da tecavüz ederek aşkını ispatlamaya çalışır. Kadın onun için bir insan değildir. Bir zevk nesnesidir ve erkek istediğinde boyun eğmeyi bilmelidir. Boyun eğmeyi öğrenmemişse eğer erkek silahını kullanır. Erkeğin silahı cinsel organıdır. Böylelikle erkeğin iktidar güdüsü doyurulma olanağına kavuşur. Geride hırpalanmış kadınlar... tüm erkeklere kuşkuyla yaklaşan kendini korumaya almış kadınlar kalır.

Tecavüz, bilinçli bir eylemdir. Her gün gazetelerde tecavüze uğrayan kadınlarla hattâ küçük kızlarla ilgili haberler çıkıyor. Okul kapısında bekleyen tecavüzcüler var. Yine bir haber okudum. Arada bir okul kapısında on üç yaşındaki bir kız çocuğuyla sohbete dalan tecavüzcü sonunda onu borç para verebileceğini, çok parası olduğunu söyleyerek kandırıyor. Kız çocuğunu eve götürmeyi başarıyor. Kızlarını arayan aileye onu tecavüzcünün kapısında oynarken gördüklerini söylüyor komşuları. Babası kapıyı kırarak içeri giriyor. Kızını üstünde yalnız külotuyla kalmış biçimde buluyor. Tecavüzün gerçekleşip gerçekleşmediğini anımsamıyorum şimdi. Ailelere de kızlarını kavanozda büyütmemek kalıyor. Sokaklar tekin değil diye evlere kapatılan kızlar işte böylesine sokakları bilen, sokaklarda hırlayarak yaşayanlarca avlanıyor. Para diye... şeker diye kandırılıyor.

Kadın'ın toplum içindeki konumu meta derkesine düşürülmüşken bakın Gülay Göktürk ne diyor. *"Benim görebildiğim kadarıyla çocuk pornografisini yasaklama isteğinin iki kaynağı var. Bunlardan biri sübyancı büyüklerin bir fantezilerinin yasaklanması... Koskoca adamlar nasıl olur da bacak kadar çocuklara cinsel haz nesnesi olarak bakarlar! İşte sansürün asıl dürtüsü bu."* Bu söylemden Gülay Göktürk'ün erkeklerin küçük çocukları arzulamasına anlayışla yaklaştığı sonucunu çıkarıyorum. Yani küçücük çocuklarımızla cinsel bir ilişki istemi eleştirilecek bir sapma değil. Gülay Göktürk bu ahlaka karşı çıkıyor. Öte yandan da bu nasıl bir bakış açısıysa artık *"pornografinin konusu olan çocuklar, bu işi kendi iradeleriyle, kendi kararlarıyla yapmadıklarından ve zaten o yaşta böyle bir şey mümkün olmadığından, ayrıca bu çekimler onları fiziksel ve psikolojik olarak örseleyebileceğinden, çocukların porno filmlerde oynatılmasına karşı çıkıyorum. Yani bu açıdan yasağı destekliyorum.!* Gülay Göktürk'e göre çocuk pornografisi çekenler, o filmlerde bilgisayarla yaratılmış sanal çocuklar kullansalardı hiç itirazı kalmayacaktı.

Merak ediyorum Gülay Göktürk nasıl bir dünyada yaşıyor. Gülay Göktürk nasıl bir kadın. Kendisinin çocuğu var mı bilmiyorum ama bir kadın, erkeğin çocuk arzulamasını onaylayan bir tavır içindeyse tecavüzler engellenemez diye düşünüyorum. Buna göre, işkencede -kadın ya da erkek farketmez- insan öldürmek bir fantezinin dışa vurulması gereksiniminden doğmuş olabilir. Elbette bu fantezilerini gerçekleştirmelerine engel olamayız. Merak ediyorum acaba neden işkencede de sanal kadın ve erkek kullanılmasını önermiyor. O zaman hem işkenceciler fantezilerini yaşama olanağına kavuşur, hem de insanlar işkenceden kurtulur. Bazı durumlar değişmez ama. İşkencenin insan haklarının ihlal edilmesi anlamına geldiği ya da tecavüzün, çocuk arzulamanın insanlıktan sapma olduğu düşüncesi unutulur. Gülay Göktürk çocuk pornografisi hakkındaki görüşleriyle erkeğin saldırganlığını onaylayan bir tutum içine girmiştir. Kendisini kınıyorum ve uyanmaya çağırıyorum.

Biliyorsunuz, toplumumuzda erdenlik-bekaret önemlidir. Erdenlik o kadar önemlidir ki bir erkekle cinsellik yaşayan kadın kirlenmiş kabul edilir. Bu kirlilik erkeğe bulaşmaz ama. Aynı nedenle bir kadını cezalandırmak için ona tecavüz edilerek kirletilir. Böylelikle kadının bilincine zaten yerleşmiş kirlilik düşüncesi, ömür boyu kadını aşağılayan bir yaptırıma dönüşür.

Toplumumuzda kadına biçilen değerin dışavurumu kızlık zarının bozulup bozulmamasıyla eksilir ya da artar. Kızlık zarı el değmemişliğin, saflığın, ilk elde kullanılacak olmanın dışavurumudur. Erkek kullanacağı metayı altınlarla, gümüşle, evle barkla satın almıştır. Bu da ona satın aldığı malı ilk kez kendisinin kullanması hakkını verir. Erkek bu hakkı onurla taşır. Evlenirken temiz olmak gerekir. Temiz ya da kirli olmak kızlık zarıyla özdeşleşerek bir simgeye dönüşmüştür. Erkeğin bir kadını ilk kez ellemek hakkı, toplumca onaylanarak günümüze dek varlığını sürdüren göreneklerin yaşama alanıdır.

Sami Selçuk, kızlık bozma suçuyla ilgili bir kitap yazmış. Adı *"Kızlık Bozma Suçu, Öğreti-İçtihat."* Yargıtay Başkanımız kızlık zarının sorunlarıyla ilgileniyor Evlenme sözü verilerek kızlığı bozma suçu konusundaki yerleşik anlayışa karşı çıkıyor. Bu tür olaylarda ille de zarın yırtılmış olması koşulu arandığını söyleyerek bu konudaki eleştirilerini gündeme getiriyor. Kısaca diyor ki eğer kızlık zarı bozulmamışsa bu suçta tecavüz eylemine girişmenin söz konusu edilmemesi yanlıştır. Sami Selçuk'a göre *"Evlilik adayı kadında aranan el değmemişlik/ kızlık niteni erdenlik bozulduğu halde bunun atipik anatomisi nedeniyle kızlık zarının bozulmamasıyla ne ilgisi vardır? Yoksa kızlık zarı, kızlıktan, el değmemişlikten, iffetten daha mı önemlidir? Böyle bir anlayış, kızlık zarı cinsel ilişkiye rahatça elverişli olanları. ikiyüzlü bir ahlak anlayışına ve evlilik öncesi yapılmaması gereken cinsel ilişkilere itmeyecek midir?"*

Sami Selçuk haklı. Kızlık zarını kutsayan eski hukuk anlayışına karşı çıkıyor. Kızlık zarının bozulup bozulmamasının ayrı ayrı değerlendirilmesini doğru bulmuyor. Ama karşı çıkışı işte bu kadarla sınırlı kalıyor Kızlık zarını kutsayan gelenekleri eleştirmiyor. Hatta gelenekleri onaylayarak bu geleneklerin içinde kadının el değmemişliğini korumak adına bir kitap yazıyor. Sami Selçuk'a göre kızlık zarının bozulmaması kadının namusu açısından önemlidir. Yoksa bir insanın bedenine izni olmaksızın ellemenin... herhangi bir girişimde bulunmanın onun insanı haklarını çiğnemek anlamına geleceğinden söz etmiyor. Tecavüzü kadın bedenine karşı işlenmiş bir suç olarak görmüyor. Geleneklerimiz eski hukuk anlayışına göre, görece daha geniş bir kavrayışın ancak böylesine izin veriyor. Öyleyse bu geleneklerimiz bugünkü durumlarıyla yaşantılarımızı zenginleştirmiyor. Yaşamı güzelleştirmek yerine kısırlaştırma, monotonlaştırma görevini yerine getiriyor. O halde yıkılsın kumdan kaleler...!

Bırakın bedenimizle uğraşmayı. Adalet mekanizması işliyorsa eğer bedenlerimize karşı işlenen saldırılar en açık biçimiyle kınanmalı. Yalnız bedenimize karşı değil. yaşamımız üzerindeki baskı da kaldırılmalı. On iki yaşındaki kızlar nerdeyse babaları yaşındaki hatta bazen dedeleri yaşındaki adamlara satılırken hiç kimse kadın satmanın ahlaka aykırı oluşundan söz etmiyor. Zira buradaki satış evlilik adı altında yasalara uygun bir işlem olarak kabul görüyor. Sonra da bu kızlar ya başkasını sevdikleri. ya da artık dayanamadıkları için evden kaçmayı seçebiliyorlar. İntiharı seçenler ya da yakınlarınca öldürülenler de bu trajedinin kahramanları. Basın her gün töre cinayetleriyle doldurulmuş sayfalarıyla bize durumun aciliyetini duyuruyor. Öldürülen kadınlar, evden kaçarken kadın tüccarlarının eline düşenler, karısından boşanmak istemediği için bıçaklayanlar, sevdiğinin yüzüne kezzap atanlar...

Durum böylesine korkunç bir görünümdeyken A.B.D'nin Newyork kentindeki *Kadın Zirvesi*'nde katolik ve müslümanlar bir araya gelerek ortak tavır almışlar Muhafazakâr katolikler silahlı çatışmalar sırasında tecavüz sonucu hamile kalan kadınlara kürtaj hakkı verilmemesini istiyor. Muhafazakâr müslümanlar kadınların namus ya da töre cinayeti uğruna aile bireylerince öldürülmesini kınamayı reddediyorlar. Ortak noktaları kadının yaşamını kontrol altında tutma isteği.

Kadın kendi istemese bile birileri istedi diye çocuk doğuracak ya da doğurmayacak. Ya da kadın aile bireylerinin istemleri karşısında uysal davranmazsa öldürülecek ve bu öldürüm kınanmayacak. Yani onaylanacak. Oysa Newyork'taki *Kadın Zirve*'sinin ana teması *"2000 yılının Kadınları. 21 Yüzyılda cinsiyetler arası eşitlik, kalkınma ve barış."* Zirve beş yıl önce Pekin'de gerçekleştirilen kadın zirvesinin hesabını vermek amacını taşıyor Buna göre iyileştirici adımlar cılız kalmış. Yoksulların %70'i kadın, kamu harcamalarının kısıtlanmasının faturası kadına çıkıyor Erkeğe oranla %50 düşük ücret alıyorlar. Unesco verilerine göre okuma yazma bilmeyenlerin üçte ikisi kadın. Birleşmiş Milletler verilerine göre 85 ila 114 milyon kadın ve kız çocuğu cinsel şiddetle karşılaşıyor. Demek ki eğitim hakkından eşit oranda yararlanamıyor kadın ve cinsel şiddeti yaşamak zorunda kalıyor Görünen o ki insanlık henüz her iki cinsi de hoşnut edebilecek bir düzeye erişmiş değil.

Yaşadığımız topraklarda tecavüz kanıksanmış bir olgu. *"Cinsel Taciz ve Tecavüze Hayır Kurultayı"* şiddeti gündeme getirmesi açısından önemliydi ama basında yeterince ses getirmedi. Demek ki tecavüz henüz toplumumuzun geniş bir kesimi için sorun değil. Kurultayı düzenleyen *"Emekçi Kadınlar Birliği"* üyeleri beni kurultayın girişim komitesinde yer almaya çağırırlarken farklı meslek gruplarından kadınları da aralarına katmak istediklerini söylemişlerdi. Öyle ya tecavüz her kadının yaşayabileceği bir şiddet biçimiydi. Oysa görünen o ki kurultayı düzenlemede kullanılan yöntemler bunu olanaksız kıldı. Kurultay'da *"gözaltında cinsel taciz ve tecavüze hayır"* fikri egemendi. İşkencede benzeri saldırılara uğramış erkek arkadaşlar da vardı. Sahneye gelirken dengelerini sağlayamamaları, sağlıklarının bozuluşunun fiziksel görünümlerine yansıması, işkencenin somut delili olarak karşımızdaydı. Elbette işkencenin her biçimi gündeme gelmeli ama biz işkenceyi ve tecavüzü önleyici bir eğilim

geliştirmek istiyorsak, soruna kapsamlı yaklaşmak zorundayız. İşe köylerde dedeleri yaşlarındaki adamlara para karşılığı kız satma zihniyetinden başlamak gerekiyor. Başlık parasına satılan kızlar, berdel yöntemiyle satılan kızlar gündemimizde yer almıyorsa bu mücadele başarılı olamaz. Namus anlayışımız iki yüzlü değil, sayısız yüzü var. Bir yandan namus diye kızların yaşamı yönetiliyor, evlere tıkılıyorlar. Öte yandan kadına her ortamda tecavüz ediliyor. Sonra da kızları, tıpkı bir inek satar gibi satıp el sıkışılıyor. İlkel bir ritüel bu. Bu ritüel köhnemiş bilincin kendisiyle barışık kalmasını sağlıyor. Binlerce yıldır kanıksanmış yerleşik değerlerin halâ varlığını sürdürmesi bu ritüelin onaylanmasına bağlı.

Tecavüzü yalnızca gözaltında gerçekleşen bir durum olarak göstermek yanlıştır. Tecavüz evlerden başlayarak yaşamın her alanında gerçekleşen bir saldırıdır. Zayıf bulduğuna, kolaycacık kandırabildiğine uygulanır. Ne yaşın önemi vardır ne de herhangi bir değerin değeri vardır. Evet tecavüz eylemi insanlığından vazgeçmekle eşdeğerdir. Emekçi Kadınlar eğer sokaktaki kadın tecavüze uğradığında tepki göstermiyorlarsa kesinlikle her meslekten kadını yanlarına alamazlar. Birilerini yanlarına almak isterlerken açık davranmak zorundalar. İlkeli, net ve saygılı olmalılar. Yoksa bu girişim, boşlukta kendi kendine tükenen sessiz bir çığlık olarak kalır.

Yararlanılan Kaynaklar

Asiye Zeybek Güzel, *İşkence'de Bir Tecavüz Öyküsü*, Ceylan Yayınları Üçüncü Baskı Ocak 2000.

"Amaç Sansür Değil, Çocukların Korunması Olmalı" Başlıklı yazı. Gülay Göktürk "Pazartesi" dergisi- Sayı 63, Haziran 2000.

"Sami Selçuk, *Kızlık Bozma Suçunun Kitabını* Yazdı" başlıklı yazı. Faruk Bildirici- Hürriyet Gazetesi-3 Mart 2000.

Cumhuriyet- 10 Haziran 2000.

Afşar TİMUÇİN

FELSEFE SÖZLÜĞÜ

İnsancıl Yayınları

HANGİ KÖYÜN DELİSİ

Köyün delisi
Midillinin
Boyalarla konuşmuş
Herşeyi anlatmış
Zeybeği
Takayı, zeytini
Ekmeği
Şarabı
Karakaşlı kapkara gözlü
Marikayı

Köyün delisi
Karşı kıyıdan
Çökertmeyi üflüyor
Köpeğe
Takaya zeytine
Ekmeğe
Şaraba
Kaymakama
Gülsüme

Ay karanlık oda
Bilgisayar ışığında
Sanal
Gülüyor
Bağımsızlığa
Su mu
Toprak mı
Hava mı
Ateş mi olsam
Köyün delisi mi
Ya benim köyüm
Ya ben
Hangi köyün delisiyim.

Cengiz BEKTAŞ

KADINA "YENİ DÜNYA DÜZENİ"

Sibel ÖZBUDUN

Hadi Uluengin bir yazısında şöyle diyordu: *"Şükür, daha yapılacak çok, çok şey olmasına rağmen 'İkinci Cinsiyet' bugün Batı'da ve Türkiye'de 'Eşit Cinsiyet' olma yolunda dev hızla ilerliyor."* (1)

Kuzeyli ve yerli medyada, ""YDD" ajit-propçuları"nın ağızlarında, "Milenyum bilicileri"nin kehanetlerinde sık sık tekrarlanagelen "hoş ama boş" bir iyimserlik: "Sermayenin devlet müdahaleciliğinden kurtularak küresel dolaşıma girmesi, (Kuzey'li) kültürün ve bu arada ileri (Kuzey'li) ülkelerin İnsan (ve Kadın) Hakları standartlarının da küreselleşmesine yol açmakta. Böylece kadınları baskı altında tutan ataerkil gelenekler de hızla aşınmakta, kırılmakta. Kadınlar böylelikle 2000'li yıllarda 'Özgürlük ve Eşitlik' 'trend'ini yakaladılar. Medyanın küresel ölçekte yaygınlaştırdığı rol modellerinin de etkisiyle artık dünyanın her yerinde kendi yazgılarını ellerine almak için uğraşıyor ve bu yolda 'dev hızla' ilerliyorlar, vb. vb...." ACABA?

"Dünya Hali"

Bu "yeni" paradigmanın atladığı, ya da üzerini örttüğü bir nokta var: insanların, toplumların bölgesel, sınıfsal, etnik, ırksal, cinsel eşitsizliği ile, modernitenin motoru olarak kurgulanan kapitalizmin, var olabilmek için bu eşitsizlikleri sürekli yeniden ve yeniden üretmek zorundalığı...

Dikkat edilirse, kapitalizmin girdiği her evre, bölgeler, sınıflar, cinsiyetler ve etnik gruplar arasındaki uçurumu daha da genişletiyor. Bu durum, özellikle neo-liberal politikalarla girilen "Küreselleşme" evresinde daha da vurgulu hale geldi. Birkaç rakam vermek gerekirse:

(Geri kalmış bölgelerden gelişmiş ülkelere karşılıksız olarak transfer edilen para miktarı, 1970'lerde 441 milyar dolarken, bu rakam 1995'de 1 trilyon 364 milyar dolara yükselmiştir.

(358 dolar milyarderinin toplam serveti dünya nüfusunun yarısına, yani 3 milyar insanın servetine eşittir.

(Dünyada 1 milyar 300 milyon insan, yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır; yani günlük gelirleri 1 doların altındadır. 2 milyar kadar insan da gündelik olarak 2 doların altında bir gelirle geçinmektedir.

(Yılda 30 milyon insan (yani Türkiye nüfusunun yarısından biraz azı) açlıktan ölmektedir. (2)

(Dünya nüfusunun en zengin yüzde 5'lik dilimi, tüm mal varlığının yüzde 86'sını, dünya pazarının yüzde 82'sini, dış yatırımların yüzde 68'ini ve telefon hatlarının yüzde 74'ünü elinde bulundurmaktadır.(3)

(UNESCO Genel Direktörü Federico Mayor ve Analiz-Tahmin Bölümü Direktörü Jérome Bindé'ye göre, "Dünyanın en yoksul yüzde 20'lik kesimiyle karşılaştırdığımızda dünya nüfusunun en zengin yüzde 20'lik kesiminin toplam gelirden elde ettiği pay, 1960'ta 30'da 1 iken bu oran 1995'te 81'de bir olmuştur. (4)

(Dünyanın en zengin üç şirketi, Exxon-Mobil, General Motors ve Ford'un her birinin geliri, ABD, Almanya, Japonya, Çin, İtalya, İngiltere ve Fransa dışındaki 191 ülkenin her birinden daha yüksektir. (5)

(ABD'nde 1920-1980 yılları arasında hiç yeni milyarder ortaya çıkmazken 1980'lerde 13, 1990'larda ise 237 yeni milyarder vergi dairelerince tescil edilmiştir. Ancak ortalama gelirler 1973'deki düzeyine göre yüzde 10 gerilemiştir. (6)

Evet, "küreselleşme" süreci, Çokuluslu Şirketlerin (ÇUŞ'lar) ve büyük sermaye hareketliliğinin önündeki engelleri kaldırırken, eşitsizlikleri ve yoksulluğu da görülmemiş boyutlara çıkartmaktadır.

Kadınların Durumu

Gelelim, bu durumun kadınları nasıl etkilediği sorusunun yanıtına. Bu soruya baştan, kestirmeden verilecek tek yanıt, "yıkım"dır.

Çarpıcı gelebilir; ama bizzat BM Gıda Fonu (FAO) istatistikleri, BMÖ'nün dilinde "Gelişmekte Olan Ülkeler" olarak kutsanan Güney ülkelerinde tarımsal nüfusun ve tarımdaki kadın işgücünün oranının yükselmekte olduğunu gösteriyor. Örneğin "Gelişmekte olan ülkelerde tarımsal nüfusun toplam nüfusa oranı (yüzde) FAO Ekonomik ve Sosyal Bölümü İstatistik Birimi'nce şöyle veriliyor·

1950	1970	1990	2000 (beklenen)	2010 (beklenen)
81.39	90.28	94.50	96.09	97 12

Aynı birimin verilerine göre kadın tarımsal işgücünün toplam kadın işgücü içindeki oranı (yüzde) ise şöyle:

1950	1970	1990	2000 (beklenen)	2010 (beklenen)
82.17	89.86	95.43	97.01	97.98

Evet, kapitalizmin "YDD" evresi, dünya yoksullarını "kırlara" doğru geri çekerken, yoksul ülkelerin kadınlarını da boğaz tokluğuna (7) çalışan tarım emekçilerine (8) dönüştürüyor. Güneydeki "kırsallaşma"nın nedeniyse kuşkusuz Kuzey'in Güney ülkelerini sürüklediği borçlanma kıskacı. Ancak bu "yeniden toprağa dönüş" hareketi, pahalı tarım teknolojilerine erişimleri her yıl daha da azalan, tarımsal ürünleri uluslararası piyasalarda her yıl biraz daha değersizleşen Güney ülkelerinde, kadınların yaşam koşullarını eskisinden de beter hale getirmekte. Örneğin, Afrika ve Asya'da kadınların erkeklere oranla haftada 13 saat daha fazla çalıştıkları belirtiliyor. Güneydoğu Asya'da kadınlar çeltik tarımı işgücünün yüzde 90'ını oluşturuyorlar. Ve Afrika kıtasında su ve odun taşıma, ev işleri ve yemek hazırlama gibi işlerin yüzde 90'ı kadınlar tarafından gerçekleştirilmekte. (9) Bitmedi: Dünyada yoksulluk sınırının altında yaşadığı bildirilen 1.3 milyar kişinin yüzde 70'ini kadınlar oluşturuyor. Dünyadaki çalışma saatlerinin 2/3'ünü kadınlar gerçekleştirirken, toplam gelirin ancak yüzde 10'unu elde edebiliyorlar. (10)

Güney'deki bu "gerileme", Kuzey ve Güney ülkelerindeki yaşam standartları arasındaki uçurumu daha da derinleştiriyor. Örneğin, Belçikalı bir kız bebeğin, doğduğu andaki ömür beklentisi, 81 yıl. Ve Belçika'da doğan her bin bebekten ancak 7'si 1 yaşına gelmeden ölüyor. Oysa aynı bebek Afganistan'da doğmuş olsaydı ancak 46 yaşına kadar yaşaması beklenecekti. Afganistan'da doğan her bin bebekten 1 yaşını doldurmadan ölenlerin oranı ise 154... (11) Ve örneğin Cibuti'de 15-24 yaş arası kadınların yüzde 62.0'ı, Gine-Bissau'da yüzde 82.2'si, Burkina Faso'da yüzde 93.2'si okur-yazar değilken, "gelişmiş" sayılan ülkelerden yalnızca dördünde (Malta, Portekiz, Ukrayna, Yugoslavya) bu oran aynı yaş grubu için yüzde 1.0'in biraz üzerine çıkıyor. (12)

Hadi Uluengin'giller şimdi diyebilirler ki, "onlar zaten küreselleşme yarışının dışına düşmüş, giderek marjinalleşen, sistemin 'gözden çıkardığı' zavallı Güney ülkeleri. Onlara Allah (ya da sivil toplum örgütleri...) yardımcı olsun. Biz, yüzümüzü dünya uygarlığının bayraktarı Kuzey'e (ya da Batı'ya) çevirelim." Pekala, biz de yeryüzü nüfusunun ezici çoğunluğunu Allah'a (ya da STÖ'lere) havale edip, (13) Kuzey'e bakalım...

Güney'de kadın istihdamının kırsal kesimde, yani tarımda yoğunlaştığını söylemiş, ve bu yeni(-lenen) eğilimde tarımsal üretimin hızlı değer yitiminin rolünü vurgulamıştık. Benzer bir durum Kuzey ülkeleri için de söz konusudur. Kuzey'de kadın işgücü, en değersiz ve düşük ücretli sektörde, hizmet sektöründe yoğunlaşıyor: Kadın işgücünün Belçika'da yüzde 84.6'sı, ABD'de yüzde 83.7'si, Danimarka'da yüzde 80.4'ü, Fransa'da da yüzde 78.5'i hizmet sektöründe toplanmış durumda.(14) Ve kadın ücretlerinin erkek ücretlerine oranı dünyanın her yerinde -ve tabii Kuzey'de de- düşük. Almanya'da kadınların ortalama ücreti erkek ortalamasının yüzde 76.9'u ile yüzde 89.9'u arasında değişiyor. Bu oran İsveç'te yüzde 87, Fransa'da yüzde 76.6, Hollanda'da yüzde 70.6, Yunanistan'da ise yüzde 68.(15)

Daha da tehlikelisi, Kuzey ülkelerindeki sendikasızlaşmaya/örgütsüzleşmeye, ücretlerin düşme eğilimine, sosyal hizmetlerdeki gerileyişe, işsizlik artışına... koşut olarak kadınların "esnek zamanlı/evde çalışma"ya kanalize olmaları ve emeğin pazarlık gücünü düşürüp atomize eden bu uygulamanın, "özgürleşme" olarak allanıp pullanması.(16) Oysa neo-liberal politikaların dayatması sonucu sosyal bütçelerin budanması, Kuzey'li kadınlar açısından (Güney'li kadınların "kıra dönüş"üne koşut bir) "eve dönüş"e yol açıyor. Büro işlerini elektronik haberleşme araçları sayesinde evinden yürütülebilen "beyaz yakalı" kadınlar, örgütsüzleşmenin yanısıra, aynı zamanda ev işleri, çocuk bakımı vb. "kadınlık rolleri"ni de sistem açısından "sıfır maliyet"le gerçekleştirebilmekte ve tabii ki yeniden ("özgürleştiği" yanılsamasıyla) kapandığı dört duvar arasında depolitize olmaktadır.

Öte yandan, yaygınlaşan internet kullanımının kadınların işgücüne katılımını hızlandıran bir durum olduğuna ilişkin parlak sözlerin de kocaman bir YALAN olduğu, BM'nin Haziran başlarında New York'da düzenlenen "Kadın 2000" konferansında sergilenmiştir. Sonuçları konferansta açıklanan bir BM araştırmasına göre, internet kullanımının yüzde 90'ı, dünya nüfusunun yalnızca yüzde 15'inin yaşadığı gelişmiş ülkelerde gerçekleşmektedir ve kullanıcıların çoğu, erkeklerdir (ABD'de yüzde 62, Brezilya'da yüzde 75, Çin'de yüzde 76, Arap ülke-

lerinde ise yüzde 95). Bilgisayar teknolojisi, tüm dünyada "erkeklerin elindedir. Dolayısıyla kadınlar, dolduruşa getirilmeyi bekleyen bir kitledir internet için. Ya da iyi bir görsel malzeme. ABD'de bile teknoloji sektöründe çalışan kadınların sayısı çok az. Kadınların bu sektörde çoğunluğu oluşturduğu tek alan, sektörün en az maaş verildiği 'veri girme' işi. Kadınlar bu alanda çalışanların yüzde 85'ini oluşturuyor. (...) (ABD'de) elektronik mühendislerinin sadece yüzde 8'i ve bilgisayar sistem analizcilerinin sadece yüzde 25'i kadın." (17)

Kadınların yarım-zamanlı işlerde yoğunlaşması, Kuzey ülkelerde her geçen gün daha da çarpıcı bir görüntü almaktadır. Tüm "yarım-zamanlı" çalışanlar arasında kadınların oranının ABD'nde yüzde 70,3, Kanada'da yüzde 72, İsveç'te yüzde 84.5, Fransa'da yüzde 84.6, Almanya'da yüzde 93.8, İngiltere'de ise yüzde 94.3 olduğu bildirilmektedir. (18)

Çalışma alanında bunlar olup biterken, ne Güney'de ne de Kuzey'de "toplumsal şiddet göstergeleri" de kadınlar için hiç de umut vaat etmiyor. Irkçılığın, holiganizmin, neo-nazizmin, kol gezdiği ortamlarda, "Kadın Özgürlüğü"nden söz etmek gerçekten de olanaksızdır. Çünkü toplumsal dengelerin bozulduğu, gelir dağılımındaki uçurumun genişlediği, işsizlik korkusunun, yarın kaygısının yaygınlaştığı ortamlarda şiddet, her zaman, yarattığı "öteki"ni ezerek kendini var eden bir toplumsal-psikolojik boşalım aracıdır. "Öteki" ise, genellikle güçsüz/zayıf, azınlık olandır: yabancı işçiler, etnik azınlıklar, eşcinseller, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar genellikle "YDD" ile birlikte tırmanışa geçen şiddetin kurbanı olmaktadırlar. Hele kadınlar...

Örneğin, 'Amerikan Ulusal Kadın Örgütü'ne (NOW) göre, ABD'de günde 33 kadın silahlı saldırıya, her dakikada, bir kadın tecavüze uğruyor. 170 bin kadın gebeliği boyunca kocasından dayak yiyor. Her beş yıl içinde kocalarından yedikleri dayak sonucu hayatını kaybeden kadın nüfus, Vietnam savaşında ölen asker sayısına eşit. Her altı kadından biri, hayatında bir kez tecavüze uğrama tehlikesi altında.

Ayrıca ABD Adalet Bakanlığı'nın yayımlanan bir raporda, 1994 yılında şiddete dayalı her 5 suçtan 2'sinin kadınları hedef aldığı ve 10.9 milyon şiddete dayalı suçun, 4.7 milyonunun kadınlara yönelik olduğu belirtildi. Oysa 20 yıl önce, kadınlar her 6 suçtan 2'sine hedefti. 1995'te ise, cinayete kurban gidenlerin yüzde 23'ünü kadınlar oluşturdu. ABD'de her 15 saniyede bir kadın şiddete maruz kaldığı; şiddete uğrayan kadınların yüzde 70'i ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olduğu ve eşini döven erkeklerin üçte birinin 'kariyer sahibi, saygın' kişiler olduğu da kaydedilenler arasındadır...19

Fransa'da ise, şiddete maruz kalan kadınların oranı yüzde 95 olarak açıklanmaktadır. (20) Zaten Güney ile Kuzey'e ilişkin çeşitli istatistikleri karşılaştıracak olursanız, genelde var olan uçuruma karşın tek bir alanda oranların birbirine yaklaştığını görürsünüz: Kadına yönelik şiddet. Örneğin Etiyopya'da kocaları ya da ailelerinden erkekler tarafından dövüldüklerini açıklayan kadınların oranı yüzde 58 iken, bu oran İngiltere'de yüzde 30'dur. (21)

Ve en acılı bahis, "YDD" koşullarında hortlayan "köle ticareti" Okuyalım: "Yoksul ülkelerden kopup gelenlerin zengin ülkelerde zorla çalıştırılmasıyla köleliğin hortladığına son kanıt ABD'den geldi. New York Times gazetesine yansıyan bir CIA raporuna göre, her yıl Asya, Latin Amerika ve Doğu Avrupa'dan ABD'ye kaçırılan 50 bin kadın ve çocuk zorla hizmetçi ya da fahişe olarak çalıştırılıyor. ABD yönetiminin soruna ilk kez derinlemesine eğildiği 79 sayfalık rapor, 'ABD'de Uluslararası Kadın Ticareti: Köleliğin Günümüzde Ortaya Çıkışı' başlığını taşıyor. (...) Son iki yılda kendi istekleri dışında çalıştırılmak üzere ABD'ye getirilenlerin sayısı 100 bin. Aralarında dokuz yaşında çocuklar bile var. (...)Köle ticaretine kaynak olan ülkelerin başında Tayland, Vietnam, Çin, Meksika, Rusya ve Çek Cumhuriyeti geliyor. Letonyalıların barlarda çıplak dans ettirilmesi, çocuk bakma vaadiyle getirilen 14 yaşındaki Meksikalıların göçmen işçilerin gittiği kerhanelere satılması örnekler arasında. Asya ve Afrikalı kız çocukları ise aileleri tarafından bir tost makinesine satılmış. (...) Dünya çapında her yıl 700 bin ila 2 milyon kadın ve çocuk köle tüccarlarının ağına düşüyor. Köle ticareti öylesine kârlı ki, sadece bir Filipinli grup yılda 17 milyar dolar kazanıyor." (22)

Evet, Uluengin'gillerin "kadınların eşitliğe doğru dev hızla ilerlediği"ni açıkladığı Batı'da da erkekler, gönüllerini ailelerinden bir tost makinesine alınmış Afrikalı kız çocuklarıyla, kerhanelere satılan Meksikalı genç kızlarla, barlarda çıplak dans ettirilen Letonyalı kadınlarla eğlemekte... İlerleyen "Kadın Özgürlüğü ve Eşitliği" ABD'nde her beş dakikada bir kadınların suratında patlayan şamarlarla tescil edilmekte... Örgütsüzleşen, evlere doğru çekilen, yoksullaşan kadınlarla taçlanmakta...

Ya Türkiye?

Türkiye'de de kadınların durumu kuşkusuz bu koşulların dışında değildir. Türkiye'de kadınlar, kırsal kesimden kentlere göç ettikçe evlere kapanmaktadırlar. Örneğin 1950'lerde yüzde 70'i bulan kadınların işgücüne katılım oranı, günümüzde yüzde 32'ye düşmüştür ve bu oran, IMF ve Dünya Bankası dayatmalarıyla Türkiye'de uygulamaya

sokulan "istikrar programları"nın yol açtığı işsizlik koşullarında, daha da ağırlaşmaktadır.

Türkiye'de kırlarda en ağır, emek-yoğun işlerde boğaz tokluğuna istihdam edilen kadın emeği (tüm kadın istihdamının yüzde 74.7'si), kentlerde ise kayıt-dışı sektöre (gündelikçilik, ev konfeksiyonculuğu vb.) ya da en düşük ve hızla değer yitiren alanlara (sanayide tekstil ve gıda, ve kamu sektörü) kaymakta, ev işlerinin ve çocuklarla yaşlıların bakımının hemen tümünü üstlenmektedirler, siyasetteki "var"lıkları ise ancak simgeseldir. (23) Türkiye'nin, parlamentoda bulunan kadın milletvekillerinin oranına göre yapılan sıralamada 118 ülke arasında 101. sırada yer aldığı, kadın milletvekili oranı bakımından Uganda, Kongo ve Zambiya gibi ülkelerin gerisinde kaldığı yolundaki haberler basında sıkça yer alır. (24) Kadınlar, örgütsüzdür. (25) Dayak, toplumun her kesiminden kadınlar için geçerli bir "terbiye" yöntemi olarak görülmekte ve kutsanmaktadır. (26)

Türkiye'de kadınların yüzde 23'ü okuma-yazma bilmemektedir. yüzde 19.7'si yalnızca okur-yazar, yüzde 41.7'si ise ilkokul mezunudur. Orta ve daha yüksek öğrenim görmüş kadınların oranı ise ancak yüzde 11.4'tür. (27)

Türkiyeli kadının konumuna damgasını vuran statü, "ev kadınlığı"dır.28 Yukarıdaki veriler ışığında, bu ülkede 6 milyona yakın kadın, kendini "işsiz" değil de "ev kadını" olarak algılamakta ve tanımlamaktadır. Bu yanlış bilinç, "YDD" politikaları çerçevesinde istihdam alanını sürekli daraltan Türkiye kapitalizmi için de son derece uygun bir durumdur; böylelikle kadınlar bir yandan ev ve çocukların/yaşlıların bakım işlerini bütçeye sıfır maliyetle üstlenirken, bir yandan da kadın emeğinin vasfını geliştirme ve kadın istihdamını genişletme gibi "yük"lerden kurtulmaktadır Türkiye kapitalizmi. İşin kötü yanı, kadınların da, "zorunlu" (geçim derdi) kalmadıkça, çalışmayı yeğlemeyişleri, "iyi bir koca"nın, hâlâ kadınlarımızın "özlemler sıralaması"nda birinci (ve ağırlıklı) yeri tutuyor olmasıdır. Şu habere bir göz atalım:

"Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün 6.643 kadın üzerinde 1999 yılında gerçekleştirdiği araştırmaya katılan 15-49 yaş aralığındaki kadınlar işsiz, çalışan ve ev kadını olmak üzere üç kategoride değerlendirilirken, anketin sonuçları yanıtların ekseninin aynı olduğunu ortaya koydu. Buna göre, 'Sizin için hayatın en büyük amacı nedir?' sorusunu yanıtlayan işsiz kadınların yüzde 19.6'sı 'iyi bir evlilik yapmak', yüzde 17.8'i 'rahat yaşam sürmek'; yüzde 15.4'ü 'çocuklara iyi bir gelecek sağlamak' şeklinde yanıtladı. Bu kadınların yüzde 5.2'si ise 'mevki sahibi olmak' amacını öne çıkardı. Yine işsiz kadınların arasında 'özgür bir yaşam kurma' yanıtı yüzde 1.6 ile en son sırada aldı.

Çalışan kadınların hayatlarındaki en büyük amaç yüzde 24.1 oranıyla 'iyi bir evlilik yapmak' olarak dikkat çekti. Çalışan kadınların tercihleri arasında, yüzde 19.1 oranıyla 'rahat bir yaşam sürmek' ikinci, yüzde 14.7 oranıyla da 'çocuklara iyi bir gelecek sağlamak' üçüncü sırada yer aldı.

Ev kadınları arasında yapılan araştırma sonucunda ise 'iyi bir evlilik yapmak' yanıtı yüzde 23.3 ile ilk sırayı aldı. İkinci sırayı yüzde 15.8 ile 'rahat yaşam sürmek'; 'çocuklara iyi bir gelecek sağlamak' da yüzde 8.5 ile üçüncü tercihi oluşturdu." (29) KSSM Genel Müdürlüğü anketinin ortaya koyduğu bir başka sonuç da, çalışmak istediklerini belirten kadınların büyük bölümünün (% 47.4) buna gerekçe olarak "geçim darlığı"nı göstermeleriydi.30

Evet, medyadaki "özgürleşen kadın" söylemlerine karşın, "resmî veriler" ülkemizde (kentli) kadınların büyük çoğunluğunun, "kerhen" çalışmakta olduğu ve "iyi bir koca" bulup "evinin kadını" olmayı düşlediğini ortaya koymaktadır. Bu durumda, kuşkusuz, çalışma koşullarının kadınlara hiç de iyi olanaklar sağlamadığı, düşük ücretli, yıpratıcı işlerden öte bir şans tanımadığı, ev işlerinin, çalışsa da çalışmasa da ezici ağırlıkta kadınların sırtında olduğunun bilgisinin payı büyüktür.

Şunu da vurgulamalı: "Ev kadınlığı" statüsü, gerek yasal, gerekse örfi çerçevede kadının bir "aile varlığı" olarak algılanma durumunu süregenleştirmekte, bu da Türk "ataerkilliği"ni sürekli olarak yeniden üretmektedir. Öyle ki, örneğin tacız, tecavüz vb. kadına yönelik şiddet eylemleri, Türk Ceza Yasası'nda "kişiye" değil, "aile düzeni ve kamu adabı"na karşı işlenmiş "suç"lardan sayılmakta (TCY, Sekizinci Bab) ve örneğin bir tecavüzcü kurbanıyla evlenmeyi kabul ettiğinde "ceza"sı düşmektedir (TCY, md. 434).

Göç olgusu ve Kürt kadınlarının durumu da, Türkiye'de kadınların sorunları tartışılırken, özel olarak üzerinde durulması gereken bir başlıktır. Bu topraklarda 20 yıla yakın bir süre sürdürülen kirli savaş, onbinlerce Kürt insanının topraklarından koparak metropol varoşlarına yığılmasına yol açmıştır. Kürt bölgelerinde kalanların çektikleri sıkıntılar bir yana, göç eden Kürt kadını, deyim yerindeyse, büyük bir hızla "varoşlaşmakta"dır. Yurtlarından, geleneksel tarzlarından, köklerinden kopup bilmedikleri, tanımadıkları, uyum sağlayabilmek için her türlü donanımdan yoksun oldukları acımasız ortamlara sürülen bu kadınların, ailelerinin genç bireylerinin çoğunu ölü ya da tutuklu/hükümlü olarak savaşa kurban vermiş olmaları, geçimlerini daha

da güçleştirmekte, göç ettikleri yerlerde polisin sürekli baskı ve tacizlerine maruz kalışları, varoşlarda gizli bir patlayıcı gibi biriken ırkçılık ve şovenizm durumlarını bir trajediye dönüştürmektedir. Dil/iletişim sorunu ise, sorunlarını katmerlendirmektedir.

• • •

Daha nice veriyle desteklenmesi mümkün, ama gereksiz bu tabloya bakıp da, "YDD"nin ataerkilliği gerilettiğini ileri sürebilmek mümkün mü? Hayır, olan, "YDD"nin ataerkini yeniden üretmesidir. Ataerki, genel kanının tersine, hiç de "feodal bir kalıntı" "anakronik bir sorun", "cehaletin sonucu" vb. değildir. Sömürüye dayalı her sistem, onu farklı kisveler altında da olsa, kendi isterleri doğrultusunda yeniden üretir. Basit bir nedenden dolayı: "Kâr"ın, yani sömürünün var olabilmesi ve sürebilmesi için her alanda (sınıfsal, cinsel, ulusal) tarihsel eşitsizliklerin yeniden üretilmesi ve sürdürülmesi gerekmektedir. "Kârlılık" bir kaynak aktarımıdır; birilerinin kazançlarını devasa boyutlara vardırabilmesi, bölgeler, kıtalar, cinsiyetler, toplumsal sınıflar, etnik gruplar vb. arasında devasa kaynak transferleriyle mümkün olabilir ancak. Varlığı ve yaşarlığı eşitsizliğe dayanan hiçbir sistem, herhangi bir alandaki eşitsizliği gider(e)mez. Olsa olsa, "güncelleştirir"

Bakmayın medyada allanıp pullanan "özgürleşen kadın" söylencelerine. "YDD", ataerkini "güncelleştirmektedir" Kuzey ile Güney, zengin ile yoksul, ezen ile ezilen, sömüren ile sömürülen beyazlar ile "renkliler" arasındaki eşitsizlikleri derinleştirerek güncelleştirdiği gibi. "YDD" koşullarında kadınlar "Güneyleşmekte"dir. Dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de...

1 "Ikıncı Cinsiyet", Hürriyet, 9 Mart 2000, s.20.

2 Aydın Şimşek, "Liberal Toplum İmgesi", Virgül, Mayıs 2000, no.3, s.28-29)

3 "Geçmişten Geleceğe Bitmeyen Yürüyüş", Evrensel Binyıl Ekı, 30 Aralık 1999, s.27

4 Cumhuriyet, 7 Ocak 2000, s.4.

5 "1999 World Almanac", Fortune Dergisi, Ağustos 1998.

6 Solı Özel, "Zenginin Malı", Yeni Binyıl, 10 Ocak 2000, s.15.

7 Kuşkusuz bu da lafın gelişi... Dünyada açlık büyüyor: Yeryüzünde 1 milyar 300 milyon insanın günlük harcamaları 1 doların altında. FAO raporlarına (1977) göre yılda 30 milyon insan, günde 40 bin çocuk açlıktan ölüyor." (Aydın Şimşek, "Liberal Toplum İmgesi", Virgül, no. 30, Mayıs 2000, ss.28-29)

8 Tarımda çalışan kadınlar toplam kadın işgücünün Cezayir'de yüzde 57.2'sini, Angola'da yüzde 85.5'ini, Tanzanya'da yüzde 91.1'ini, Burkina Faso'da yüzde 93.5'ini, Nijer'de ise yüzde 97.4'ünü oluşturmakta. Bu oran, Kuzey ülkelerinde ise çok düşük düzeylerde seyrediyor· ABD'nde yüzde 1.0; Danimarka'da yüzde 2.9; Fransa'da yüzde 4.5; Japonya'da yüzde 8.3... (ILO, Economically Active Population, 1950-2010, 4 basım, STAT Working Papers, Cenevre 1996).

9 G. D'Onofrio, FAO / 14900.

10 DİSK Genel Sekreteri Murat Tokmak'ın 8 Mart açıklamasından, Cumhuriyet, 9 Mart 2000, s.7

11 World Population Prospects, the 1996 Revision (UN Publications); Population and Vital Statistics Report, Statistical Papers, vol. XLIX, no. 3 (UN Publications. ST/ESA/STAT/SER/4. 202)

12 UNESCO, Statistical Yearbook 1996, Paris 1996.

13 1998'de dünyada tüketime harcanan para 1975'te harcananın iki katı. Bu paranın yüzde 86'sını varlıklı ülkeler halklarının yüzde 20'si tüketiyor. Dünyanın en zengin üç adamının varlığı 48 yoksul ülkenin ulusal gelirinden yüksek. Dünyanın en zengin 15 kişisinin varlığı kara Afrika ülkelerinin tümünün ulusal gelirinin üstünde. Dünyanın en zengin 225 insanının varlığının yüzde 4'ü bütün dünyadakı insanların sosyal gereksinmelerini karşılamaya yetecek güçte. Gelişme yolundaki 100 ülkede kişi başına düşen gelir 10 yıl öncesinin altındadır! Dünyanın en yoksul 63 ülkesinden 38'ini bünyesinde barındıran Sahra Altı Afrika ülkeleri grubu, tam anlamıyla yoksulluk batağında yaşıyor. Yaşayan insanların derilerinin renginden çok, yaşam koşullarının zorluğu nedeniyle bu bölge 'kara kıta' olarak da adlandırılıyor. Bölgeye göre oldukça zengin olan Güney Afrika Cumhuriyeti hariç, Sahra Altı Afrika'da bulunan 48 ülkenin toplam milli geliri, Türkiye'nin milli gelirine ulaşamamaktadır! ("Afrika Yoksulluk Batağında", Cumhuriyet, 21 Şubat 2000, s.20.)

14 ILO, Economically Active Population, 1950-2010, 4 basım, STAT Working Papers, Cenevre 1996.

15 Cumhuriyet, 9 Mart 2000, s.10.

16 Türkel Minibaş, yoksul kesim kadınlarını informel, emekyoğun işler, eğitimli, vasıflı kadınları da elektronik büro gereçleriyle ev sektörüne çeken bu tehlikeli gelişime şöyle dikkat çekmekte: "Yüksek nitelikli emek arzeden kadınlar ise, küreselleşmenin olumsuzluklarından gecikmeli olarak etkilenmelerine rağmen, çalışma yaşamındaki kazanımlarını koruyabileceklerine inandıklarından ev yaşamına dönmeyi daha çabuk kabullenmektedirler. Bu tercihlerinde bilgi işlem ve iletişim teknolojisinin gerektirdiği donanımları kullanma becerisine sahip olmaları, 'ev-ofis' çalışma biçiminde kendilerini özgür zannetmelerinin payı büyüktür." ("Kadınlar Bu Kez de Küreselleşmeye Kurban" Cumhuriyet, 13 Mart 2000, s.12).

17 Burcu Köksal, "Internete Kadın Eli Değdiğinde" Binyıl Net, 15 Haziran 2000, ss. 8-9.

18 Belkıs Kümbetoğlu, " 'Ev İşçileri' ve Yeni Yasal Çerçeve" Ekonomik Yaklaşım, 1999, No: 33, s.38.

19 "Saygın Dayakçı Cenneti...", Gülşah Çınar, Radikal, 15 Mart 2000, s.24.

20 Melda Yücel, "Senede Bir Gün" Yeni Binyıl, 8 Mart 2000. s.12.

21 The Washington Post'a dayanarak açıklayan, ATV Ana Haber Bülteni, 20 Mart 2000.

22 "Yeni dünyaya köle yağıyor", Radikal, 3 Nisan 2000 s.11.

23 Yakın ve çarpıcı bir örnek. BMÖ'nün New York'da düzenlenen "Kadın 2000" konulu konferansına Türkiye'den 6 erkek milletvekilinin katıldığına ilişkin haberler basında yer aldı. (Milliyet, 2 Haziran 2000.)

24 Ayhan Şimşek, Milliyet,7 Mart 2000, s.

25 Örneğin, "Aralık 1999'da, 18.'sı toplanan Türk-İş Kongresi'ne 35 sendikayı temsilen 463 delege katıldı. Genel Kurul delegelerinin yalnızca dördü kadındı. 100 bine yakın kadın işçinin örgütlü olduğu Türkiye'nin en büyük sendikasının Genel Kurulu'nda yalnızca 4 kadın delege bulunuyordu; kadın delegelerin oranı yüzde 1'i (binde 8'i) bile bulmuyordu." (Proleter Halkın Birliği Gazetesi, "Türk-İş Kongresi ve Kadın İşçi-

SEVGİLİMİN GÖZLERİNDE

Sevgilim,
Arkası düşlü gözlerini aralık bırakır uyku vakti
Çiçekli bir bahçe sızar geceye
Rengarenk bir festival başlar
Gökyüzünün en uzak karanlığında
Ay yıldızlarını etrafına toplayıp
İnsanlığın hazin masallarını anlatır

Ama herkes uyur düşler vakti
Herkesin bahçesi kendinedir
Sımsıkı kapalıdır çünkü gözleri
Denizi hep mavi bilirler

Ben uyuyamam geceleri
Sevgilimin düşlerini görürüm
Gündüzün artığı havayı çekerim ciğerlerime
İçimde bir koşuşturma başlar
Bir yıldızdan diğerine koşar bakışlarım
Sonra bir kabus sızar içeri
Sevgilim kan ter içinde uyanır
Usul usul kapanır gözlerim

Sevgilim gözlerini aralık bırakır
Bütün düşlerini toplar sabah vakti
Gökyüzü çıplak kalır, deniz mavi
Ve bütün kerevetleri kırılır masalların
Kahramanları sabaha varırken
Düşlerde yetmez olur bu hayatı yaşamaya
Bundandır her gecenin bir kabusu olması

Bedir SABAH

lerın Sendikal Örgütlülüğü" Yıl:5, No:74, 1 Şubat 2000, s. 7)
26 Doç. Dr. Çiğdem Arıkan'ın, 15-24 yaş grubu gençler üzerinde yaptığı "Toplam Toplumsal Şiddet Ölçeği" araştırmasının sonuçları, "Deneklerin yüzde 62.9'u kocaların karılarını, yüzde 45.4'ü babaların çocuklarını dövdüğü"nü ortaya koymaktadır. (aktaran: Türker Alkan, Radikal, "Dayak Toplumu", 7 Mayıs 2000, s.5). Öte yandan, Ankara Barosu Kadın Danışma Merkezi'nın (KDM) hazırladığı rapora göre, danışma merkezine başvuran şiddete maruz kalan kadınların yüzde 75-80'ini dar gelirli kadınlar, yüzde 65'ini ilkokul, yüzde 25'ini ortaokul ve yüzde 10'unu da üniversite mezunu kadınlar oluşturmaktadır (F. Sertaç Doğan, Millıyet, 4 Mart 2000, s.13) Ve bir habere göre de, "Türkiye, kadın dövmede dünya şampiyonu... Dünya Sağlık Orgütü'nün (WHO) yayınladığı bir istatistikte dünyada eş ve sevgililerinin saldırısına en çok uğrayan kadınların, yüzde 57.9 ile Türkiye'de olduğu bildirildi." (Hürriyet, 7 Haziran 2000, s.19.)
27 Hazal Ateş Çakır, "Ekonomiye Kadın Bakışı Kazandırılmalı" Cumhuriyet, 31 Ekim 1999, s 10
28 "Ev kadını ağır işçi gibi çalışıyor. Ankara'da yaşayan 142 evli kadın üzerinde 'Evli Kadınlarda Zaman Kullanımı' araştırması, kadınların ev işlerine bir günde 8 saat 32 dakika zaman harcadıklarını ortaya koydu." Bu araştırmaya göre kadınlar mutfak faaliyetlerinde günde 140 1 dakika, temizlikte 217.8 dk., çamaşır yıkamada 117.6 dk., çocuk bakımına 85.8 dk., diğer aile bireylerinin bakımına 30 dk., alışveriş için 45 dk. harcamakta, ve günde ancak 405 dakikalık boş zaman. bulabilmektedir Çalışan kadınların ev işlerine ayırdıkları süre ise, ortalama 5 saat 35 dakikadır (Sabah, 3 Nisan 2000, s.9.)
29 "Umut 'iyi koca'da..." Aslı Atasoy, Radikal, 19 Mart 2000 s.1-3.
30 Nedim Şener, Millıyet, 1 Mart 2000, s 9.

AYDINLANMA FELSEFECİSİ BETÜL ÇOTUKSÖKEN*

Anılar, Düşünceler

Arslan KAYNARDAĞ

Betül Çotuksöken adını ilk kez, Prof. Nermi Uygur'la Prof. Bedia Akarsu'dan duymuştum. İkisinin de öğrencisi olmuştu. Daha sonra, Felsefe Bölümü'nün araştırma görevlisi kadrosunda yer aldı. Çok geçmeden dergilerde yazıları görülmeye başladı

Felsefe Dergisi'ndeki *Gülün Adı ve Ortaçağ Felsefesi* başlıklı yazısı yayınladığı ilk yazılarından biri olmalıdır. 1986'da yayınlanan bu yazıyı severek ve yararlanarak okuduğumu hatırlıyorum.

Adı geçen dergide benim de yazılarım çıkıyordu. *Felsefecilerle Söyleşiler* başlığını taşıyan kitabı yeni yayınlanmıştı. Eski bir mezunu olmakla onur duyduğum Felsefe Bölümü'ne oldukça sık gidiyordum. Betül Çotuksöken'i ilk kez orada gördüm.

Bu sırada Türkiye Felsefe Kurumu'nun etkinlikleri arttı. Ancak İstanbul'da bir şey yapıldığı yoktu. Kurum'un başkanı İoanna Kuçuradi'ye "kimi etkinlikler İstanbul'da da yapılamaz mı?" diye sordum, olumlu yanıt verdi. Hemen harekete geçtik. Çotuksöken ve ben kurumun üyesiydik. Başka felsefeci arkadaşlarla birlikte İstanbul'da yapılacak etkinliklerde görev aldık.

Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesi olan Tüten Anğ ortak dostumuzdu, onun ve İstanbul Hukuk Fakültesi'nde felsefe profesörü olan Niyazi Öktem'in de katkılarıyla verimli bir işbirliği oluşturduk. Yaptığımız çalışmaların ilk sonucu, İstanbul'da her yıl bir seminer düzenlenmesi idi.

Kurum'un İstanbul seminerleri 1989'dan bu yana aksamadan sürüp geliyor. Son seminerin konusu "demokrasi, laiklik, insan hakları kavramları" idi ve iki gün önce Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi'nde yapıldı.

Ankara, Eskişehir v.b. gibi yerlerde başka seminerler düzenleniyordu, bunların çoğuna katılıyordum ve hemen hepsinde Çotuksöken'le birlikte oluyorduk. Bütün etkinliklerde, onun titizliğini, zamana değer verişini, çalışkanlığını, enerjisini, nitelikli davranışlarını hayranlıkla izliyordum.

Çok geçmeden eşi Yusuf Çotuksöken'i tanıdım. O da üniversitede Türk dili dalında öğretim üyesi idi. Dergilerde yayınladığı yazıları, kitapları dolayısıyla adını zaten biliyordum. Tanışıp dostları arasına girmek ayrı bir zevk oldu.

Betül Çotuksöken, hocalığı yanında, yazdığı felsefe kitapları, çevirileri ve yazılarıyla da tanınmıştır. Bugüne kadar altı kitabı yayınlandı, dört de çevirisi var. Ayrıca Felsefe Kurumu'nun "Felsefe Açısından Eğitim" seminerinin bildirilerini editör olarak kitaplaştırmıştı. Yakında yeni kitaplarının yayınlanacağını biliyorum ve bunları merak ve heyecanla bekliyorum.

Betül Çotuksöken, dergi ve gazetelerdeki yazılarında kimi zaman güncel konulara felsefeyle değinmektedir. Örneğin, bu yıl 21 Ekim'de *Cumhuriyet*'de yayınlanan *Natura Ludens* (oynayan doğa) başlıklı yazısında, son depremler dolayısıyla ilgi çekici bir doğa felsefesi yaptığını görmekteyiz. Güzel bir felsefi deneme olan o yazısından bir tümceyi buraya aktarmadan edemeyeceğim:

"İnsanlar, amaç koyan varlıklar oluşlarını öylesine kötü bir biçimde kullanıyorlar ki, doğanın gizliden gizliye 'bana göre yaşa' diyen sesini bir türlü duymuyorlar."

Sırası gelişken söyleyeyim: Çotuksöken İstanbul Üniversitesi'nde Latin Dili ve Edebiyatı sertifakası da yapmış, bu dilin seçme ürünleriyle tanışmıştır. Bu nedenle az öncesi *natura ludens* örneğinde olduğu gibi, Latince söz ve deyimleri ustalıkla kullanabilmektedir.

Bu değerle felsefecimizin iyi bir radyo konuşmacısı olduğunu da belirtmek isterim. 1998'den bu yana elliden fazla radyo konuşması yapmıştır, hepsi de felsefe konuşmalarıdır.

Felsefecilerin, Batı ülkelerinde gördüğümüz radyo konuşmalarını bizde Prof. İoanna Kuçuradi başlatmıştı. Ancak yoğun işleri yüzünden sürdüremedi. Şimdi aynı işi Betül Çotuksöken yapıyor. Sözünü ettiğim konuşmaları yakında kitap olarak yayınlanacak.

Ben, Çotuksöken'in kitaplarını, yazılarını okudum, seminer konuşmalarını dinledim, radyo konuşmalarından dinlediklerim oldu. Bunlarda felsefe kadar dile de önem verdiğini, Türkçe'ye bilinçli bir

saygı duyduğunu gördüm. Dile bir yazar olarak, onun yanında felsefeci olarak ilgi duymaktadır.

Kavram, kavramlaştırma onun en çok üzerinde durduğu konulardan biridir. Kavram kurma edimi-nin insanda temel bir yapı özelliği taşıdığını söyler. Felsefenin kavram oluşturduğunu ve bunları dille bilinir hale getirdiğini açık-seçik belirten Çotuksö-ken, dil felsefesinden de sıkça söz etmekte ve bu bağlamda "söylem" kavramını sorgulamaktadır. Bu kavramı ele alış biçimine, öne sürdüğü özgün ve yeni şeylere bakarak onu "söylem filozofu" olarak nitelendirebiliriz.

Her felsefecinin kendine özel söylemi bulun-maktadır. Bu görüşten hareket eden Betül Çotuk-söken, iki değerli hocasının, Takiyetdin Mengüşoğ-lu ile Nermi Uygur'un söylemlerini incelemiş ve çö-zümlemelerini yapmıştır. Bu incelemeler *Felsefi Söylem Nedir?* başlıklı kitabında yer alıyor. Nermi Uygur ile ilgili incelemesini daha sonra kitap haline getirerek yayınladı. Bu kitap bir çeşit felsefe mon-grafisi de sayılabilir.

Çotuksöken hocalarına her zaman büyük saygı duymuş, onların kendi öğrenim ve eğitimindeki ye-rini belirtmiştir. O, felsefeye emeği geçen, katkıda bulunan herkese değer veren bir insandır.

Öğretmenlerimize manevi borçlarımız vardır. Bu olay insan olmanın bir özelliği olarak görülmeli-dir. O borcu ödemeye çalışmak daha da nitelikli bir olaydır ve erdemlerin ön sırasındadır.

Betül Çotuksöken, bu alanda erdem örneği göstererek Cumhuriyet'in ilk kuşağından gelen altı felsefe hocasına üniversitede saygı toplantısı dü-zenledi. 1998'deki toplantıda bu hocalara, kendisi-nin ve bizim bilgi borcumuzu, gönül borcumuzu bi-raz olsun ödeyebilmemize aracılık etti.

Onun öğretmenliğine de değinmek isterim: Ben, verdiği dersleri fırsat bulup bir kez olsun din-leyemedim ama, iyi bir öğretmen olduğunu söyle-yebilirim. Öğretmenlik sınıfta ders anlatmakla olan biten bir şey değildir. Öğretmen her an her yerde öğretmendir. Çotuksöken'in öğretmenlik niteliğini, öğrencileriyle ilişkilerine, tanıdığım öğrencilerine, yazılarına, konuşmalarına bakarak değerlendirebi-liyorum.

Felsefeci olarak, kitapçı olarak çeşitli vesilelerle epeyce felsefe öğrencisi tanıdım. Onların hocala-rıyla ilgili düşünce ve duygularını öğrenebildiğimi sanıyorum. Çotuksöken için olumsuz bir şey söyle-yene rastlamadım. Anladığıma göre örnek bir öğ-retmendi. Ayrıca onların kulüp çalışması yapmala-rına önayak olmuş, üniversitede Öğrenci Merkezi Felsefe Kulübü kurulunca danışmanlığını severek üstlenmişti. Bu kulübün onun danışmanlığında ya-rarlı etkinlikler yaptığını biliyorum, etkinliklerin sü-rekli olmasını dilerim.

Bir yazısında, felsefe dalında görev alan öğre-tim üyesinin yapması gerekenleri şöyle sıralıyor (1):

"Felsefe sorunlarıyla, felsefi kaygılarla meslek yaşamını, hatta bütün yaşamını anlamlandıran bir öğretim üyesi, sürekli araştırma yapma, öğrenme, öğrendiklerini öğrencileriyle paylaşma, zaman za-manda öğrencileriyle birlikte öğrenme durumunda olacaktır. Bu da, meslekdaşlar arasındaki canlı bir diyalogla gerçekleşebilir. Öğretim üyesi yazı yoluy-la, sözlü tanışmalar yoluyla, sorunlarla nasıl he-saplaştığını, asıl kaygılarının neler olduğunu gös-terebilir. *Philosophia perennis* yani sürekli felsefe böyle kurulacaktır."

Bu sözleriyle Çotuksöken felsefe öğretimi konu-sundaki dileklerini açıklarken kendini de tanımla-mış oluyor.

O, felsefe öğreniminde, daha doğrusu her türlü bilginin edinilmesinde, kitabın, kitaplığın vazgeçil-mezliğini de vurgular, kitaplığa önem verilmemesi-ni eleştirir ve şu düşünceyi savunur: *Okulu, özellik-le üniversiteyi yaratan kitaplıktır.*

Üniversitenin görevi elbette, kitaplığını en iyi bi-çimde ve yeterli niceliğiyle meydana getirmektir. Şurası kesindir ki, üniversite ancak kitaplığı oluş-tuktan sonra üniversite niteliği kazanacaktır. Peter Karsted'den alıntıladığı yukardaki tümcede söyle-nilmek istenen budur.

Betül Çotuksöken'in kütüphaneciliği de vardır. İstanbul Üniversitesi Merkez Kitaplığı'nın yabancı dil yapıtları sınıflandırma servisinde çalışmıştır, 1978 ile 1982 arasında, yani dört yıl.

Söylenecek çok şey var değerli felsefeci Betül Çotuksöken için. Burada hepsini söylemeye kalk-sam saatler yetmez. Sözlerimin sonuna yaklaşır-ken bir noktayı daha vurgulamak istiyorum.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana çağdaş, aydınlanmacı, laik düşünce hep belirleyici olmuştur. Özellikle 1933 Reformu'ndan sonra bu durum açık-seçik görülmektedir. sözünü ettiğim nitelikdeki felsefe eğitimi bugün de Betül Çotuksöken, Tüten Anğ, Necla Arat gibi öğretim üyelerinin çabalarıyla sürebilmektedir.

Değerli felsefeci ve dost Betül Çotuksöken için böyle güzel bir kitap fuarında saygı toplantısı yapılması değerbilirliğin göstergesidir. Bu anlamlı toplantıda konuştuğum için seviniyorum. Profesör Betül Çotuksöken'e nice aydınlık yıllar ve daha nice başarılar diliyorum. Felsefe devam edecektir. Felsefe devam ettikçe o da felsefeye, felsefe eğitimine katkılarını sürdürecektir.

1. *Türkiye'de Felsefe Öğretimi Üzerine*, Bu yazı için bakınız: Felsefeyi Anlamak, Felsefeyle Anlamak, 1995, İstanbul

JENS PETER JACOBSEN (1847-1885)

Sedat UMRAN

Jens Peter Jacobsen 1885'de Kopenhag'da öldüğünde romanlarının bazısı daha önce almancaya çevrilmiş bulunuyordu. Otto Ranke yayımevinde Berlin'de Adolf Strodtmann 1877'de yayımcı olarak Holger Drachmann'ın ve *J.P Jacobsen*'in *"Aus den Sandregionen und andere Erzaehlungen"* başlığıyla ölen yazarın bazı eserlerini alman diline kazandırmıştı. Bundan birkaç yıl sonra *"Frau Marie Grubbe*, Interieurs aus dem 17 Jahrhundert" yine Strodtmann tarafından aynı yayınevince yayımlanmıştı. 1883 yılının nisan ve mayıs aylarında *"Deutsche Rundschau"* dergisi onun *"Fraufönss"* ve *"Die Pest in Bergamo"* öykülerini almancaya aktardı Jacobsen'in Almanya'da ilk olarak tanıtılmasından beri 12 yıl geçtiği halde, kendisinin adı alman okuyucusunda onu bir zaman tanımış olmalarına rağmen unutulmuş gibiydi. Daha sonra onun almanlara iyice tanıtılması için üçüncü kez girişimde bulunulmuş ve *Recklam Verlag* onun son romanı olan Niels Lyhne eserini almanca yayımlamıştır.

Bu açıklamalardan sonra Jens Peter Jacobsen'in türk okuyucusuna Selahattin Batu'nun çevirisiyle tanıtılmaya çalışıldığını belirtelim. *Maria Grubbe* eseri bu şairimizin çevirisinden ilk kez Marif Vekâleti klasikleri arasında çıkmıştır. Aradan geçen hemen hemen 50 yıllık bir süreden sonra Cumhuriyet Gazetesi *'Marie Grubbe'* romanını yine Selâhattin Batu'nun çevirisiyle okuyucularına sunmuş bulunuyor.

Jens Peter Jacobsen'in eserlerini ben 17 yaşında iken Alman Filolojisinde öğrenim görürken 1943 yılında işittim. Onu R. Maria Rilke'nin "Bir Genç Şaire Mektuplar" eseri vesilesiyle tanıdım. Orada Rilke kendisine mektup gönderen bir gence (Herr Cappus) Jacobseni okumasını tavsiye ediyordu (salık veriyordu).

Jacobsen, 38 yıllık kısa ömründe şiirler ve *Mogens, Frau Fönns, Siste bir Atış (Schuss in dem Nebel)* -bu öyküsü türkçeye aktarıldı-, *Bergama'da Veba* gibi öyküler yazmıştır. Bunun dışında 'Marie Grubbe' ve 'Niels Lhyne' adını taş taşıyan iki romanı vardır. Danimarka Edebiyatı Andersen'in masallarıyla ve J.P. Jacobsen'in eserleriyle ülkesinin sınırlarını aşmış ve dünyaca tanınmıştır.

Jacobsen'in insan rûhunu anlamadaki dâhiyane sezgisi ve nüansları kavrayarak onları tablolaştırmaktaki becerisi eleştirmenlerin ve yazarların hayranlığını kazanmış, yazdıkları birçok ülkenın kuşaklarının kanına işlemiştir. Rilke'nin ilk şiirlerinde *"Frühe Gedichte, Larenopfer"* renk dünyası Jacobsen'in eserlerinden mülhemdir. Özellikle o *"Marie Grubbe'*de renklerin bir düğünü anlatmak vesilesiyle mücevherler üstündeki yansımalarını bir buçuk sayfada büyük bir maharetle anlatmıştır. Bu bölüm Jacobsen'in bendeki almanca çevirisinde 219 sayfadadır. Vaktiyle edindiğim, ama bugün elimde bulunmayan Selâhattin Batu çevirisinde (Cumhuriyet Gazetesinin bugünlerde yayımladığı nüsha) o bölüm dikkatle okunursa yazarın romancı gücü daha iyi anlaşılır diye düşünüyorum.

Jacobsen'in en ince ayrıntıları ve psikolojik durumları canlandırmadaki bu gücünü onun hemen hemen bütün eserlerinde görürüz. *Mogens* öyküsünde bir yangın sahnesi vardır ki, dünya edebiyatında bir eşinin daha bulunabileceğini sanmıyoruz.

Jens Peter Jacobsen ile *teşhis ve intak* sanatının uygulandığı eserlerinde cansız varlıkların içyüzleri, sürdükleri hayat açıklığa kavuşturulmuştur, bu özelliği Rilke'yi etkilemiş, bu büyük avusturyalı şair büyük romancıdan sadece renk dünyasını değil, ayrıntılara inerek içdünyasını tablolaştırma gücünü de almıştır. Esasen şiirde tablolaştırma, estetik değerin gerçekleştirilmesidir, küçük Ben'in lirik Ben'e, metafizik Ben'e dönüştürülmesidir ki şiirde nesnellik ancak bununla sağlanabilir. Hegel'in bir ifadesiyle ancak nesnel olan sanat yapıtları yaşayabilir ve zaman içinde yaşamasını sürdürebilir. O dönemin önemli bir eleştirmeni olan Georges Brandes'in Jacobsen ile ilgilenmesi ününün yaygınlaşmasını sağlamıştır; o Jacobsen'in kendisine gönderdiği eserleri tarafsız bir gözle eleştirerek büyük romancının başarısına ön ayak olmuştur. Gerek şair, gerekse öykücü, ya da romancı olsun muhakkak surette -o kendinde bu eleştiri yeteneğini barındırsa da- bir eleştirmene gereği vardır. Şaire yön veren kendi yeteneği yanında inandığı eleştirmenleridir. İyi bir edebiyatın doğmasında eleştirmenle-

rin rolü büyüktür, çünkü eleştirmenin ödevi güzel olanı -onu o dönemde kimse göremese de- okuyucuya göstermektedir. Ataç'ın dediği gibi eleştirmenler birini şair yapamazlar, ama onun değerine dikkati çekerek okunmasını sağlayabilirler.

Nasıl ki Ahmet Hâşim'in o derece tutulmasında kendinin olduğu kadar, bir Nurallah Ataç'ın, Edebiyat Tarihçisi ve eleştirmen Nihat Sami Banarlı'nın, A. Şinasi Hisar'ın, Köprülü Fuat'ın, özetle yüzlerce imzanın ve hepsinden çok değerleri yerli yerine koyan zamanın etkileri olmuşsa, J. P Jacobsen'in tanınmasında da o zaman otorite olarak bilinen ve dünya çapında bir eleştirmen olan Georges Brandes'in de dahli olmuştur. Bu arada eserleri zamanı aşmış olan büyük eleştirmenlerin önemi vurgulanmalıdır. Yanılmalarını da gözardı etmeden, Saint Beuve, Lessing, Bellinsky, Walter Muşgl, Romana Guardani, Josef Hofmiller şu an aklıma gelenlerdir.

Jens Peter Jacobsen, bireyciliğin yükselmeye başladığı bir zamana rastlar. Nietzsche'nin de içinde bulunduğu bir dönemdir bu, ama o daha bir delikanlı iken Darwin'in eserlerini okumuş ve hatta onun bir eserini Danimarka diline aktarmıştır. *"Türlerin Teşekkülü kitabı"* ve *İnsanın Menşei (Kökeni)* eseri. 1873'de yani daha yirmibeş yaşında iken, ödül alan bir risale kaleme alıyor: "Aperçu systématique et critique sur les desmidiacées du Danemark" Bu risalesi "Journal de Botanique" Copenhague, 1874'de bulunmaktadır.

Biz bu yazımızda Theodor Wolff'un Reclam yayınevinde romancının çıkan son romanı *Niels Lhyne* eseri için yazdığı önsözden *'Marie Grubbe'* romanı için söylediklerinden bazı satırları alıntılayacağız:

13. Mart tarihinde Jacobsen, Eduard Brandes'e tekrar şöyle yazmaktadır: "Bundan sonraki ilk mektubumda sana Marie Grubbe'nin ilk bölümünü gönderebileceğimi umut ediyorum, ya da en iyisi göndermeyeyim." 28 mayıs'ta şöyle demektedir: "Ben *Marie Grubbe*'nin öyküsünde üçüncü bölümün ortasına geldim, ama bizim 15 dönümümüz olacak." (Strodtmann'ın yukarıda sözü edilen çevirisinde bu roman 18 bölümü içermektedir. "Ben ilk iki bölümü annene ve biraderin Georg'e okudum ve onlar bunu çok iyi buldular." 1874 tarihinde Jacobsen Thistedt'den, ona ölümü getirecek olan hastalığı (verem) ciğerlerini tahrip ederken ve onun içini kemirirken şöyle yazıyor: "Ben yavaş ama sürekli olarak *Marie Grubbe*'ye çalışıyorum. Bundan sonra Danimarka'nın bitkiler dünyasına başlamak istiyorum. 4 Aralık 1876 tarihinde *"Marie Grubbe'* Thistedt'de bitirilmiştir. *Marie Grubbe, Erik Grubbe*'nin Tjele'deki Erik Grubbe'nin kızı olarak Kopenhagen'da kralın yakın bir akrabası olan Ulrik Frederik Grubbe ile evlenir, ama umutlarının onu aldattığını görür ve ideali ararken, ki ona, o yükselmeye çaba harcar, giderek daha çukura düşer, sonunda arabacının karısı olarak ölür. Son yıllarında bir süre arabacının evinde oturmuş olan Ludwig Holberg'e rastlar.

Birgün *Marie Grubbe* Magister Ludwig Holberg'e rastlar ve ona hayatının öyküsünü anlatır. "Holberg der ki, ben muhakkak surette sizın böyle bayağı bir arabacıyı ve böbürlenıciyi o derece yetkin bir centilmene ekselans valiye tercih edebilmenizi kavrayabilmiş değilim." Marie Grubbe açıklar: "Ben ondan o derece büyük bir nefret hissettim ki, onu gözlerimin önünde görmeye katlanamadım. Buna karşı şimdiki zavallı kocam için o derece çabuk ve ani bir eğilime kapıldım ki, bunu ona mukavemet edemeyeceğim doğal bir çekiciliğe atfedebilirim. Ben buna Allah bize akıl versin derim" diye Magister karşılık verdi. Şu halde biz sadece dünyanın ahlakını bir sandığa koyarak onu Tanrıların bulunduğu Blocksberge göndermeliyiz ve yüreklerimizin kaprislerine göre yaşamalıyız, çünkü doğal ve yenilemez bir cazibe diye süsleyip püsleyemeyeceğimiz hiçbir ahlaksızlık yoktur." "Marie Grubbe", "Niels Lhyne" ile yanyana Jacobsen'in en hacimli eseridir. Bu roman almanca nüshasında 346 sayfa tutmaktadır. Jacobsen bu eserinde okuyucuyu hayranlıkla dolduracak olan bir dilsel sanat eseri yaratmıştır. O öyküsünün geçtiği çağı 17 yüzyılı tanıyanların verdikleri yargıya göre, insanı şaşırtan bir biçimde yakalamasını bilmiştir. Burada da "Mogens" uzun öyküsünde her yerde karşımıza çıkan seslere ve renklere büründürme, dönüştürmeyi görmekteyiz.

Bütün el yazmalarıyla ve tarihi kitaplarla ve gayretli olarak dille incelemelerinin uğraşı, romancının geleceği ve şiir yaratısı için semeresiz ve etkisiz kalmamıştır." O 28 mayıs 1873'de Kopenhagen'dan Georges Brandes'e şöyle yazıyor: üslubum daha sakin hale geldi, elbet karakteristik yanım ve ruh durumlarına gömülüşüm aynen kalıyor, sözlerin esrarengiz kokusu ve plastikliği, ki onlardan her birisi daha önce onda tahmin edilmemiş ve şimdi hiç işitilmemiş, hiç hissedilmemiş olan sonsuz derinlikteki, büyüklükteki ve yenilikteki o anlamlara bürünmüştür. Ama bu acayip-güçlü üslubun kullanımında şairin daha dikkatli, daha hesap edici davrandığı görülmektedir ki, o konuşmasının dizginlerini artık bırakıp koyuvermemektedir, akıllı bir emniyetle tutkusunun ölçüsünü dağıtmaktadır.

"Marie Grubbe" romanında sürprizli olan, yeni olan çok şey vardır. Edebiyat Tarihçisi olan Frederik

Winkel Horn, *İskandinavya Kuzeyin Edebiyatının Tarihi* eserinde (Leipzig Bernhard Schlicke 1880)'de şöyle yazmakla: "Bu kitap son derecede büyüleyicidir, her ne kadar onda şimdiye kadar şiir denilince anladığımızdan az birşey ya da hiçbir şey içkin değilse de" yargısında çok ileri gitmiştir denebilir.

Jacobsen *"Marie Grubbe"*yi yazdığında hasta idi. Bir akciğer hastalığı (tüberküloz) ona genç yaşta bulaşmıştı. 1 Aralık 1873'de Thistedt'ten Georges Brandes'e şöyle yazıyor: Burada hiç kimse yok ki onun ideleri olsun, ya da ideler üzerine bir şey işitsin. -Sağlık durumum iyi değil, ama çalışma gücüm de onun gibi az. "Pipo tütünü içemediği için çok üzüntülüdür. O insanı dikkate getirici bir güvenle kendini ve başkalarını hastalığı üzerine aldatmaya çalışmaktadır. 1874 tarihli bir mektubunda hastalığı üzerine konuşurken, şöyle demektedir· Sözkonusu olan göğsüm değil, sadece sindirimim ve o zamanla iyiye gidecektir." Ve daha ileride şöyle der: "Benim solgun ve melankolik hale geldiğimi sanma ben kesinkes bir çingene glbi etli canlı ve esmerim." Bunun dışında bir zamanlar gençliğinde akciğer hastalığı geçirmiş olan babası da oğlunun hastalığına inanmamaktadır. 1873'de Jacobsen kısa bir süre İtalya'da bulunmuştur ve Floransa'da ağzından kan gelmiştir. Bütün o büyük eserleri yaşamının onbir yılı içinde onu gizli gizli kemiren hastalığının sancıları altında kaleme alınmıştır. 1877 tarihinde kendisine verilen burs sayesinde tekrar İtalya'ya gitti ve 14 ekim'de Montreux'dan Bellevue pansiyonundan Eduard Brandes'e şöyle yazmaktadır· Ben *"Marie Grubbe"* hacminde yeni bir roman yazmak istiyorum. Müsvettesi şubatta biter. İnşallah gerçekleşir. Amin, Amin, Amin...

Jacobsen ayrıca şiirler de yazdı. İçlerinde romantik havada güzel olanları var. Ben bunlardan *"Sarayın Bahçesinde"* isimlisini almancasından türkçeye aktararak *Eğitim ve Bilim* dergisinde yayımlatmıştım. (1999). Jacobsen'in Niels Lhyne romanı daha türkçeye kazandırılmadı. Bu derece ünlü ve büyük ve dünya çapında bir eserin bizde bilinmemesi bir eksikliktir. Bir başka yazımızda bu eseri ele alacağız.

Yararlanılan Kaynaklar

- *Marie Grubbe*, almancası Mathilde Mann, Manesse Verlag, Zürich.

- *Niels Lhyne,* von J. Peter Jacobsen, Theodor Wolff'un önsözü ile, Reclam Verlag, Leipzig.

Novellen und Gedichte übersezt von Mathilde Mann und E.v. Mendelsohn Manesse Verlag, Zürich.

F TİPİ CEZAEVLERİ İÇİN İTİRAZIMDIR

Cezadır, insanı sevdiğinden ayırmak,
Kapatmak dört duvara.
İnsan sıcağı, dertleşecek yürek
Azaltır cezayı ama.

Çıkıp yürünecek alan kapalı,
Kapalı gökyüzü pencerelere.
Onurla beklemek kesilen süreyi,
Paylaşmak onurunu korumayı
Genişletir ufku.

İnsanı kendi sesine kapamak,
Kapamak yapayalnızlığına.
Azaltmak insanlığının bir yanını,
Düşü, yüreği, aklı koparmak.
Adı ne olursa olsun tek anlam taşır:
İşkence!
İşkence onura yönelik bir iş,
Ey elinde kalemi olan, ey karar gücü,
İşkence suçtur, ceza değil,
Hücre işkencedir.

Ey karar gücü, ey eli kalemli bir dakika dur,
Kapa göğe pencereni,
Sesini kapa sevdiklerinin,
Kapan kendi ayak sesine.
Bir geceik... Bir gececik dene.
Hücreyi savunmadan önce
Dene ıssızca bir ot olmayı,
Akmayı bir dere nasıl çölde akarsa, dene.
Sonra konuş,
Sesin kalmışsa,
Bakabiliyorsan aynada yüzüne.

Sennur SEZER

TINLAYAN ZAMAN (7)

Hakan ŞENSOY

Sevgideğer *İnsancıl* Dergisi okurları Bereketli Macaristan topraklarından müzik tarihine armağan edilmiş bir başka kemancı olan Jeno Hubay'ı sizlerle paylaşacağım yazım başlamış bulunmakta.

Asıl adı Eugen Huber olan Jenö Hubay 1858 yılında Budapeşte'de doğdu. İlk keman derslerini kemancı ve aynı zamanda orkestra şefi olan babasından aldı. Daha sonra babası Hubay'ı büyük kemancı Joseph Joachim ile çalışması için Berlin'e gönderdi. Burada 1873-1876 yılları arasında eğitim gördü. Berlin'de kendini ünlü Fransız orkestra şefi Pasedeloup'a takdim eden Franz Lizst ile tanıştı ve çok başarılı bir dinletiden sonra *(andition)* meşhur Pasedeloup konserlerinden birinde çalmak üzere Paris'e davet edildi. 1878 yılındaki Paris debüsü (1) (début) ile büyük başarı kazandı. Paris'te kaldığı süre içerisinde Belçikalı büyük usta Henrie Vieuxtemps(2) ile dostluk kurdu. Vieuxtemps 1881 yılında Hubay'ı, son eserlerinin bitmesine yardım ettiği ve ile son derslerini yaptığı Algiers'e davet etti. Kısa bir zaman sonra Henrie Wieuxtemps'ın ölümü üzerine Hubay tüm vaktini bestecinin bitmemiş eserlerini tamamlamaya ayırdı. Pek çok el yazmasının yanında iki keman konçertosununda günümüze ulaşmasını sağladı. Jeno hubay 1882 yılında dört yıl hizmet vereceği Brüksel Konservatuvarı'na keman profesörü olarak atandı. 1886 yılında da Budapeşte Müzik Akademisi'nden davet aldı ve göreve başladı aynı yıldan itibaren 1934 yılına kadar, söz konusu kurumda kesintisiz 48 yıl eğitmenlik yaptı. Efsanevi bir sınıfı vardı. Ayrıca David Popper ile ortaklaşa kurduğu Hubay-Popper yaylı çalgılar dörtlüsünün de birinci keman üyesiydi. Budapeşte yıllarında içlerinde 4 keman konçertosu, pek çok küçük parça (piyano ve keman için), operalar ve senfoniler besteledi. Kompozisyondaki stili son hocası Henrie Vieuxtemps'den çok etkilendi. 1919 yılında 1934'de kadar sürdüreceği Budapeşte Müzik Akademisi Müdürlüğü'ne getirildi. Müzik üzerine görüşleri daima tutucu ve gelenekçi düzlemde oldu. Bu sebepledir ki çağdaşları Bela Bartok (3) ve Ernö von Dohnanyi'nin (4) gelişen müzikal ufuklarıyla kendi anlayışını bağdaştıramadı. Jenö Hubay 1937 yılında öldü.

Hubay'ın Macar keman ekolünün oluşmasında azımsanmayacak etkisi vardır. Macar kemancı ve eğitmen Karl Flesh (5) anılarında "Ancak Jenö Hubay'ın Budapeşte Müzik Akademisi'nde ders vermeye başlamasıyla bir Macar keman ekolünden bahsetmek mümkün olmuştur" diyerek, Hubay'ın söz konusu keman okulunun gerçek kurucusu olduğuna dikkat çekmiştir. Aslında Flesh, Auer ya da Joachim gibi büyük keman pedagogları Macaristan doğumludurlar ama hiçbirinin ulusal bir okul yaratmak için Hubay'ın sarf ettiği çabayı gösterdiği söylenemez. Jenö Hubay bu konuda önder ve lokomotif olmuştur. Alman, Belçika ve Macar keman okulları kendi keman çalma sanatları doğrultusunda oluşturulmuşlardır. Hubay'ın çalışında ve elbette Macar keman okulunda Franco-Belçika mensubu Vieuxtemps'in yönlendirmesi ve güçlü Alman Joachim'in etkileri açıkça görülmektedir. Geçen yıllar içerisinde Hubay'ın müzikal anlayışı her ne kadar eski öğretmeni Joachim'inkine sıkı sıkıya bağlandıysa da, teknik anlayışındaki etki Vieuxtemps'in virtüöz yaklaşımına daha yakındır. Kemancının sol el tekniği gerçekten kusursuzdu. Fakat Kreisler (6) ve Yasÿe'ye (7) göre daha ağır kalana vibratosu, ürettiği sesi biraz daha durağan kılıyordu. Fakat bu durağanlık hiçbir zaman monotonluk yaratmadı. Hatta Belçika okulundan edindiği ve Joachim'in gerek çalışında ve gerekse de öğrencilerinde olmayan kendine mal olmuş portamento'yu (8) da geliştirdi.

Hubay'ın vibratosunun çağdaşlarından daha yavaş ve geniş olduğundan daha önce söz etmiştik. Szigeti Telmanyi ve Aranyi (9) gibi Hubay'ın tanınmış öğrencileri de, aynı hocaları gibi çağdaşlarına oranla daha yavaş vibrato yapıyorlardı. Bu özellik Hubay okulunun tipik göstergesi olmuştur. Hatta kimi zaman Hubay'ın, tıpkı çağdaşı Ysaye gibi bazı notalara üzerinde hiç vibrato yapmadığını kayıtlarından duyuyoruz. "Beyaz nota" adı verilen ve efektsel bir amacı olan bu tekniğe Vieuxtemps'in öğrencisi olan iki kemancıda da rastlamak tabi mümkün. Fakat Ysaye'nin (ki ileride geniş olarak bu satırlarda anlatılacaktır) kendine özgü devinen vibratosu ile Hubay'ın durağan vibratosu başka hiçbir benzerlik göstermez. Böylece elde hiçbir seli kaydı bulunmayan Henry Vieuxtemps'in kendi özel vibratosu hakkında da bir fikir yürütme şansımız olmamaktadır. Ayrıca Vieuxtemps'ın nasıl çaldığı konusunda da herhangi bir fikrimiz yok.

Sevgideğer *İnsancıl* Dergisi okurları, Macar keman okulunun gerçek kurucusu Jenö Hubay'a ayırdığım satırların ilk bölümünün sonuna gelmiş bulunuyorum. Temmuz celbiyle bedelli askerlik görevimi yerine getireceğimden Eylül sayımızda sizinle kalem-göz aşkımıza kısa bir ara vermek zorunda kalacağız. Bilgi paylaşımlarımıza Jeno Hubay'ın

İNSAN SADECE MEZARDA YALNIZ KALABİLİR

İzolasyon, insanı sosyal bir varlık olmaktan çıkarıp onyıllarca tek başına ve yalnız bırakarak diri diri mezara gömmenin diğer adıdır.

Hücre, insanlık onuruna yönelik bir saldırı, düşünebilme yetisine sahip olan her insanı teslim alma politikalarının bir aracıdır.

Bu nedenle;

Biz aşağıda imzası bulunanlar hücre işkencesine karşı çıkıyor, herkesi sesini yükseltmeye çağırıyoruz.

Hüseyin Fırtına (müzisyen), Şanar Yurdatapan (müzisyen), **Seyyid Nezir (yazar)**, Mustafa Altıoklar (Yönetmen) **Nükhet Egeli (Oyuncu)**, Alev Akakar (yönetmen), **Barış Pirhasan (yönetmen)**, Ülkü Erakalın (yönetmen), **Ali Ekber Eren (müzisyen)**, Fikret Kızılok (müzisyen), **Sadık Gürbüz (müzisyen)**, Rahmi Saltuk (müzisyen), **Tolga Çandar (müzisyen)**, Cem Karaca (müzisyen), **Ataol Behramoğlu (şair-yazar)**, Atilla İlhan (şair-yazar), **Cahit Berkay (müzisyen)**, Hilmi Bulunmaz (tiyatro sanatçısı), **Yusuf Çetin (yönetmen)**, Emre Saltık (müzisyen), **Deste Günaydın (müzisyen)**, İsmail Özden (müzisyen), **Öner Yağcı (yazar),** Tomris Giritlioğlu (yönetmen), **Muammer Ketencioğlu (müzisyen)**, Nurettin Rençber (müzisyen), **Pınar Kür (yazar)**, Mesut Akusta (oyuncu), **Zafer Yılmaz (yayıncı)**, Salih Soydemir (müzisyen), **Onur Akın (müzisyen)**, Adnan Tönel, **Ahmet Soner (yönetmen)**, Ayla Erduran, **Murathan Mungan (şair-yazar)**, Necmettin Çobanoğlu (oyuncu), **Cengiz Gündoğdu (yazar)**, Berrin Taş (şair), **Aydın Öztürk (yazar)**, Lale Mansur (oyuncu), **Orhan İyiler (yazar)**, Yadigar Altay (müzisyen), **Betül Arım (oyuncu)**, Leman Sam (müzisyen), **Arzu Görücü (müzisyen)**, Grup Çığ (müzik grubu), **Deniz Türkali (oyuncu)**, Cihat Tamer (oyuncu), **Sennur Sezer (şair-yazar)**, Adnan Özyalçıner (yazar), **Arda Uskan (gazeteci)**, Orhan Aydın (oyuncu), **Celal Başlangıç (gazeteci)**, Şükran Soner (gazeteci), **Hikmet Çetinkaya (gazeteci)**, Oral Çalışlar (gazeteci), **Aslı Tanrıyar (gazeteci)**, Üstün Akmen (yazar), **Fatma İpek (gazeteci)**, Mehmet Ulay (oyuncu), **Nedim Saban (oyuncu)**, Hüseyin Turan (müzisyen), **Işıl Özgentürk (yazar)**, Ömer Kavur (yönetmen), **Ruhan Mavruk (şair)**, Hasan Basri Aydın (yazar), **İbrahim Karaca (şair)**, Şenel Gökçe (şair), Yiğet Tuncay (tiyatro sanatçısı), Grup Yorum (müzik grubu), Grup Özgürlük Türküsü (müzik grubu), Kültür Sanatta Tavır Dergisi, Fotoğraf ve Sinema Emekçileri (FOSEM).

kaldığı yerden Ekim sayımızla birlikte devam etmek umuduyla, iyiliklerle kalın.

1 Début (debü): Bir şehirde, bir sahnede, bir orkestra eşliğinde, bir şef idaresinde ilk kez çalma. (yazarın kendi notu).

2 Henri Vieuxtemps: (1820-1881) Belçikalı kemancı. Tüm dünyayı dolaştı ve konserler verdi. Çar'ın solo kemancısı oldu ve Petrograd Konservatuvarı ve Brüksel Konservatuvarı'nda keman hocalığı yaptı (An Encyclopedia of the Violin. Albert Bachmann. Da Capo Press New York 1966, bkz. sayfa 409)

3 Bela Bartok. (1881-1945) Macar besteci, piyanist, öğretmen ve etnomüzikolog. Budapeşte Müzik Akademisi'nde Liszt'in öğrencisi Isıvan I'homan ile piyano, Janos Koessler ile kompozisyon çalıştı. 1905 yılından itibaren Zoltan Kodaly ile birlikte köy köy dolaşarak salt çıngene müziğiyle somutlanmış Macar Halk Müziğinin öz ögelerini topladı. 1936 yılında Türkiye'ye gelerek Ankara Devlet konservaluvarı'nda konferanslar verdi ve Adana Osmaniye bölgesinde etnomüzikolojik araştırmalar yaparak 90 kadar ezginin kaydedilmesine yardımcı oldu. 1945 yılında New York'da lösemiden öldü. (bkz. Müzik Ansiklopedik Sözlük, sayfa 85, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996).

4. Ernö von Dohnanyi (8 1887 1960) Macar besteci, piyanist ve orkestra şefi Budapeşte Müzik Akademisi'nde Stephan Thoman ve Koessler ile kompozisyon. Eugen D'Albert ile de piyano çalıştı Komünist rejimine uyum sağlayamadığı için 1948 yılında Macarıstan'dan sürüldü. Uzun yıllar ülkesinde eserlerinin çalınması yasaklandı. Döneminin en önemli piyano sanatçısı ve orkestra şefi olarak tüm dünyayı kapsayan konser turneleri gerçekleştirdi. 1960 yılında Amerika'da öldüğünde ardında daha çok post Alman romantizmi etkileşimli pek çok eser bıraktı (bkz. age. sayfa 225).

5. Carl Flesh (1873-1944) Macar kemancı ve eğitmen Alman keman ekolünün en önemli isimlerinden olan sanatçı günümüzdeki pek çok kemancının yetişmesinde direkt ya da dolaylı olarak emeği olmuştur. (Yazarın kendi notu).

6. Fritz Kreisler: Kreisler Fritz (1875-1962). Avusturya'lı kemancı ve besteci. 20. Yüzyılın en büyük keman dehalarından. (bkz. sayfa 370. An Encyclopedia of the Violin. Alberto Bachmann. Da Capo Press. New York 1966).

7 Eugène Ysaÿe: (1858-1931) Belçika'lı kemancı, orkestra şefi ve besteci Wicmawsky ve Vieuxtemps ile çalıştı. 1894 yılında ünlü yaylılar dörtlüsünü (Ysaÿe Quartet) 1895 yılında da konser derneğini (Société de Concert Ysaÿe) kurdu Cesar Franck. Ernst Chausson, Vincent d'Indy, Gabriel Faure, Claude Debussy çok yakın arkadaşlarıydı ve tümünün pek çok eserinin ilk seslendirilişlerini yaptı. Bu eserlerin bazıları da kendisine ithaf edilmiştir. 1918-1922 yılları arasında Cincinati Orkestrası'nda yöneten Ysaÿe'nin solo keman için yazdığı 6 sonatı keman repertuarında olmazsa olmaz eserler arasındadır. (Bkz. Müzik Ansiklopedik Sözlük, sayfa 762, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996)

8. Portamento: Yayın hareketini durdurmadan notaları daha kışılıklı betimlemek (yazarın kendi notu).

9. Jelly d'Aranyi: (1895-1965) Macar kadın kemancı. Büyük üstat Joseph Joachim'in ikinci kuşaktan yeğenidir. Piyanist Dame Myra Hess (!) ile verdikleri konserlerle ün yaptı. Bela Bartok piyano ve keman için yazdığı iki sonatını Ralph Waugan Williams keman konçertosunu ve Maurice Ravel keman ve orkestra için "Çigan" başlıklı eserlerini kemancıya adamışlardır Josef Szigeti: (1892-1973) macar asıllı Amerika'lı kemancı. Çok büyük bir kariyer yaptı. Prokofiev. Bloch, Bartok, Strawinsky gibi bestecilerin eserlerinin ilk seslendirilişlerini çaldı. (bkz Müzik Ansiklopedik Sözlük, sayfa 40 ve 668 Remzi Kitabevi, İstanbul 1996)

LIONEL RAY

Afşar TİMUÇİN

Eşyanın talihsizliği yıpranıyor
sen de
gözlerin de ellerin de derin de
sözlerin bile yaşlanıyor

Lionel Ray Fransa'nın ünlü şairlerinden. Önceki yıl Murcia'da karşılaşmıştık. Bu yıl gene Murcia'da birlikte olduk, zaman zaman konuşarak yürüdük, zaman zaman oturup konuştuk. Aragon'u yakından tanıyor. Verlaine'in bir şiirinde yıllardır çözemediğim bir güçlüğü çözmemi sağladı. Gallimard kitabevinden çıkan bir kitabını imzaladı bana: *"Afşar Timuçin için. Murcia'da toplu okumalarımızda çok dostça anılarla, en iyi dileklerimle."* Şiirleri daha önce çevrilmiş türkçeye, ama onları kimin çevirdiğini anımsamıyor. Lionel Ray kısa şiirler yazıyor ve şiirlerine başlık koymuyor. Bir özelliği de zaman zaman bir dizede sözcükler arasına boşluklar koyması. Onun şiirinde düşünsel derinlik lirik söyleyişlerin altında gizli. Şair basit şeyler söyler gibi yapıyor, bize insan gerçeğinden yansımalar sunuyor, denilebilir ki duyurup çekiliyor, sonra biz o bizde oluşan yankıda insanın özüyle ilgili duyarlıklar buluyoruz. *"Dünyada beyazlıktan daha ciddi bir şey var mı?"* diye soruyor, *"beyazlıktan daha devinimsiz daha yetkin?"* bir yerde *"düşlerin inanılmaz saflığı"*ndan sözediyor. bir yerde *"Bu yüzdenmüzik/senin onu sevdiğini söylüyor/ dünya çölleşmiş olsa bile"* diyor. Lionel Ray'in şiirinde insanla ilgili kaygılar hep geleceğe açık bir duyarlılıkta ve tam bir iyimserlikle kendini sezdiriyor: *"Eylül en mutlu yağmurlarıyla gelecek/sonunda olgunlaşmış meyvalarıyla./Ölüler konusunda kaygılanma."* Lionel Ray sözcüklerin kimyasını özenle gerçekleştirirken ilk bakışta kolay görünen bir anlatım, su gibi akan bir şiir dili kuruyor Ancak sözcüklerin arasından görüneni saptamak gene de pek kolay değil. Onun şiirini çevirirken zorlanmadığımı söylesem yalan olur. Ama bu pek değişik şiiri hep birlikte tanıyalım istedim. *"Zaman durağan bir ülkedir/senin çok ötende"* diyen bir şairden bizim ülkemize, bizim okurlarımıza bir şeyler yansıtmak istedim, çeviride bazı duyarlıkların zedelenebildiğini bile bile. Evet, gene de bu şiirleri çevirdim. bir şairin *"Tüm yağmurları vereceğim/tüm kanıtları tüm sessizlikleri/ benim yanımda uyuyan/ hem de yok olan için"* deyişindeki kaygıyı ve gizemi ya da *"İki elma ağacı bahçede, genç./ Seninle konuşmuş oluyorum/onlara söylediğim zaman"* deyişindeki gerçekçi kavrayışı duyurabilmek için. Hep birilerine kendimizden ve kendimize birilerinden bir şeyler iletmeliyiz belki de, yoksa görüp yaşadık dediklerimiz *"Kar yağar gibi unutuluyor"* Lionel Ray gerçek bir söz ustası: *"Ormanda konuşan şey, uçurumun/kenarında konuşan şey ve saatte ve saatlerin eriyişinde/ konuşan şey sana benziyor."* Böylece yaşamın sayısız gizleri dilin incelmiş anlatımlarında dışlaşma olanağı buluyor. *"Sana geçiyor gibi gelen zaman/zaman değil artık"* diyebilmenin incelikli söz söyleme gücünü gerektirdiğini çok iyi bilsek de bu şiirler bize çok kolayından, hemen oracıkta, bir çırpıda söylenmiş izlenimini veriyor, bir kuşun bir pınara konup kalkması gibi ya da bir şey hem olmuş hem olmamış gibi: öylesine yeni, öylesine içtenlikli ve öylesine olağan. Bütün bunları *"düşlerin inanılmaz saflığı"*nda mı aramalı yoksa düşlemlerin bize sunduğu o verimli çocuklukta mı? Bunu bir çırpıda yanıtlamak hiç de kolay olmayacak.

Afşar Timuçin

Tu vas, interrogeant
les seuils, donnant forme
aux mots à naître.

Gidiyorsun, sorgulayarak
eşikleri, biçim vererek
doğacak sözcüklere.

Sur cette corde invisible
ici tendue

Bu görünmez ipin üstünde
burada gerilmiş

Tu es libre
vertigineusement
dans ce qui n'est pas encore.

Le temps est vieu, le temps est vain,
vieillard impénetrable,
en lui tu respires, tu t'èloignes.

Comme la nuit est longue
et lourde! et l'encre si noire!

Tu inventes d'autres rumeurs
et le temps parmi d'autres mots obscurs
sème ses ombres sur la mer.

Nuages, ils viennent du lointain
dans un désordre tumultueux:
le monde n'est pas encore réel.

C'est comme si la conscience du ciel
n'avait pas eu lieu.

Partout où tu regardes
tu existais sans le savoir
entre ce que tu es
et ce que tu n'est pas.

Je parle du temps qui se tient là, depuis
toujours, comme un cercle de vieillards
inoffensifs et chuchotants.

Je parle de la nuit qui se perd à la recherche
de la nuit, et de rien, et de personne.

Je parle de la foule en toi qui disperse
et se rassemble et qui t'invente
et qui t'oublie.

Tandis que je t'ecris, la nuit
s'effndre, effacant tout,
elle mange les visages, les noms, les heures.

Elle se retire et revient et parle
avec une voix sans lèvres.

Tu es ce navire parti d'un port que nul
n'a jamais connu, dans la dissipation du temps
et la chute intime des choses.

Les objets se sont endormi, tu parles
dans leur sommeil, ils tombent
sans retour dans la parole.

Tu ècoutes en eux d'obscures clameurs,
des confidences, des énigmes, des colères.

Avec les mots commence le monde,
tu es tans le vertige immobile des choses
fixant l'horizon indécis du Temps.

Özgürsün
alabildiğine
henüz olmayanda sen.

Zaman yaşlı, zaman boş,
anlaşılmaz ihtiyar,
onda soluk alırsın, uzaklaşırsın.

Gece ne kadar uzun
ve ağır! mürekkep kapkara!

Başka gürültüler bulursun
ve zaman başka karanlık sözcüklerde
gölgesini eker denizin üstüne.

Bulutlar, uzaktan geliyorlar,
gürültülü bir dağınıklıkta:
henüz gerçek değil dünya.

Göklerin bilinci
henüz hiç olmamış gibi.

Baktığın her yerde
onu bilmeden sen vardın
olduğunla
olmadığın arasında.

Orada duran zamandan sözediyorum, hep
oradaki, çember olmuş ihtiyarlar gibi
kendince ve fısıldaşan.

Gecenin peşinde giden geceden sözediyorum
ve hiçbir şeyden ve hiç kimseden.

Sendeki kalabalıktan sözediyorum, dağılan
ve toplanan ve seni kuran
ve seni unutan.

Sana yazdığımda, gece
eriyor, silerek her şeyi,
yüzleri, adları, saatleri yiyor.

Çekiliyor ve dönüyor ve konuşuyor
dudakları olmayan bir sesle.

Kimsenin tanımadığı bir limandan çıkmış
bu teknesin sen, zamanın boşluğunda
ve içtenlikle düşüşünde şeylerin.

Nesneler uyudular, konuşuyorsun
uykularında onların, düşünüyorlar
söze dönmeden.

Sen onlarda karanlık uğultuları dinliyorsun
içdöküşleri, bilinmezleri, öfkeleri.

Sözcüklerle başlıyor dünya,.
şeylerin dingin başdönmesinde sen
Zamanın kesinliksiz ufkunu belirleyerek.

EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ*

Fatma EKİN

Bir edebiyat eserinin hangi yönlerden inceleneceğini, başlıca eleştiri türlerini üçer-beşer cümleyle belirterek, edebiyat incelemesi ve eleştirisi yapan beş eseri kısaca tanıtıp değerlendiriniz.

Bir edebiyat eseri, biçim, içerik ve öz olmak üzere üç boyuttan oluşur. Bu üç boyut eseri, dış ve iç yapı gibi farklı görünen iki açıdan ele almayı gerektirse de, bu ögeler birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Biçim, içerik ve öz'den bağımsız olamayacağı gibi, içerik ve öz de, biçim dışında düşünülemez. Eser, bu üç boyuta bağlı bazı altbaşlıklara göre incelenebilir.

Eser, herşeyden önce bir bütündür. Örneğin bir romanda, bütünün parçaları diyebileceğimiz ögeler, iki nokta arasındaki -giriş ve sonuç- gelişmeyi içeren bir yaşam kesitinde kurgulanır. Belli bir zamanda, belli mekâna oturtulmuş olaylar konuyu, bu konu içindeki tip ve karakterler, düğümler, kurguyu oluşturur. Konu, yazarın yola çıktığı en temel malzemedir. Savaş ortamında gelişen bir aşk yazara esin kaynağı olabbilir. Tiplerde belirli bir kimlik söz konusuyken, karakterlerde çok yönlü, karmaşık kimlikler söz konusudur. Birbiriyle ilişkili ana, ek, paralel ya da bağımsız çatışmaların kurgulandığı düğümler çözümlenebilir, ya da çözümlenmeden bırakılabilir. Böylece betimleme, çözümleme, dil ve anlatım özelliklerinin de eşlik ettiği bir yapı oluşur. Yapı kuşkusuz canlıdır ve ögelerarası devingen bir ilişkiyi içerir. Eserin dış yapısı diyebileceğimiz bu tabloya, yazarın sanat anlayışı da eklenebilir.

Öte yandan eser, bir ya da birkaç tema (ileti) üstüne kuruludur. Kahramanlar aracılığıyla gizlice kurgulanmış iç yapıda tema işlenirken (sevgi, nefret, aşk, ölüm, vefa, ihanet...) eser öz'üyle de insanda iz bırakır. Ana fikir ya da "kıssadan hisse" olarak adlandırabileceğimiz bu imgesel iz, yazarın amacıdır. Öz, insanı etkiler, hatta değiştirebilir. Edebiyat eserini, öğretici bir bilimsel yazıdan, makaleden ayıran fark da bu olmalıdır: Sezdirerek gösterme. Çünkü eser, gündelik ve sıradanmış gibi görünse de, evrenseldir. Yaşamı, yani gerçeği açımlar.

Edebiyat ve sanat türlerini inceleme ve değerlendirme, tarihi süreç içinde, belirli eleştiri türlerinin oluşmasında etkili olmuştur. Bu türler, "tarihi, toplumbilimsel, özyaşamsal, ruhbilimsel, izlenimci, dilbilimsel ve çok yönlü eleştiriler, olmak üzere, başlıca yedi ana başlık altında gruplanabilir.

Tarihi eleştiride, eser, tarihsel bir çerçeve içinde ele alınır ve yalnızca yazıldığı dönem içinde değerlendirilirken, ölçüt'ü, o döneme ait değer yargıları oluşturur. Böyle bir yaklaşım, doğru metne ulaşma, dil açısından çözümleme gibi bazı aşamaları da içerir ve eserin o dönem içindeki yeri tarihsel açıdan saptanarak, genellemeye gidilir.

Toplumbilimsel eleştiri yöntemine göre, eser, bu alanı ilgilendiren "ırk, ortam, dönem" etkenleri gözönünde bulundurularak değerlendirilir. Dolayısıyla eser, yazıldığı dönemin toplumsal özelliklerini yansıtan bir belge niteliği kazanabilir

Özyaşamsal eleştiride, hem eser yaratıcısının kimliğinin ipuçlarını verir, hem de yaratıcısının kimliği eseri biçimleyen en önemli etkendir. Bu noktada, ruhbilimsel eleştiriyle benzeştiği söylenebilir. Ancak yazarın ruh dünyasından çok, yaşam koşulları belirleyicidir.

Ruhbilimsel eleştiri, yazarın iç dünyasıyla eser arasında bağ kurar ve hem yazarın, hem de kahramanların ruhsal durumları, alana ilişkin veri, ilke ve bilgilere göre açıklanır.

İzlenimci eleştiride, eleştirmen, bütün ölçütlerin dışında, esere kişisel duygulanıma dayalı bir yargıyla yaklışır. Anatole France'ın deyimiyle, "eserle ilgili olarak kendinden" söz eder. Bu öznel yaklaşım, okuyucu üstünde, eleştiriden çok deneme türü izlenimi bırakabilir.

"Yapısal eleştiri" adıyla da anılan dilbilimsel eleştiri, son yıllarda gelişme gösterin bir yöntemdir. Eserin dış yapısı, iç yapısına oranla ağırlıklıdır ve bu tür bir yaklaşımın, teknik bir çalışma görünümünde olduğu söylenebilir.

Çok yönlü eleştiri yönteminde ise, eleştirmen bu yöntemlerin yalnızca birine bağlı kalmayıp, hemen tamamını dikkate alır. Eseri değerlendirirken, başka bilim dallarından da yararlanır ve bilimsel bulgularla yargısını destekler.

Bu noktadan, bağımsız bir tür olan eleştirinin özellikleri nelerdir, bir eleştiri yazısı neleri içermelidir, sorusuna yanıt aranabilir.

Bilindiği gibi, eleştiri, bir edebiyat eserini tanıtma, yorumlama, değerlendirme uğraşıdır. Bu yorum ve değerlendirme bir yargıyı içereceginden, eleştirmenin ciddi bir ön çalışma yapması gerekir. Eseri baştan sona okuma, eser hakkında yapılmış çalışmaları inceleme, yargıyı örneklerle destekleme, gerekçelerle açıklama, eseri karşılaştırma

yöntemiyle değerlendirme... gibi yaklaşımlar, çalışmanın aşamaları olabilir. Eser, bir başka yazarın benzer türdeki eseriyle karşılaştırılabileceği gibi, aynı yazarın öbür ürünlerine göre de yorumlanabilir. Örneğin, Ayla Kutlu'nun öykülerinin değerlendirildiği bir eleştiri yazısında, çalışmanın bir bölümü, Kutlu'nun öyküleriyle Burhan Günel'in öykülerinin karşılaştırılmasına ayrılabilir. Ölçüt olarak, bu öykülerin ulaştığı okur kitlesi, toplum kesimi, iletinin geçerliliği, yaşama bakış açısı ya da dil seçilebilir. Kutlu'nun ilk öyküleriyle son öyküleri arasındaki çizginin nasıl bir eğri izlediği de, çalışmanın bir başka bölümünde ele alınabilir. Eserin tanıtılması, biçim ve öz bakımından özelliklerinin açıklanması, edebiyat ve sanat tarihi açısından önem ve değerinin belirtilmesi, varsa yetersizliklerinin ortaya konabilmesi için, eleştirinin bir parçası olan bu ve benzeri çalışmaların yapılması zorunlu gibi görünmektedir.

Öte yandan, eleştirinin dili, kullanılan ölçütlerin güvenilirliği ve geçerliliği kadar önem taşır. Kuşkusuz nesnel, düzenli ve temiz bir dil tercih edilir. Örneğin, "A, yazarının 'B' adlı eseri, okuduğum en kötü kitap." Yargısı, sıradan bir insan için bağlayıcı olmayabilir. Sonuçta, o insanı ve o insanın duygularını tanımlar. Ama bir eleştirmenin dili, onu zaten sıradan insandan ayıran dildir. O, kendini değil, eseri tanımlayacaktır. Eleştiride "özne, sanat eseridir ve bir eleştirmen bunu bilir. Eleştirmenin, bir edebiyat eserine, yapacağı ön hazırlık dışında, yargısını destekleyecek beş soru'yla yaklaşacağı söylenebilir. Bu soruların teknik, psikolojik, estetik, sosyolojik ve felsefi yaklaşımlarla yanıtlanması beklenir.

İlk adım olan teknik yaklaşımda, kısaca, "Eser ne diyor?" sorusuna yanıt aranır. Yargı, "Eser, bunalımlı bir insanı anlatıyor." İfadesiyle sınırlıysa, eleştiri, konunun belirlenip bırakıldığı kısa bir tanıtım yazısı olmanın ötesine geçemeyecektir. Böyle bir yazı, "neyin, neyle, nasıl, anlatıldığına ilişkin teknik açıklamalarla desteklense bile, yetersiz kalacaktır.

İkinci adım; psikolojik bir yaklaşımla, "Eser bana ne diyor?" Sorusunu sormaktır. Yanıt duygusaldır ve yargıda "özne" , eser değil, yazardır. Örneğin, "İçimi karartıyor, beğenmedim." Yargısı, "Sizin de aynı şeyi hissetmeniz mümkün." Gibi bir ileti taşıyabilir ve böyle bir eleştiri gerekçelerle kanıtlanamıyorsa, yazarı tanımlar. Özellikle son yıllarda (film, kitap, oyun, sergi... eleştirilerinde), bu ikinci adımda kalmış örneklerin çoğunlukta oluşu düşündürücüdür.

Estetik yaklaşımda, duygu boyutuna akıl boyutu eşlik eder. Birinci ve ikinci adımda, eseri okuyan hemen herkes yargıya varabilirken, estetik açıdan değerlendirme daha ileri bir donanım gerektirir. Bu adımda, "Eserde şunu söyleyen, beni etkileyen, 'güzel, ya da 'güzel değil, dedirten nitelikler, ögeler, ayrıcalıklar nelerdir?" sorusu sorulur. Eserin içeriğini ortaya koyabilme, eleştirmenin, duygu boyutunu akılcı bir yöntemle açıklayabildiğini, dolayısıyla bir üst basamakta olduğunu gösterir

Sosyolojik yaklaşım, "Eser toplumsal anlayışımla örtüşüyor onu, beni değiştirip bana bir şeyler ekleyebilir mi?" sorusunu yanıtlarken, yanıt eser merkezli ve çok yönlüdür. Eleştirmenin toplumbilim alanında da söyleyecek sözü olmalı, içinde yaadığı toplum ve kültüre göre eseri doğru değerlendirebilmelidir.

Beşinci adımda, ileti'nin altı çizilir ve evrenselliği, yaşamla bağı incelenerek, eser insana indirgenir. En kolay yaklaşım gibi görünmesine karşın, belki en zorlayıcı yanıt bu aşamada verilecektir İlk dört adım, "Sanat mıdır, değil midir?" sorusuna yanıt ararken, bu aşama "Ne kadar sanat?" sorusunu yanıtlar. Felsefi yaklaşım, "İnsan ve insan'a bağlı değerler, bugün'e bakış, yarın'ı algılayış" gibi çözümleyici ve bütüncül bir bakış açısını içerir. Yargı değişken değildir. Zaman ve mekan açısından daima geçerlidir ve eserin zaman içindeki sürekliliğini, kalıcılığını kestirebilme gibi son derece zor bir kararı, zengin bir alt donanımın eşlik ettiği güçlü bir sezgi'yi gerektirir. Bu noktada. eleştirmenin yaşama bakışı ve sanat anlayışı yazıya yansıyacak, yazı, eser kadar eleştirmeni de tanımlayacaktır. Eleştiri, herşeyden önce yazarına belirli sorumluluklar yükleyen ciddi bir uğraştır.

Eleştiri, yazarına bu denli ciddi sorumluluklar yüklüyorsa, bu ürünler nasıl değerlendirilebilir? Örneğin Nurullah Ataç, Aytunç Altındal, Süheyl Bushrai ve Salma H.al-Kuzbani, Fethi Naci ve Türk edebiyat dünyasında az sözü edilen bir isim, Cengiz Gündoğdu'nün eleştirileri, hangi özellikleri taşıyan ürünlerdir? Sözü edilen yazarların eserleri değerlendirilirken, eleştirmen kimliğinin ipuçlarını da veren bu yazılar, bir eleştirmenin portresini çizecektir.

Bu alanda Nurullah Ataç'ın eleştirileri, iyi birer örnek olarak dikkat çekmektedir. Örneğin, 1955-1956 yıllarında Varlık dergisinde yayınlanan *"Prospero ile Calibon"* başlıklı yazıların dördüncüsünde, Ataç uslubunun hemen bütün özelliklerine rastlamak mümkündür. Özenli, temiz bir Türkçe'yle, belli bir plan çerçevesinde kurgulanmış bu yargı, bir edebiyatçı sorumluluğuyla kaleme alınmıştır *(Okura Mektuplar-Prospero ile Caliban, 1. Baskı, Varlık, 1958, 1. Baskı: Yapı Kredi Yayınları, Mart 1999, İstanbul).*

Yazı, iki kişinin karşılıklı konuşması üstüne kuruludur. Konuşmacıların biri Ataç, öbürü eski adı "Keziban" olan "Alli, isimli başka bir kımliktir. Kurgu-

lamada Ataç "eşlik edilen", Allı "eşlik edendir." Allı, Ataç'ı anlar, varlığıyla destek verir ve O'nu yatıştırır. Biri, öbürünün benliğinin belki de düşsel yarısı olan bu iki kımlik, iki konuşmacı, içtendiler, ama asla kabalaşmazlar. Kullandıkları en kaba sözcük, "Bay" sözcüğüyle sınırlıdır. İnançla savunulan fikirlerden ödün verilmezken, dile gösterilen özen dikkat çeker. Ataç'ın hemen bütün yazılarında gözlenen bu tavır, yapıyı zedelememe, belli bir düzeyi koruma kaygısı, yazının meslek etiği açısından da önem taşıdığın göstermektedir.

Ataç'ın eleştiri dizisine seçtiği ad, *"Prospero ile Caliban"*dır. Shakespeare'den seçilen bu iki kahramandan "Caliban" toplumdaki durağan ve tutucu kesimi, "Prospero" ise yenilikçi, öğrenmeye açık kesimi örnekler. Prospero'nun onaylanma kaygısı taşımadan cesurca direnişi Ataç'ı etkilemiş görünmekte. Ataç, bu kimliğe olan özlem ve hayranlığını sık sık dile getirmektedir.

Yazıların dördüncüsünde de aynı kurgu söz konusudur ve "aydın" kavramı, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun 17 Ekim 1955 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan *"Kaç Mumluk Aydın"* yazısına dayalı tartışılır. Eyüboğlu'nun aydın anlayışının yanısıra, dili de titizlikle eleştirilir. Yazının ilginç yanı, Eyüboğlu'nun Ataç'ı onaylayan bir yargıya varmasına karşın, Ataç'ın yargıya katılamayar kendisini de eleştirmesidir. İçten, cesur, yeterince anlaşılamadığı için de öfkeli ve kırgındır Ataç.

Yazı, "günaydın" sözcüğünün çözümlenmesiyle başlar ve gunlük konuşma diliyle giriş, yazıya daha hemen başlangıçta bir canlılık katar. Ancak Eyüboğlu'nun yazısı, Ataç tarafından yalnızca "ilginç" bulunur, "iyi ve güzel" değil. (s.217) Böylece dinamik bir tartışma ortamına geçilir. Eyüboğlu, Ataç'ı edebiyat çevrelerine karşı savunmuş, aydın anlayışını bir ölçüde desteklemiş, "Ataç Reis" ifadesiyle de adeta ödüllendirmiştir. Yazıda, bu üç yaklaşım da ayrı ayrı eleştirilir.

Ataç'ın polisiye roman çevirileri yapması, bazı edebiyat çevrelerince hoş karşılanmamıştır. Belki tamamen ekonomik nedenlerle başvurulan bu durumdan, Ataç da mutlu değildir. Ancak, Eyüboğlu nun O'nu savunur görünen, *"Polis romanı çevirmeye suç dersek, edebiyat namı altında türlü dalavereler çevirenlerin yaptığına ne ad koyacağız?"* görüşüne katılmaz. Gerçek bir edebiyat uğraşı gibi görmediği bu işi de "dalavereler" sınıfında sayar ve böyle bir uğraşın temelinde, "Bu topluma bu kadar yeter, okurları polis romanlarıyla eğlendirelim, daha yüksek yapıtlar gerekmez onlar için..." gibi "kolay" bir güdü yattığını söyler (s.218). Kendisiyle hesaplaşırken yürekli, açık, biraz mahcuptur.

Ataç, yazısının uzunca bir bölümünü, "aydın" kavramını tartışmaya ayırır. Bu konuda yanlış anlaşıldığını ifade ederken, toplum kadar bireyin donanımına da dikkat çeker. Hemen bütün aydınların bir genelleme içinde, özellikle köylünün eğitim-öğretiminden yana tavır koyduklarını, bu tercihin doğru olsa bile, tek doğru olamayacağını söyler. Bireyin, kendini yetiştirme, aşma çabaları gözardı edilmektedir. Örneğin, "resim alanında yetkin bir isim" olan Eyüboğlu'nun, "sözlük bilgisiyle" yetinerek Shakespeare okumama gibi bir seçimi onaylar görünmesi, "Az bilgiyle yetinme, ülkenin de bu aydınlarla yetinmesi gibi bir sonucu getirir." çıkarımıyla eleştirilir (s.222). Ataç'ın "aydın" portresi, "geçmişin büyük yazarlarının dediklerini bilmeye özenen, bir Larousse sözlüğü edinmekle, yüzyılların kurduğu bütün uygarlığı kavrayıvereceğini sanmayan" aydın'ın portresidir (s.224).

Ataç'ın yazısı, eleştiri diline de iyi bir örnek oluşturmaktadır. Eyüboğlu'nun, "Sthendal Amca" "Ataç Reis" gibi ifadelerinin, bir aydına yakışmayan ifadeler olduğunu söyler. Allı'ya görüşünü iletirken kırgındır:

"Konuşurken dersin, konuşurken olur. Yazılarında kaçınman gerek değil midir böyle laubaliliklerden? Arkadaş arasında konuşmuyor, 'bilmediği, görmediği, okurların da okuyacağı bir yazı yazıyor." (s.223-224)

Ataç'ın dil konusundaki titiz gözlemciliği, eleştiride öz kadar biçiminde önemsenmesi gerektiğini örneklemektedir. Hem öz, hem biçim, hem de bir yazarın kendine yönelik olumlu bir yargısı eleştirdiği, sohbet dilinde kaleme alınmış bu sıcacık yazı, iyi bir eleştiri örneğidir.

Eleştiri alanında verilmiş bir başka ürün de, Aytunç Altındal tarafından yapılan *"Batılı Gözleri Doğuya Çevirten Sanatçı Halil Cibran"* adlı çalışmadır. *Milliyet Sanat* dergisinde (24 Ağustos 1974, sayı.94) aynı adla yayımlanan eleştiri, Cibran'ın *"Ermiş"* adlı eserinin giriş bölümüne alınmıştır (*Ermiş*, çeviri: Aytunç Altındal, 1.Basım, 1994, 2. Basım 1995, Anahtar Kitapları Yayınevi, İstanbul)

Dört bölümden oluşan yazının ilk bölümünde Cibran'ın biyografisi, yalnızca zaman dizinsel açıdan değil, yetiştiği çevre, eğitim ve iç dünya boyutuyla da ele alınır, dünya görüşüne ilişkin ipuçları verir.

"Ancak çektiği acılar Cibran'ı romantizmin koyu derinliklerine ya da mistizmin içinden çıkılmaz bataklarına sürüklememiştir. Sevgiyi, tüm insanları ve doğayı sevme olarak almış, bireysel acı ve kederlerin gerçekte toplumsal nitelikte olduğunu göstermiştir (s.8)

İkinci bölümde *Cibran*'ın doğu ile batı arasında bireysel ve toplumsal olgulara getirdiği sentezden söz edilir. Eserlerindeki dil, kurgu ve konu hakkında kısa, özlü bilgiler verilir. Eserleri "doğa, toplum,

insanoğlu" üçlüsüyle, "öğreten ve öğrenenler" üstüne kurgulanmış, dünya görüşü dolaysız bir biçimde okuyucuya ulaşmıştır. Bütün zıtlıklarıyla yaşam bir bütündür, doğada *"ilahi adalet"* vardır, o halde insanoğlu da *"yüce bir bütün" olarak, kadın-erkek, zengin-yoksul, genç-yaşlı... farkı gözetilmeksizin"* adil olmalıdır (s.9).

Eleştirmenin, bu bölümde öne çıkardığı bir başka görüş, Cibran'ın eleştirel görüşüdür: *"Yüce yaratan alnımıza diktatörleri yazmamıştı, bunu sizler kendinize yazıyorsunuz"* (s.9) Bu görüşe göre, Cibran'ın insanın gücüne olan inancı, ona aynı zamanda toplumcu-gerçekçi bir rol yükler. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde de, aynı yargıya paralel çıkarımlarda bulunulur.

Eleştiride, ilk adımdan başlayarak hemen bütün yaklaşımlarda, giderek genişleyen bir çerçevede sorular sorulduğu, ağırlığı felsefi yaklaşımın oluşturduğu dikkat çekmektedir. Eleştirmenin, yazgısını, *"Kendi düzenini en uygar ve en üstün düzen sayan batıya akıl hocalığı yapmak hiç de kolay değildir"* yargısıyla bitirmesi, yazıdaki nesnelliği zedelemez (s.10). Aksine, eleştirinin tanıtma ve bilgilendiriciliğinin yanısıra, en az eser kadar etkileyici olduğu söylenebilir.

Halil Cibran ve eserleri konusunda yapılmış bir başka çalışma da, Süheyl Bushari ve Salma H.al-Kuzbani'nin hazırladığı, Ersan Devrim'in dilimize kazandırdığı *"Aşk Mektupları"* adlı eser hakkındadır (Kaktüs Yayınları, 1.basım, Mart 2000, İstanbul). Mektuplar üstüne kurulu, bir ölçüde belgesel nitelikli eser, yaşamları boyunca hiç karşılaşmamış iki doğulu yazar, Halil Cibran ve Mey Ziyade arasında, sıradan yazışmalarla başlayıp giderek aşka dönüşen duygusal ilişkiyi anlatır. Eserin, Süheyl Busheri ve Salma H. al-Kuzbani tarafından kaleme alınmış genişçe giriş bölümü, eleştiri-inceleme türüne iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Yazı, dört bölümden oluşur ve ilk bölümünde Cibran, özgeçmişi, edebiyatçı kimliği, eserleriyle tanıtılır. Lübnan doğumlu yazarın kısacık yaşamının büyük bölümünü Amerika'da geçirmesine karşın (ülkesinden 12 yaşında ayrılmıştır), doğulu kimliğini koruduğuna dikkat çekilir. Yaşama bakış açısı belirlenir: "Doğu mistizmi" ile "Batı maddeciliğinin" belli bir bileşimde birbirini tamamlaması (s.12). Görüş, Cibran'ın eserlerinden alıntılarla desteklenir.

Cibran'ın eserleri iki dönem içinde incelenirken, iki dönem ürünlerinin, ikinci dönem ürünlerini hazırladığı vurgulanır. Acılar, hayal kırıklıkları, belirsizlik ve bunalımlar ikinci dönemde eleştirel bir nitelik kazanmıştır. Belirsizlikler, yerini, geniş bir hoşgörü içinde sevginin iyileştirici gücüne bırakırken, toplumsal sorunların kişisel bir donanımla karşılanması önerisi, eserlere düşünsel bir boyut katar. Buna karşın eleştirmenler Cibran'ın kimi eserlerini (örneğin "Ermiş'in Bahçesi"ni kurgusal yönden ve içtenliği içermeme gerekçesiyle), edebiyat eseri olarak kuşkuyla karşıladıklarını belirtirler. Öte yandan *"Ermiş", "Dünya Tanrıları", "insanoğlu İsa" ve "Bezgin"* adlı eserler, yazarın tutkulu inancını yansıtan başarılı eserlerdir. Bu eserlerde Cibran, "anlatım tarzının modunu yakalamıştır." (s.15)

İkinci bölüm, Cibran'ın sevdiği kadın olan Mey Ziyâde üstüne kuruludur. Mey Ziyâde "acı çeken ve irdeleyen kadın" kimlikleriyle tanıtılır (s.17). Birbirlerinden "binlerce mil uzaklıkta yaşayan iki insanın, kimliklerinin bu denli örtüşmesinin nedenleri üstünde durulur.

Üçüncü bölümde mektuplar ele alınır. Başka insanlarla paylaşılan edebi bir yazının getirebileceği kısıtlamalar yerine, hiçbir kısıtlama olmaksızın, özgürce yazılabilen bir olanaktan, mektup dilinin olanaklarından sözedilir. Mektuplar, Cibran'ın başka yazışmalarıyla karşılaştırılır. Mey'e duyduğu özlemin, çocukluğunun Lübnan'ıyla nasıl özdeşleştiğine dikkat çekilir. Eleştirmenlere göre bu mektuplar, rüyaların, beklentilerin, özlemlerin, kısaca iç dünyaların paylaşıldığı, adeta "günbegün yaşanmış bir beraberliğin" belgeleridir (s.21).

Yazının son bölümündeyse, psikolojik bir yaklaşımla yazım yapılır:

"Cibran, Mey Ziyade'de, doğunun gizemli ihtişamını gördü. Cibran'a göre O, doğunun kadınlığının şahıslaşmış haliydi. O'nunla tanışıp, O'nu peçesiz görebilseydi, belki asaletinin ve güzelliğinin bir kısmı buharlaşıp gidebilecekti; fakat öyle oldu ki, hiç tanışmadılar ve sonsuza dek Mey O'nun için bir rüya ve bir gerçek olarak kaldı." (s.21)

Eleştiri, içeriğinden de anlaşılabileceği gibi, tarihi, sosyolojik ve biyolojik özellikler göstermekle birlikte, Cibran'ın eserlerinin psikolojik ve felsefi açılardan da değerlendirildiği çok yönlü bir eleştiridir. Yazının belli ölçütler içinde kurgulanması, içeriği kadar önem taşımakta, eleştiri, tad alınarak okunan bir yazı izlenimi bırakmaktadır.

Fethi Naci'nin, Atilla İlhan'ın *"Kurtlar Sofrası"* adlı romanını incelediği eleştiri ise, olumsuz bir yargı içerirken, farklı özellikler gösterir (60 Türk Romanı, 1. Baskı, Temmuz 1998 Oğlak Yayınları İstanbul). Eser, teknik bir yaklaşımla tarihi ve sosyolojik açıdan ele alınmış, gerekçeler öznel bir tavırla ortaya konmuştur.

Eleştirinin girişinde, konunun siyasi açıdan genişçe bir biçimde açıklanması, eserin yalnızca bu yönüyle de alınacağı izlenimini verir. Sonraki hemen bütün yaklaşımlar bu izlenimi destekleyici niteliktedir. Siyasi boyut eleştirinin bütününe yansır ve İlhan'la adeta politik bir tartışmaya girilir. Eleştirmene göre, ülke sorunlarının çözümü için yazarın

önerdiği yollar yetersiz ve yanlıştır. Çünkü sorun doğru belirlenmemiştir.

Dağınık bir plana göre kaleme alınmış gibi görünen yazıda "olumsuzluklar" birçok açıdan eleştirilir. Farklı sınıflara ait insanların sayıca çokluğu, kahramanların "alıntılı kitap diliyle" konuşması, İlhan'ın dili, hatta eserin bir roman olup olmadığına ilişkin kuşkular. Esere eşlik eden arka plan yalnızca politik açıdan değerlendirilirken, kahramanların bu koşulların belirlediği kimlikler olabileceği üstünde durulmaz.

"Boynunda çığlık kırmızısı atkıyla" Parlak Bekir'in okuyucu üstünde, ezan sesini gülümseyerek karşılayan biri izlenimi bırakması mümkündür: *"İstanbul ellerini kulaklarına kaldırıp sabah ezanları, yatsı ezanları okur."* Ya da İbrahim, *"Yağmuru odasından kovabilmek için bir müzik lâzım."* cümlesiyle, gençlik aşkı Türkan'a duyduğu özlemin dayanılmazlığına direniyor olabilir (s.317). Eleştirmenin, Parlak Bekir'i, *"karı parasıyla yaşayan okuma yazması kıt"* kimlik, İbrahim'i ise *"kötü yürekli, ahlaksız işadamları"* kategorisinde, "döviz kaçakçılığından kendini emekliye ayıran" kimlik olarak belirleyip bırakması, yargının tek yönlü bir yaklaşım içerdiğini düşündürmektedir (s.313-317): Koşulların biçimlendiği insanlar iç dünyalarındaki insani duyarlılıklara değinmeyen, yer yer eleştirmenin duygularını tanımlayıcı özellikler gösteren bir yargı. Bu bağlamda, eserdeki tiplerin çeşitliliğine ilişkin yansımanın da, aynı bakış açısının izlerini taşıdığı söylenebilir.

Eleştirmen, yazarın dilini iki açıdan eleştirmektedir. Bunların ilki, kahramanların dilinin alıntılı kitap dili olduğu yönündedir. Dolayısıyla kitap roman değil, *"Atatürk konusunda bir el kitabı"*, İlhan ise, roman yazarı değil *"Öğretmen-yazar"*dır (s.317). Öte yandan, kahramanların "Türk insanı" olduğu söylenemez. *"Yapay çevrelerin ete kemiğe bürünmeyen, psikolojik gerçeklikten yoksun kişileri"*dir onlar (s.316). İlhan, "roman işçiliğini" küçümsemiştir. "Amacı kişileri anlatmak değil, kafasında tasarladığı şemaları somutlaştırmaktır." Yargının kesinliği düşündürücüdür.

Eleştirilen dil özelliklerinin ikincisini de, İlhan'ın anlatımı oluşturmaktadır. Yine kesin bir yargıya varılarak şöyle denir: *"Atilla İlhan'ın fiyakalı benzetmelere düşkünlüğü malumdur"*(s.316). Örnekler verilir: *"duvara çarpıp tuz parça dağılan bir sürahinin zilzurna gülüşü", "sağımızda ıslak bir İstanbul", "bakışları kırlangıç kırlangıç dağılan"* (s.316-317)

İlhan'ın dilindeki şiirsel anlatıma farklı bir yorum getirildiği gözlenmektedir. İlhan herşeyden önce "ozan" kimliğiyle tanınmış, güzel dizelerin şairidir ve "Fiyakalı benzetmelere düşkünlüğü malûmdur" gibi sıradan bir ifade, kuşkusuz eleştirmeni cesur yapmaz. Ancak "rafine bir edebiyat adamı" olarak tanımlanan Fethi Naci'nin, daha nesnel ve düzeyli bir dil kullanması tercih edilir.

Bu noktada, eleştiri dilinin yer yer küçümseyici bir magazin dili özelliği taşıdığı düşünülebilir. Örneğin, "Ümit'in kişisel sorunları için de Mustafa Kemal'e başvurmak -insan gazetelerdeki 'Gönül Abla' sütunlarını anımsıyor da- doğrusu gülünç geliyor." (s.316) Ya da eleştirinin son cümlesi: *"Bu memleketten olup olmadıkları şüpheli bir yığın kuklanın boy gösterdiği beyhude 714 sayfa"* (s.317). Eserin yetersizliği yönünde yargıya varılsa bile, ciddi bir uğraş alanı olan eleştirinin bu gibi ifadeleri içermesi düşündürücüdür.

Fethi Naci tarafından 1980 yılında kaleme alınan *"Kurtlar Sofrası"* başlıklı eleştiri, bir soruyu akla getirmektedir: Yirmi yıllık bir zaman dilimi içinde, roman kahramanlarının kimi gündüzleri *"bürokraside, kimi bütün gün entel barlarda"*, *"kimi de geceleri arka sokaklarda" yaşamış olabilirler mi?"* Son söz'ü zamanın söyleyeceği bir sorundur bu.

Eleştiri türünde yapılmış bir başka çalışma da, Cengiz Gündoğdu'nun *"Yıldız Güncesi"* 1991-1992 adlı eseridir (İnsancıl Yayınları, 1. Baskı, Eylül 1996, İstanbul). Belli bir zaman diliminde, belli aralıklarla yazılan yazıların bir araya getirildiği kitap, yerleşik, alışılagelmiş ölçülerin dışında yeni bir anlayışla kaleme alınmıştır. Yer yer anı, deneme, tartışma, makale hatta öykü dili özellikleri taşımakla birlikte, *"Yıldız Güncesi"* eleştiri türünde yapılmış özenli bir çalışmadır.

Eser, edebiyat alanında bu türü örnekleyen ürünler arasında farklı çizgisiyle dikkat çeker. Hem iç, hem dış yapı açısından taşıdığı özelliler nedeniyle -dil, kurgu, düşünsel boyut- öbür çalışmalardan ayrılır. Gündoğdu'nun hemen bütün eserlerinde gözlenen eleştirel tavır *"Yıldız Güncesi"* de de belirgin biçimde hissedilir ve yazılar, aynı zamanda bir yazarın kimliğinin ipuçlarını verir. Bu bağlamda, *"Yıldız Güncesi"*nin bir eleştirmenin portresini çizdiği söylenebilir.

Buket Uzuner, Gündoğdu'yu *"çıplak, örtüsüz"* sözcükleriyle tanımlar. *"Yıldız Güncesi"*ni farklı kılan en önemli özellik bu olmalıdır. Okur önünde, kendini sakıncasız ortaya koyuş. Gündoğdu, herşeyden önce insana olan tutkulu inancı, inatçılığı, öfkesi, çocuksu sevinci ve kırılganlığıyla da dikkat çeken, bu özellikleri yazılarına birebir yansımış bir edebiyatçıdır. Gerçeklere kuşkuyla bakar ve insanın kendine acıması gibi "kolay" bir seçimi reddeder. Yaşamın duygusuzluklarına karşı önerdiği yol, "zor" bir seçim yapmayı gerektirir. Düşünmeyi. O halde, eleştirilerinde çizeceği yazar portresi pozitif özellikler taşıyacak, "yazar" iki konuda ödün vermeyecektir. Dil ve hayatın doğru kavranması. Ba-

kış açısıyla, bakış açısına uygun diliyle, yaşamı ve yerleşik değerleri sorgulamalıdır yazar.

" 19 Nisan Cuma

Tomris Uyar'ın 'Sekizinci Günah' adlı öykü kitabı... "Tarafından', 'Ve' gibi alışkanlıklarından kurtulmuş Tomris Uyar. Bu iyi... Ama öyküleri, kurduğu dil, insanı... hayatı kavramıyor.

Neden böyle bu... Yazar dille ilişkiyi sağlıklı kuramıyor da ondan. Neruda, dilin her yönüyle içli dışlı olunmasını söyler. Doğrudur bu. Ancak böyle olursa durumu güzel anlatabiliriz." (s.15)

Gündoğdu, *"21 Temmuz Pazar"* başlıklı yazısında, hem dünya görüşünü, hem de edebiyata ilişkin düşüncelerini bir grup yazarın, Ahmet Miskioğlu, Vecihi Timuroğlu, Hülya Tarcan'ın eserlerine ilişkin dile getirirken, eleştiride önemli bir ölçütün altını çizer: Nesnellik.

"Türk Dili dergisi, içten, güzel bir dergi. Ahmet Miskioğlu'nu kutluyorum. Peki, dergilerdeki bütün yazılara katılıyor muyum. Hayır. Ama bu önemli değil. Bir eseri, bir dergiyi beğenmenin ölçüsü, 'benim düşüncelerime, benim beğenilerime' uygun olması değildir" (s.33)

Yıldız Güncesi'nin, Ömer Seyfettin'in coşkuyla tanıtıldığı *"18 Nisan Perşembe"* başlıklı bölümünde, Seyfettin'in heyecanı okurla paylaşılır: *"Geliniz Canip Bey, edebiyatta, lisan da bir ihtilal vücuda getirelim. Ah büyük fikir. Sa'y sebat ister."* (s.14). Bu bağlamda *"mücadele adamı,* Seyfettin'in edebiyatçı kimliği, günümüz yazarlarıyla karşılaştırılır ve yerleşik değerlerin sorgulanmadığı, beğenilerin kolayca biçimlendiği bir edebiyat ortamı çizilerek, yargıya varılır: *"Orhan Pamuk'la Kürşat Başar, böyle bir toplumsal karakterin estetik karşılığı"* (s.14). Bu yerleşik değerler içinde "yazar" kimliğine dikkat çekilir ve gençlere Ömer Seyfettin'i tanıma önerilir. Yazar sorumluluğu taşıyan Seyfettin'e göre, bir yazarın donanımını üç nitelik belirler: *"Hissedebilme, hayalgücü, gözlem. Çünkü 'Şair de hakikate yürür. Ancak, cümle başı ve, li, 'tarafından'lı, 'sahip'li bir anlatımla dilimizi gerileten, bozan yazarlar" bu sorumluluğu görmezden gelir gibidir* (s.16).

"20 Nisan Cumartesi" başlıklı yazı ise *"Yıldız Güncesi"*ni bu alandaki örneklerinden ayıran en önemli özelliği içerir: Duygunun tanımlanışını. Yazı, yalnız bırakılmış bir edebiyatçının, bütün çıplaklığıyla kendini ortaya koyuşudur. Seçimini yapmış bir insanın bilinçli yalnızlığıdır bu: *"Davidov benim gibi insanlara 'trajik karakter' diyor (s.16).* Kendine acımasız: *"Dünya değişecek; insancıl olacak, insan kalbinden fışkıran sanat bu değişimde etkin gücünü gösterecektir."* (s.17) Masasında "kır çiçekleri" vardır Gündoğdu'nun, umutludur.

*"Yıldız Güncesi"*nde dil, bilimsel anlayışla kaleme alınmış yazı dilinin dışında, Nermi Uygur'un ifadesiyle, "hayatın içinde" özellikler taşır. Yazının kurgulandığı ana malzeme ne olursa olsun, kişi, eser, davranış, duygu, yaşantı, nesne... yaşamdan koparılmaz. Bütünlüğü, akıl kadar duygu da belirler ve yanıtlar tek tek sorgulanır. Gündoğdu'nun eleştirileri, eşeri ve yazarı olduğu kadar, okuru da tanımlar:

"Siz sayın sanatçı. Bir düşünün bakalım. Kof bir alkış uğruna sanatı nasıl yozlaştırdınız. Halkın estetik bilincini, eleştiri yeteneğini nasıl körelttiniz şimdiye dek. Nasıl alkış tuttunuz, nasıl alkış tutturdunuz... Nasıl putlaştırdınız bazı adamları. Nasıl halkın beynini dumura uğrattığınız alkışlarla. Siz de sorumlusunuz olup bitenlerden.

Son söz sana sevgili okur. Her türlü alkışı kuşkuyla karşıla. Alkışın seni allak bullak etmesine. eleştiri yeteneğini köreltmesine izin verme.

Şunu hiçbir zaman unutma. Alkışlayan sorumludur. (Eleştiri, İnsancıl Yayınları, 2.Basım, Ekim 1994, İstanbul)

Görüldüğü gibi, Gündoğdu'nun yaşama bakışına, insan eksenli bir anlayış egemendir.

Bu anlayış *"Yıldız Güncesi"*'ne de yansımış, günlük yaşamdan kesitler üstüne kurulu esere, yalınlık kadar derinlik de katmıştır. *"Yıldız Güncesi"* biçim ve içeriğin aynı ölçüde önemsendiği, düşündüren bir eserdir. Belli ilkelerden ödün verilmeyen bir tavırla kaleme alınmış bu eser, özenli diliyle, kurgulanışındaki farklılığıyla, iç yapıyı bütünleyen düşünsel boyutuyla, belki en önemlisi, bir insanın kendisi birdenbire bırakıverişindeki içtenlikle, sarsıcı, etkileyecidir. *"Annem yazmamı isterdi"* (s.12). Yazılara kimi zaman romantizm denilebilecek özelliklerin eşlik etmesi, örneğin *"Ceviz ağacıyla"* akşamüstü yapılan konuşma, okurla, *"Siz benim hem çokluğum, hem yalnızlığımsınız"* cümlesiyle vedalaşma, ya da herhangi bir görüntünün çağrıştırverdiği *"sesin, ellerin... dinlendiriyorsun beni"* belki eski bir anı'yla heyecanlanma gibi insani duyarlılıklar, esere ayrı bir çekicilik katmaktadır.

"Yıldız Güncesi" farklı bir anlayışla, günce diliyle kurgulanmış, deneme tadında bir çizginin ürünüdür ve şu soruyu düşündürmektedir. Üretken, yaşama belli ilkelerle bütünlük içinde bakabilen bir yazarın, Türk edebiyat dünyasındaki yerini. Sorunun yanıtı bir yargıyı içeriyor olmalıdır. *"Eğer yazar ya da okur merkezli"* bakış açılarının belirlediği bu dünyada, adeta yaşamayan, yaşamadığı varsayılan bir yazar. Sessiz bir yargıdır bu. Sessiz ve düşündürücü.

* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde Yüksek Lisans Ders Ödevi.

ŞİİRİMİZDE İZLEK: HAPİSHANE

ÖZGÜRLEŞME SÜRECİ VE MAPUSHANE

Mustafa GÖKSOY

12 Şubat 2000 tarihinde İnsancıl Atölyesinde verilen seminer

Dostlarım, eğer baskıdan, sömürüden uzak, içten dürüst bir ilişki ve yaşanası özgür dünya kurmak istiyorsak, bu ancak yaşamı yaşam uğruna, insan aydınlığında güzelleştirmekle mümkün.

Nazım Hikmet, insan aydınlığında güzelleştirmek için yaşamı:

"YATAR BURSA KALESİNDE

Sevdalınız komünisttir,/ on yıldan beri hapistir,/yatar Bursa kalesinde./ Hapis amma, zincirini kırmış yatar,/ en âlâ bir mertebeye ermiş yatar,/ yatar Bursa kalesinde./ Memleket toprağındadır kökü./ Bedreddin gibi taşır yükü, / yatar Bursa kalesinde. /Yüreği delinip batmadan,/Şarkısı tükenip bitmeden,/ cennetini kaybetmeden,/ yatar Bursa kalesinde./

1947

21 Eylül 1945

Oğlumuz hasta,/babası hapiste,/ senin yorgun ellerinde ağır başın,/ dünyanın hali gibi halimiz../ İnsanlar, daha güzel günlere insanları taşır,/ oğlumuz iyileşir,/babası çıkar hapisten,/ güler senin altın gözlerinin içi,/ dünyanın hali gibi halimiz.../

25 Eylül 1945

Saat 21. /Meydan yerinde kampana vurdu/nerdeyse koğuşların kapıları kapanır./ Bu sefer hapislik uzun sürdü biraz;/ 8 yıl.../ Yaşamak: ümitli bir iştir, sevgilim, / yaşamak: / seni sevmek gibi ciddi bir iştir.../

26 Eylül 1945

Bizi esir ettiler,/ bizi hapse attılar:/ beni duvarların içinde,/seni duvarların dışında./ Ufak iş bizimkisi./Asıl en kötüsü:/ bilerek, bilmeyerek/ hapisaneyi insanın kendi içinde taşıması.../ İnsanların birçoğu bu hale düşürülmüş,/ namuslu, çalışkan, iyi insanlar/ ve seni sevdiğim kadar sevilmeye lâyık.../

1945 yılı Aralık ayının dördü

İlk göz göze geldiğiniz günkü elbiseni çıkar sandıktan,/ giyin, kuşan,/ benze bahar ağaçlarına.../Hapisten/ mektubun içinde yolladığım karanfili tak saçlarına,/ kaldır, öpülesi çizgilerle karışık beyaz, geniş alnını,/ böyle bir günde yılgın ve kederli değil,/ ne münasebet,/ böyle bir günde bir isyan bayrağı gibi güzel olmalı Nazım Hikmet'in kadını.../

12 Aralık 1945

Ağaçlar ovada son bir gayretle pırıldamakta:/ pul pul altın / bakır/ tunç ve tahta.../ Öküzlerin ayakları yaş toprağa gömülüyor yumuşacık./ Ve dağlar dumana batık / kurşuni, sırılsıklam../ Tamam, / Sonbahar belki bugün bitti artık./ Yaban kazları hızla gelip geçti demin/ herhal İznik gölüne gidiyorlar./ Havada serin / havada is kokusu gibi bir şey:/ havada kar kokusu var../ Şimdi dışarda olmak,/ dörtnala sürmek dağlara doğru atı./ '-Ata binmesini de bilmezsin,'- diyeceksin ama/ şakayı bırak ve kıskanma,/yeni bir huy edindim hapiste:/ seni sevdiğim kadar değilse de / hemen hemen ona yakın seviyorum tabiatı.../ Ve ikiniz de uzaktasınız..."/

'İnsanlar, daha güzel günlere insanları taşır' evet ve evet aydınlanma sürüyor, 'Hapisten Çıktıktan Sonra'da.

"sarı ay çiçeğine benziyorlardı./ Mak Artır kesti onları,/ gittiler ana sütüne bile doyamadan./ Benim oğlan/ dünyaya geldiği zaman,/ çocuklar doğdu Yunan zindanlarında,/ babaları kurşuna dizilmiş./ Bu dünyada ilk görülecek şey diye / demir parmaklığı

gördüler./ Benim oğlan dünyaya geldiği zaman/ çocuklar doğdu Anadolu'da,/ mavi gözlü, kara gözlü, elâ gözlü bebeklerdi./ Bitlendiler doğar doğmaz, / kim bilir kaçı sağ kalır mucize kabilinden./ Benim oğlan/ benim yaşıma bastığı zaman,/ ben bu dünyada olmayacağım,/ ama harikulâde bir beşik olacak dünya,/ siyah,/ beyaz,/ sarı,/ bütün çocukları / sallayan/ mavi atlas döşekli bir beşik."/

Nazım Hikmet'in bu dünya düşü, bu bilimsel ütopyası, halâ gerçekleşmedi. Ama kavga devam ediyor. İnsanın insanı sömürmediği, yaşanası özgür dünya kurulacak; çünkü aydınlanma devam ediyor. Düşünmeyen insan aydınlanamaz. İnsanın olduğu her yerde umut oluşur. İnsana umut tükenmez; çünkü insan düşünür.

Müştak Erenus, soruyor:

"BAK HELE

Uzay ve mekanlar ötesi zaman/ sizin diyorlar./ Ulan sıkışıp kaldığımız/ Şu bir avuç dünya/ K i m i n

İnsanın kendine ve doğaya yabancılaşmasını ne güzel anlatıyor bu şiir. İnsan, kurulu düzen ilişkileriyle yalnız kendine değil, doğaya da yabancılaşır. Hiçbir insani değer tanınmaz olur. İnsan insanlardan uzaklaşır, hem iç dünyası, hem de dış dünyası daralır. Bütünle olan bağı kopar, kurulu düzenin küçük bir parçası haline gelir.

Ama sorularla, bu kuşatılmışlığı aralayabilir ve insan kalabiliriz. Bu kuşatılmışlığı aralayanlardan biri, Berrin Taş ile devam etmek istiyorum.

"TARİHE YAZILIR İHANETLER

Duymak istemiyorum sözcüklerini/ bütün kapılar kapalı/ perdeler inik ama yine de biliyorum/ orada olduklarını/ acımasız/ korkak/ bencil/ Duymuyorum seslerini/ ama görüyorum/ sırıtan bir yüzün ardındaki hain sevinci/ biliyorum hep varolacaklar/ yalanları/ riyaları/ oyunlarıyla/ Onlar/ pusuda bekleyenler/ güzeli yaratan insanın/ yere düştüğü anı gözlerler/ utancın yerine koydukları sinsi sevinçle/ yoktur yere düşenin yerine/ yürüyecek güçleri/ yalnızca bir tekme daha atabilmek/ becerebildikleri/ ama küçültemez insanı/ sahtekarın hilesi/ yere düşen öylece durur belleklerde/ insanın insana ettiğinin belgesidir yenilmek/ Bir gün gözyaşlarımı görürseniz üzülmeyin/ ben kendini vuran insana ağlıyorum/ Bileklerimdeki bu kahrolası zincirler/ benim utancım değil/ Korkuyorum yine de senin için ey cellat/ Kendini vuran elin nerde duracak./ Soruyorum/ bir gün.../ kavgalardan ve ihanetlerden öte/ düşünürsen ne yaptığını/ yanıtların korkunç olacak/ biliyorum/ anımsayacaksın beni/ öfkeyle... nefretle/ kendini haklı bulurken ne güzeldi dünya"/

İnsanın bilinci ve yüreği özgürleştiği sürece, insan ilişkileri de zenginleşir, derinleşir; böylece karşılıklı bir güven-sevgi ortamı doğar. İnsan kalmak için, kuşatılmışlığı aralayan şiirlere devam ediyoruz.

"YIKILIR DUVAR KIRILIR FEODAL KABUK

senin bereketin memelerinde/ benimse ellerimde/ sen memelerinle tutsaksın/ taş duvarlı odanda/ benim ellerim sıkışmış mengene/ feodal kabuğunda/ bir sabah muştuyla doğar güneş/ memelerinle durursun pencerende bırakıp atılgan düşlerimi koşarım rengine/ bir bülbül yıkanır/ dalın göğe değen mavisinde/ saksı balkonda kalır dağa çıkar çiçek/ yıkılır duvar kırılır feodal kabuk/ binlerce yılın özleminde/ kahkahaya soyunur mengene ellerim/ senin tutsak memelerinde

Ekim 1981 Nevzat Çelik"

" İNSANLAR GİBİ

İnsan oğlu, insan kızı/ sesimi duyuyor musunuz/ Gına getiren şu işkence rüzgârını/ Dünyamızdan dışarı çıkartsak/ Hapishaneleri / diyorum/ Bir de şu anlamsız çitleri/ Ve doğmuşçasına dünyalarla yeniden/ Birbirimize karışsak/ Yitirsek kendimizi birbirimizde bulsak/Havadaki kuşlar/ Denizdeki güzelim balıklar gibi/

Hamza YAVUZ"

"Yargı

öldürenle katiliz çalanla hırsız/ tümümüz sanığız tümümüz savcı/ tümümüz suçlu tümümüz yargıç/ kimi aklar kimi suçlarız/ kimi bağışlar kimi asarız/ kendimizi başkasında/ hergün bir bıçak saplı/ birinin arkasında/vurulan da biziz vuranda/

Bülent ECEVİT"

"BAHAR

Bahar kanayan yaradır içerdekilerin içinde/ Dışardakiler baharı sararken kollarına/ İçerdekiler içlerinde yaşarlar baharı/ Karla örtülü çiçeklere dokunamazlar onlar/ Okşayamazlar papatyayı nergızı/ Özenerek özlemle koklarlar bahar yelini/ Mart Nisan Mayıs/ Gülerek geçer içerdekilere/ Anlayamaz onların tutkularını/ Şubat'ın karı anımsarken onları/ Bir tek gül bile / Sunmadı bahar içerdekilere/ Alacağınız olsun/ Nisan yağmuru/ Mayıs papatyası/ Yazmayacağız artık sizi mektuplarımıza/ Güller vefalıdır derlerdi/ Vefanız yalnız dışardakilere mi/ Bak içerdekiler unutmadı sizleri/ Topraksız gönüllerde yeşertiyorlar yüreklerinde/ Temmuz'un sıcağı sizi

yakıp kavurduğunda/ Merhamet dilemeyin/ Dışardakilere demet demet sunarken kendinizi/ İçerdekilere/ Bir tomurcuk dahi sunmadınız/ Ama olsun/ İçerdekiler nasıl yeşertiyorsa umudu sevdayı/ Size inat/ Umut gibi yeşertecekler içlerinde baharı

Süleyman GÜNYELİ"

"SEVDADIR

Göğü kucaklayıp getirdim sana/ kokla / açılırsın/ Solmuşsun/ benzin sararmış/ yorgun bir işçinin yüzüne benziyor yüzün/ öyle bükük bakma bana/ çam kolonyası getirdim sana/ kentli dağlıların haklı sevdasını/ bolu ormanlarından çarpan bir koku/ sanki köroğlunun ter kokusu/ aman kokusu, billah kokusu/ canlarım, canım benim/ üzme kendini bu kadar sana umudu öğretemeyenlerin suçu mu var/ bak yeryüzü ne kadar geniş/ ne kadar dar/

Dur

Akıtma gönlüm yaşını/ gözünden öpücek bir yer bırak/ oy bana en yakın/ bana en uzak/ sevgili yar/ Hasretine vur beni/ Giyecek çamaşır getirdim sana/ adettir diye değil, sevdim diyedir/ bağışla, eski biraz/ bedenim uygundur diye bedenine/ elimle yıkadım, ütüledim/ elma ağacında kuruttum/ Günler sarmal bir yay gibi/ bunu unutma/Bahar annemizin yemenisindeki solgun çiçektir/ bunu unutma/ Seni ben heryerinden öperim/ beni unutma/ kadere inansaydım/ sana inanırdım/ Düşürmem sigaramın ucundaki külü ben/ öyle kırık bakma bana/ Caddeler nasıl da genişliyor/ sana bunu söyleyecektim/ Hadi kes büyüyen tırnaklarındaki kiri/ sana bunu.../ Oyy nasıl söyleyebilirim/ deliren sevdamızın kısrak huyunu/ Elimi tut/ tuttururlar, o kadarına izin verirler/ kahreden bir ayrılığın çılgınlığı değil bu/ Bir isyanın kelepçeleşmiş resmidir parmaklarımız/ sen içerde/ Ben dışarda... Oyy mahpusluk mahpusluk..

Arkadaş Z. ÖZGER"

Bu şiirler, kurulu düzenin, insanı kuşatmışlığını aralayan şiirlerdir. İnsanın insanı sömürmediği, yaşanası özgür dünyadır bunların sevdası, sevdamız.

'Sen içerde/ Ben dışarda.../ Oyy mahpusluk mahpusluk..

Kurulu düzenle, barışık olmayanların mutsuzluk dizeleridir.

Kurulu düzen her türlü çürümüşlüğe, yılgınlığa alıştırdı insanı. Kurulu düzenle barışık yaşayanlar, kurulu düzeni sorun etmeyenler, mutludur. Ama yaşama sevinçleri zayıftır

Kurulu düzeni sorun edenler, kurulu düzenle mücadele edenler, bu nedenle acı çekip mutsuz olurlar. Ama yaşama sevincini yitirmezler. İnsanın özgürlük süreci, yaşama sevincinden kaynaklanır.

Afşar Timuçin Hocamız:

'Yaşamak alışmalardan sonra

Alıştığı her şeyle savaşmaktır' der, Yaşamak adlı şiirinde. Bu anlamda insan özgürlüğü ortak bir değerdir.

İnsan özgürlüğüne aykırı kurumların başında. mapushane geliyor. En büyük mapushane de insanın kafasının içinde yarattığı mapushanedir.

Korkmak, insani bir durum. Korkudan korkmak ise, beyinlerin keçeleşmesi, yüreklerin nasırlaşması anlamına geliyor.

Açığa vurulmamış, bastırılmış duygular ile; baskı altına alınmış, ifade edilmemiş düşünceler, içtenliği engelliyor. İçtenlik, dürüstlüktür. Dürüstlük ise özgürlüğe açılan kapı oluyor.

Söz, insanın biriktirdiklerinin içtenlikli ifadesidir.

Ağacın çürüğü özünden, insanın çürüğü sözünden olur. " Bu avşar atasözü sözün önemini ne güzel açımlıyor.

Cezaevine girmenin övünülecek bir tarafı yok. Bu ortadan kaldırılması gereken bir kurumdur. Ancak, cezaevine girmemek için sözünden dönmek, insani değerlerin çürümesine yol açıyor. Bu anlamda devrim, insanın en yüksek en yapıcı değerlere ulaşması, insanlığını yüceltmesidir. Devrimci ise, insanlığını yüceltmiş insandır. Bu yüceliş, umut da öfke, öfkedede umut içerir. Öfkesiz umut, insani değerlerin metalaşmasına zemin hazırlar. Umutsuz öfke ise, özgürlük için devrim isteğini baltalar. Bu yüceliş, toplumsal gerçekçi aydını besleyen damardır.

İKİ İNSANCIL
AL,
BİRİNİ ARKADAŞINA
VER.

DÜZELTME VE ÖZÜR

Temmuz ayında yayınlanan dergimizin sayısı, 117 olması gerekirken yanlışlıkla 116 olarak çıkmıştır.
Düzeltir ve özür dileriz.

ŞAHİN YARASI
Şu Yüreğim Çektiğime Dar Benim

1
Şahindim, kapanda kalmışa döndüm. Kış günü ateşi
sönmüşe döndüm. Sarp yamaçlar tutsun yasımı gayrı.
Gurbete çıkalı ölmüşe döndüm.

Yükseklerin karı birden erimez. Zalim bile
yavrusunu sürümez. Şu yüreğim çektiğime dar benim.
Kan kurusa canda izi kurumaz.
Dumanında sızım tüter dağların;
şu yüreğim çektiğime dar benim...

2
Uçarken taşladılar, sonumu düşlediler. Ömrümü
gelin kıldım, acıya eşlediler...

Kuş uçar sürüsüne, can çeker dirisine. Yıllarca
çile sardım, ayrılık yarasına...
Bir yanım şahin hızı,
bir yanım yara izi...

3
Ay teni yaralar mı, ay çocuk taysız çocuk
Düş gönlü oyalar mı, oy çocuk huysuz çocuk
Ayrılık yönün olmuş, vay çocuk yârsız çocuk
Özlemin sonu var mı, ah çocuk bahtsız çocuk
Rüzgârda sazın çaldı, hey çocuk ıssız çocuk,
kırlarda izin kalmış, özlemi hırçın çocuk...

4
Sürüdüm de günü güne sürüdüm,
nicesine acının yalnız yürüdüm...

Yine sende dertlerimin çözümü,
dayan yürek boz şu kara yazımı!

Nihat BEHRAM

FINDIK KIRAN SÖZLER: 3'ten

Günel ALTINTAŞ

Tanrı

Tanrı, insanın aklının yettiği yerin ötesidir. Herkesin aklının yettiği yer aynı olmadığı için, irili ufaklı milyonlarca tanrı vardır.

Türkçesi Kıt

Gençliğimizde Türkçesi olduğu halde, otoban, transparan, metafor, snop gibi sözcüklerle konuşanlara "Ulan, adam amma bilgili!" diye hayranlıkla bakardım. Şimdi ise, Türkçelerinin kıt olduğunu düşündüğüm için, acıyarak bakıyorum.

Çeviri

Çeviri piçtir.

Bütçeye Katkı

Ben, depremzedrelere yardım etmek bahanesiyle herkesten para toplasam da o paraları başka bir işte kullansam, söz gelişi, kendime bir otomobil alsam, yardımsever arkadaşları *dolandırmış* olurum.

Aynı şeyi hükümet yaparsa, bütçeye katkı sağlamış oluyor!

Dolandırmak

Bir tarihte adamın birine mal vermiştim. Mafya babası gibi bir adamdı ve işleri tıkırında olduğu halde, paramı ödemiyordu.

Gidip gelmekten usanmıştım. Bir ara, "Dolandırıyorsun beni" diyecek oldum. "Ne diyorsun? Ne diyorsun sen?" diyerek üstüme yürüdü. "Yalan mı?" diye cevap verdim. "Şu kadar zamandır beni peşinde dolandırmıyor musun?"

"Haaa, onu mu demek istemiştin" diyerek bıraktı yakamı.

Boşuna "sanat altın bileziktir" dememişler.

Yüksek Ökçeler

Lise yıllarımda, okuduklarım içinde, Ömer Seyfettin'in ilgimi en çok çeken öykülerinden biri Yüksek Ökçeler'di.

Bilindiği gibi, o öyküde, konak sahibi dul kadın, başı dönmeye başlayınca, doktorun tavsiyesi üzerine, yürüdükçe tak tak sesler çıkaran yüksek ökçeli ayakkabıların yerine yün terlik giymeye başlar. Bu kez, başının dönmesi geçer ama, o güne kadar birer namus timsali olan hizmetçilerini ve evlatlığını ya hırsızlık yaparken, ya kırıştırırken yakalar. Onların yerine yeni hizmetçiler alırsa da, durum değişmez. Sonunda, iç huzuruna kavuşmak için, baş dönmesine razı olarak, yüksek ökçeli ayakkabılarını tekrar giymeye başlar.

Yüksek ökçeli ayakkabıların baş dönmesine sebep olması şimdi bana inandırıcı gelmiyor. Öyle olsa, bunca hanım, bunca zaman yüksek topuklu ayakkabı gyimezdi, giyemezdi. Ömer Seyfettin üstadımız, Hatice Hanımın onları çıkarması için, ayağının kırılması, bertilmesi ya da şişmesi gibi, daha inandırıcı bir sebep bulmalıydı diye düşünüyorum.

Hem sonra, bu hanım, o ökçeleri kalubeladen beri giyiyor olamaz ya... Onları giymeye başlamadan önce de hizmetçileri suçüstü yakalayabilirdi.

Doğal olarak, öykü, "hikaye bu ya..." diye başlasa, hiçbir itirazımız olmayacaktı.

Keşke Onu da Demeseydim

Cemal Süreya'nın Dağlarca üstadımıza kırgınlığı bilinen bir şey: Cemal Süreya Papirüs'ün ilk sayılarından birinde Dağlarca'nın şiirleriyle ilgili görüşlerini yazmıştı. Dağlarca bu yazıyı beğeniyor ve Cemal'e "Sen şiiri bırak, işte böyle şeyler yaz" diyor.

Cemal, bu söz üzerine, Dağlarca'ya kırılıyor. Bir süre sonra bazı kimseler ara buluculuk ediyorlar. Papirüs'e gittiğim bir gün, baktım, Cemal heyecanlı ve çıkmak üzere. Nereye gittiğini sordum. "Dağlarca ile buluşmaya" dedi, "özür dileyecek.

Daha sonra, Cemal dert yandı: "Özür dilemedi, ben 'şiir yazma' demedim dedi, inkâr etti birader!"

Dağlarca, Cemal'in jüri üyesi olduğu bir yarışmaya katılınca da, Cemal ödülü Dağlarca'ya verdirmedi.

Öfkelenen Dağlarca, bir gün bana: "Cemal'e sen böyle şeyler yaz demiştim ya, keşke onu da demeseymişim" dedi ve ekledi: "Sen bunu yazma. Yaz ama, yirmi beş yıl sonra yaz.

Ya yirmi altı, ya yirmi yedi yıl oldu.

Özelleştirme

Emperyalizm, Sovyetler Birliği'nin parçalanmasıyla sosyalist düşüncenin elindeki silahı düşürmüştü. Şimdi, emperyalizm, özelleştirmelerle canını da alıyor!

Tarikatçı Olmasaydı

Tarikatçı olmasaydı, Özal'a anıtkabir yapılır mıydı?

SANATÇI VE YAPITI

Server ACİM

Uzun süredir öylesine yoğun bir koşuşturmaca içindeyim ki, dergiye yazdığım yazılarda zaman zaman büyük aksamalar oldu. Ancak yeni yeni toparlanmaya başladım. Yaşadığım çeşitli olaylar, tanıştığım yeni insanlar hayata, sanata bakışıma taze bir kan getirdi adeta.

Bazı kavramlar üzerinde yeniden düşünmeye başladım.

Bunlar nelerdi?

Hayat ve Sanat. Bu iki kavram sanatın ve felsefenin yüzyıllardır meselelerinden biri olmuştur.

Soruyorum kendime.

Ben niçin yaşıyorum?

Ne için, kim veya kimler için yaşıyorum?

Ben bir sanatçıyım. Bir besteciyim ve durmadan üretiyorum. Bir şeyler bestelemek benim için hayatın kendisi. Eğer bunu yapmazsam yaşayamam. Bu düşünceler beni bir sonuca götürüyor. Demek ki ben Sanat için yaşıyorum. Bu ister roman yazmak olsun, ister hikaye ister Senfoni veya Konçerto... farketmiyor. Üreten insanın yapmadan duramadığı şey ÜRETMEK.

Tüketmeden günlerce, haftalarca, aylarca durabilirim, ama bir şeyler yazmazsam çıldırabilirim. Çünkü düşünce ve duygularımı ancak bu şekilde dışa vurabiliyorum. Kendimi böyle ifade edebiliyorum. Belki de aşık olduğum birisine, onu sevdiğimi müzikle anlatabiliyorum. Aşık olduğum kadına "seni seviyorum" diyemiyorsam bunu bir parça besteleyerek anlatmaya çalışıyorum. Bunu O anlıyor mu bilemem. Ama ben içimi döküyorum ya bu bana yetiyor. Müziği içiniz aşkla doluyken bestelemek ise işin bir başka tarafı. Zaten ben aşık olsam da olmasam da benim hayalimde ölesiye taptığım bir hayali sevgilim var. Bir eseri bestelerken, o hayali sevgiliye duyduğum tutkuyla yazıyorum. Zaman zaman gözlerim doluyor hıçkırıyorum: zaman zaman sinirleniyorum: bazen ise içimi karalar kaplıyor, karamsarlaşıyorum, kendime kızıyorum, yaşadığım hayata kızıyorum ve suratım asılıyor, nedenini bilmeden. Bir sevinçten bir üzüntüye gidiyor geliyorum.

Bir eser oluşturmak bazen insanın yıllarını da alabiliyor. Bazen ise bir kaç ayını. Nasıl ve ne şekilde bir yapıt üretirseniz üretin o yapıt onu üreten için çok kıymetlidir. Eseriniz bitene kadar sadece size ait oluyor. Ancak bitirdikten sonra artık hem sizin hem de topluma ait hale geliyor. İnsanlar sizin eserinizi okuyor, dinliyor ya da bu bir resim ise tablonuzu inceliyor.

"Toplum sanata nasıl bakıyor" gibi bir sorunsal açık oturum konusu olacak denli derin bir öze sahiptir. Ancak üreten bir insanın ürettiği yapıt kendisi için çok değerli iken bazen toplum onun yapıt ve yapıtlar dizgesinin değerini kavrayamayabiliyor Bu ülkede eğer ciddi müzik bestecileri varsa, edebiyatçısı, ressamı, heykeltraşı, aktörü, aktristi, sinemacısı varsa ve insanlar şu veya bu şekilde bir şeyler üretmek adına çabalamaktaysa ve toplumun büyük bir kesimi bu çabalara karşı iyi bir izleyici olma gayretini yeterince gösteremiyorsa bunun nedenini bir noktada değil pek çok yerde aramalıyız

Aile içi eğitimden başlayıp, ilköğretimle süren daha sonra lise ve üniversite eğitimiyle ilerleyen eğitim maceramızda bütünsel bir sanat eğitimi politikasının eksikliği biraz önce yukarıda özetlemeye çalıştığım dengesizlikleri ortaya çıkarmaktadır Eğitimin başından sonuna değin bütünleşik bir Sanat eğitimi planlamasının yapılması durumunda, belki de içlerinde geleceğin sanatçılarını barındıran çocuklar ve gençlerin kendilerini keşfetmeleri ve ortaya çıkarmaları sağlanabilir. Anadolu'da ise içinde müzikçi, oyuncu, ressam, edebiyatçı olma özellikleri taşıyan bir sürü genç insan ellerindeki olanakların yetersizliğine karşın, yine de kendilerini keşfetmek adına büyükşehirdeki gençlere oranla daha büyük bir gayret içersindedirler Ellerinin altındaki olanaklarla iyi ve doğru şeyler yapmak için çalışıyorlar ancak seslerini duyuramıyorlar Bu gençlerin seslerini duyuracakları, ürettiklerini sergileyecekleri ortamlar oluşturmak ise mütevazı aydınlara düşüyor.

Benim şöyle bir önerim var *Insancıl* dergisi aracılığıyla Anadolu'daki genç sanatçı adaylarının ürünlerini sergilemek amacını güden bir sanat kampanyası başlatalım. *İnsancıl* atölyemizde bu gençlerin çalışmaları sergilensin. Bunun için roman, şiir, hikaye, resim ve müzik dallarında çalışmaları olan Anadolu'daki genç arkadaşlarımız bizlere mektup göndersinler, e-mail atsınlar yani bize bir şekilde ulaşsınlar. Biz de altı ayda bir olmak üzere bir hafta boyunca bu kardeşlerinizin yapıtlarını sergileyelim. Bu konuda fikri olan arkadaşlar s.acim@excite.com e-mail adresime görüşlerini bildirirlerse çok sevinirim.

İnsancıl Atölyesi, Edebiyat Bölümü Çalışması

SENNUR SEZER'İN ŞİİRİ

Filiz SÖNMEZ

"Şiir denince nedense akan sular durur ülkemizde. TV programına çıkan şarkıcıdan, yarışmaya katılan ev kadınına, kasaptan bakkala şiir yazmayanımız yoktur. 'Şiir okur musunuz?' sorusunaysa pek doğru yanıt veren çıkmaz. Ara sıra yazılan şiirlerin düzeysizliğini göstermek için olacak mizah dergilerine bile konu olur. 'Şiyir', 'Şihir' gibi başlıklarla şiir karikatürleri yayınlanır. Oysa şiir gülmeceyi kapsayan bir sanat dalıdır" diyor Sennur Sezer "Uçuk Kaçık Şiirler"i hazırlarken. Evet bizim ülkemizde yediden yetmişe herkes şiir yazar. Bu kadar şiir yazan varken niye bu kadar az şiir okuyucusu var peki? Bence şiir edebiyatın diğer dallarından daha hassas bir yerde duruyor. Çünkü şiir ozanın malı olmaktan çıkıyor ve herkesin malı oluyor. Şiir bir kere okunup, güzel olmuş deyip bir kenara kaldırılamıyor. Dilden dile, nesilden nesile yazıya dökülemese bile ağızdan ağıza asırlarca dolaşarak yaşatılıyor. Şiirin bireyleri ve toplumları bir araya getirme özelliği var Nerede olursak olalım, hangi çağda yaşarsak yaşayalım insan hep insan; ağlayan, sevinen, isyan eden, mücadele eden, yalnızlık çeken, emek veren... İşte şiir bu tür farklılıkları taşıyan insanları bir araya getiriyor aynı duyguda buluşturuyor. Peki ozanın rolü nedir bu oyunda? Sennur Sezer ozanın duruşu hakkında şunları söylüyor: *"Ozan, yazdıklarının yetkinliğine bütün kalbiyle inanamayan, yazdıklarıyla yetinemeyen insandır. Öleceğini aklıyla bilse de yüreğiyle reddeden insandır"* Ve bu yüzden bütün şiirlerini birarada görmeyi istememiş uzun bir süre. Sadece bir kez seçmelere boyun eğdiğini söylüyor: *"Şimdi bütün şiirlerimi yayıma hazırlarken bunların benim özel tarihimden çok Türkiye'de yaşayan bir işçi kadının olduğunu anımsıyorum. Sesini baskılara, kıyımlara karşı yükseltmeyi bilmiş, bireysel özgürlükten toplumsal özgürlüğe hep özgürlüğü istemiş bir işçi kadın. Onbeşindeyken kırk'ındaykende"* diyor Sennur Sezer direnç şiirlerini hazırlarken ve şöyle devam ediyor: *"İnsanların ömrü ulusların ve ülkelerin ömründen daha kısa elbet. Şiir tanıklığında yaşadığım olayları tanıdığım insanları anlattım hep. Bu anlatışlarda kimi kez adlar yer aldı. Kimi kez bu adlar açıkça yazılmıştır. Kimi kez anıştırılmıştır benzer adlarla. Kimi kez soyadsız anılmıştır. Şiirlerin yazılıp yayınlandığı sırada bu yöntem geçerliydi. Şimdi yazılmalardan bu yana otuz yılla on beş yıl geçmiş. Bu şiirlerdeki kimi adların toplumsal bellekte silinmeye başladığını farkettim"* diyor Sennur Sezer *Direnç* şiirlerinin önsözünde.

"Bu Resimlerde Kimler Var" isimli şiir kitabı bir ağıtlar kitabıdır. Yakınları, gençlik arkadaşları ve kısa süren dostluklarıyla Sennur Sezer'i etkileyen kişiler yer alır bu kitapta. **Bir Kuş** */ Ağır ağır yürüyorduk / Sıcaktı / Az önce durdurmuştu bizi/ Bir karga/ "Hatırla..."/ Yeşildi toprak / Acı Yeşil/ Çıtırdısı otların tabanlarımızda / Yineliyordu/ Hatırla... Hatırla.../ Ne çok eksildik..." Birden /tepemizden / boşandı bir kuş sesi/ aktı öğle boyunca / "Yaşa... Onun adına da... Yineledi durdu "Yaşa... Yaşa... / Vasıfı toprağa koyduğumuz sıra"* Bu şiir "Asiye Nasıl Kurtulur, Oyun Nasıl Oynanmalı, Zengin Mutfağı" oyunlarının yazarı, Türk Tiyatrosunda diyalektik maddeci tiyatro uygulamacılarından Vasıf Öngören için yazılmıştır.

23.05.1980'de "bilinmeyen kişilerce" evinde vurulan Doktor Sevinç Özgüner'in anısına yazılmıştır **Sevinç'e Ağıt Yakışmaz** *Dün yeniden resmine baktım / Aydınlık gözlerin ve kararlı alnın... / Hayır bunları yazmamalı/ Senin sözlerinle anmalı seni/ "Her ölen bir parçamızı götürdü/ çoktandır eski Sevinç değilim ilk delikanlı vurulduğundan beri... / Bir bıçak gibi sert ağzın/ Gözlerin sormuyor azarlıyor! "Neden?" / Bir parçamızı götürdü her giden / Ama ağıt yakışmaz sana Sevinç Abla/ Seni senin sözlerinle anmalı: / İran, Irak, Suriye, Filistin ve Türkiye'li kadınlar / Bir masada toplanmalı/ Biz iyi anlarız birbirimizi"* Öldürüldüğünde İstanbul Tabip Odası Yönetim Kurulu üyesi ve Türkiye Emekçi Partisi genel Sekreteri Vecdi Özgüner'in eşiydi. İlk kez 1951 TKP tevkifatında ifade vermeyi reddedenlerden biriydi. O dönemde soyadı "Tanık" olan Sevinç Özgüner'in dava arkadaşlarından Sevim (Tarı) Belli, anılarında *"1951 tevkifatının en çok işkence görenlerinden gencecik, sıskacık kız (...) en yiğitlerindendi Sevinç, dikkafalıydı"* diye anar. Şiirde yer alan sözler, Özgüner'in Barış Derneği Komisyonlarından yaptığı konuşmadan aldığı notlardır Sennur Se-

zer'in. Sennur Sezer daha birçok kişi için şiir yazmıştır: Kemal Türkler, Işık Öztürk, Abdülkadir Bulut, Oktay Arayıcı, Güner Peyman, Orhan Taylan, İbrahim Balaban, Kerim Korcan, Rıfat Ilgaz, Gülten Akın, Orhan Kemal...

Sennur Sezer: Şair ve Yazar. 1943'de Eskişehir'de doğdu. İstanbul Kız Lisesi'nde okudu. Daha sonra Taşkızak tersanesinde 1959'da çalışmaya başladı. 1965-1968'de varlık yayınevinde redaktör olarak çalıştı. 1972-1974'de Cumhuriyet Gazetesi'nde düzenli olarak resim eleştirileri ve röportajları yazdı. Çeşitli yayınevlerinde redaktör ve metin yazarı olarak çalıştıktan sonra 1982'de emekli oldu. Şimdi serbest yazar. 1967'de öykü yazarı Adnan Özyalçıner ile evlendi. 1969'da kızları Ayşe Bengi. 1972'de oğulları Ahmet Emre doğdu.

İlk şiiri, 1958'de **Sanat Dünyası** dergisinde yayınlandı. Öteki şiirleri belli başlı sanat ve edebiyat dergilerinde yer aldı.

1980'de yazı ve şiirlerinde kadın haklarını savunduğu için **Kadınların Sesi** dergisince 8 Mart ödülüne layık görüldü.

1987'de "Bu Resimde Kimler Var" adlı şiir kitabı ile Halil Kocagöz Şiir Ödülünü aldı.

1990'da Adnan Özyalçıner ile birlikte yazdığı "Keloğlan ile Köse" adlı öykü kitabı ile Sıtkı Dost Çocuk Edebiyatı Ödülünde birincilik aldı.

Sennur Sezer'in şiirleri birçok yabancı dile çevrilerek, Almanca, Rusça, Makedonca, Yunanca, İngilizce, İtalyanca ve Hollanda dillerinde yayınlanan çeşitli antoloji ve dergilerde yer aldı.

İnsan Hakları Derneğinin kurucu üyelerinden olan Sennur Sezer, Türkiye Yazarlar Sendikası, Dil Derneği ve Pen Yazarlar Derneği üyesidir.

Şiir Kitapları: Gecekondu (1965), Yasak (1966), Direnç (1977), Sesimi Arıyorum (1982), Kimlik Kartı (1983, İlk üç kitaptan seçmeler), Bu Resimde Kimler Var (1986), Afiş (1981), Uçuk Seçik Şiirler (1991, Şiir Seçkisi)

Düz yazı kitapları: İstanbul'un Taşı Toprağı Altın (1985, Eski İstanbul yaşayışı ve folklorü Adnan Özyalçıner ile birlikte), Şiir Gündemi (1995, Denemeler)

Çocuklara yönelik kitaplar: Gerçeğin Masalı (1979, Şiirler), Sümüklü Böceğin Masalı (1989, Şiir-Masal), Keloğlan ile Köse (1989, Öykü Adnan Özyalçıner ile birlikte), Hasır Ören Padişah (1991, Masal), Robin Hood (1993), Pencereden Bakan Çocuk (1995, Şiir).

2 Temmuz 1963'te **Sosyal Adalet** dergisi'nin sanat sayfasında yayımlanan Sennur Sezer'in "Soyut-" isimli şiiri o dönemde birçok tartışmaya neden olmuştur. Şiir şöyle:

"Bir kadının mavide sallanır ayakları/Ve çocuğu doyurmaz oluverir ağlamak/ Açlık en bayat yemek/ Sofralarımızdan ırak/ Tarlalar başak başak borçlara sararır/ Uzar büyük şehirler/ fabrikalar kurtulmak/ Fildişi kuleleriniz sarsılmadı mı/ Bu ne denli uyumak." Hüseyin Cöntürk (**dost** dergisi 1963) bu şiir için şunları yazmış: *"Şiirden çok enikonu bir makale. Borçlu çiftçilerden açlıktan söz açmayıp ta maviden kadın ayaklarından söz açanlar haşlanıyor.*

Ben olsam Sezer yerine, borçlu çiftçilerin, açların şiirlerini kendim yazardım, başkalarını yazmıyor diye kınamazdım. Olumlu işde öyle olur sanırım, madem ki kendiside şair.

Ama söyleyeyim ki öyle konularda güzel şiirler yazmak güçtür. Soyut gibisini yazmak ne kadar kolaysa"

Bu şiiri yayınlayan Azım Bezirci ise cevaben şöyle yazıyor: *Cöntürk 'Soyut'u bir makale sayıyor, ama onun neden bir makale olduğunu açığa vurmuyor. Gerekçelerini ölçütlerini ortaya koymuyor. Bu yüzden de söyledikleri insanı kandırmıyor. Acaba bir şiir bir makalenin konusunu, içeriğini (muhtevasını) anlatamaz mı? Anlatırsa mutlaka bir makale mi olur o şiir. Ben sanmıyorum. Açın; edebiyat tarihlerini bunun tersini göste'en bir yığın örnekle karşılaşırsınız. Öyle olmasa bütün ülkücü ya da toplumcu şiirleri şiir saymamamız gerekirdi. Bu bakımdan "Soyut"a makale demeye dilim varmıyor. Şilri makaleye yaklaştıran ya da ondan uzaklaştıran konusu, içerlği değildir; (Her konu şiire girebilir, duygunun olduğu kadar düşüncenin de şiiri yazılabilir) konunun, içeriğin ortaya konuş, işleniş biçimidir. Kısacası şiirin kendine özgü estetik yapısıdır. Sezer'in şiirini neyleyim ki, bu bakımdan bir makale niteliğinde göremiyorum.*

Cöntürk Soyut'ta "borçlu çiftçilerden, açlıktan söz açmayıp da maviden, kadın ayaklarından söz açanların haşlandığını" öne sürüyor ki, bu da doğru değil. Nitekim burada "Maviden, kadın ayaklarından bahsedenler" haşlanmıyor tersine şairin kendisi onlardan söz açıyor: Bir kadının mavide sallanır ayakları/ ve çocuğu doyurmaz oluverir ağlamak. Bu mısralar yoksul bir ananın tatlı düşleriyle acı gerçek arasındaki çelişik yaşantısını belirtiyor. Cöntürk nereden varmış bu uzak kanıya anlayamadım."

Bütün bunları inceledikten sonra, biz de *İnsancıl Atölyesi*'ndeki arkadaşlarla tartıştık tüm bunları ve "Soyut"u. Biz de: Öncelikle Soyut'un bir makale olmadığını, şiirin bir makalenin konusunu, bir öyküyü anlatabileceğini savunduk ve Bezirci'nin dediği gibi edebiyatımızda bununla ilgili bir sürü örnek bulduk. Ve burada "mavide ayakları sallanan kadın"dan bahsedenlerin nasıl haşlandığını bulama-

dık bir türlü. Orada çocuğunun karnını doyuramayan, çaresizlikten dolayı ayakları mavilikte sallanan bir kadın anlatıyor. Artık ağlamak ta çare değildir, bu doyurmaz çocuğu ve kadının ayakları çaresizlikten belkide açlığın getirdiği bitkinlikten, kendini bırakıverir maviye... Açlık o kadar çok kaldı ki sofralarımızda artık bayatladı ama sizin sofralarınıza uzak. Artık emeğin değerini yitirdiği, emekçinin üretenin borç altında ezildiğini, sermayenin büyüdükçe büyüdüğünü, insanların tuzakları bir kurtuluş olarak görmeye başladıklarını ve tuzaklara doğru koştuğunu anlatıyor. Ve soruyor karnı tok sırtı pek olanlara ve onlardan medet umanlara "Yeter! Bu nedenli uyumak?" Bilmiyorum Asım Bezirci okusaydı bizim yorumumuzu ne derdi? Bu şiir için "Fazlalıklardan arınmış, hedefe en kestirme yoldan ulaşmış, yalın ve yoğun, ölçülü ve tutarlı" demiş Asım Bezirci.

Sennur Sezer nasıl bir şairdir? Topraktan çıkan bir tohum, bir çınarın yaprağın kayan yağmur tanesi gibi duru, yalın, çelişkisiz, toprağını ve doğasını çok iyi tanıyan doğa ve insanlar üzerinde çok yerinde göndermelerde bulunmuş, doğadaki bütün varlıkları tanımak, doğadaki ilişkileri kavramak ve çözümlemek için emek vermiş bir şair. Doğa-İnsan-Sermaye arasındaki ilişkiyi çok iyi yakalamış ve bunu şiirlerine de yansıtmıştır. Bunu nereden mi anlıyoruz? Bakınız **"Zeytinin Türküsü"**ne:

Bu şiirde kadınımızı, işçimizi, insanımızı zeytinle özdeşleştiriyor Sennur Sezer. Zeytin ağacını kaçımız tanırız, hiç aklımıza gelir mi böyle bir benzetme? Zeytin, çınar gibi, servi gibi, ıhlamur gibi öyle görkemli ihtişamlı bir ağaç değildir. Biz yalnızca meyvesini tanırız kara kuru soframızdan eksik etmediğimiz. Genellikle kendisini hiç bilmeyiz -Üzümü yiyip bağını merak etmediğimiz gibi-. Önce zeytını morfolojik olarak kabaca tanıyalım. Latince adı **"Oleaceae"**dır. Boylu bir bitki değildir 10-15 m boy yapan geniş tepeli bir ağaçtır. Gövdesi düzgün ve gösterişli değildir, genellikle eğrileri olan bir gövde şekli oluşturur. Kabukları boz-gri renkte ve ince çatlaklıdır Çok kısa saplı yaprakları şeritsi, mızrak veya ters yumurta şeklindedir. Yaprak ayasının üst yüzükoyu gri yeşil, alt yüzü ise açık gri ya da gri renktedir. Toprak ve iklim bakımından çok kanaatkar olan zeytin; kumul ve hafif topraklarda, yazları sıcak ve kurak, kışları bol yağışlı kışları ılıman geçen iklimlerin hakim olduğu yerlerde görülen bir bitkidir.

Şımdi Sennur Sezer'e kulak verelim o ne demiş: *"Zeytini söyleyelim / Zeytin eğri büğrüdür ama kayalardan fışkırır"* Evet Zeytin fazla istekleri olan bir bıtkı değildir, kadınımız gibi. Kumullarda kayalıklarda yetişir, hiç sızlanmaz, meyve vermesi erken dönemlere rastlar. Kolay kolay yıpranan hayata veda eden bir ağaç değildir. Kolay kolay veda etmez yaşama direnir. Sennur Sezer'inde dediği gibi *"Zeytini söyleyelim / Zeytin eğri büğrüdür ama kayalardan fışkırır/ Yedisinde meyve verir/ Ve ölmez, görülmez öldüğü/ Ağır aksak meyvelense de kısır kalmaz/ Kadınımızdır?"*

Ve devam ediyor 2. mısrada; *"Zeytini söyleyelim zeytini/ Korkmaz kuraktan/ Çirkindir yararlı olduğunca. Burada insanımızı anlatır aslında zeytini anlatırken. Bütün kötü koşullara katlanan zeytini, zarif bir ağaç olmayan fakat oldukça yararlı meyveler veren ama meyvesini verirken bile dövülen zeytini benzetir insanımıza. Meyvesi dövülerek alınır çekirdeğine kadar işlenir/ Mevsimden mevsime bakılır yüzüne/ İnsanımızdır.*

Ve 3. mısrada işçimize gelmiştir sıra, hayatın tekerleğini çeviren. O durduğu zaman herşey durur, emektir onun sancağı, o çalışmazsa, üretmezse aç kalınır. Zeytin gibi ne zaman üretiyor, ne zaman doğuruyor anlamak zor. Boş bırakmaz yerini asla peşinden getirir yeni birini, aynı zeytin gibi. Saçar emeğin tohumlarını geçtiği her yere. İşte bu yüzden ölümsüzdür ikisi de: *"Zeytini söyleyelim zeytini/ Kutsal kitaplarda ona and olunmuştur/ Vermezse meyvesini aç kalınır/ Ne zaman kalır çocuğa bilinmez/ Yerini hep bir genç ağaç doldurur/ Ölümsüzdür/ işçimizdir*

Ve son mısrada sıra *"Hak"*a gelmiştir. *"Zeytini söyleyelim / zeytin hakkı için/ Kayayı delen delice hakkı için/ Bu buruşuk acı ekmek katığı için/ Yağı alınan çekirdeği hakkına/ Hak yerde kalmayacaktır/* Evet emekçinin hakkı için, dağları delen suyu halkına getiren Nazım'ın Ferhat'ının hakkı için, yerin altında kömür karasına bulanıp, evlerimize sıcacık dolan madencinin hakkı için, fabrikalarda üç vardiya çalıştırılan, teri çeliğe karışan, kanı çekilen işçimizin hakkı için bu şiir. Hak yerde kalmayacaktır. Zeytin nasıl direniyorsa susuzluğa, kuraklığa, kayanın sertliğine, doğanın sertliğine, doğanın acımasızlığına... ve eğri büğrü olsa da direngen gövdesiyle nasıl karşı koyuyorsa doğa koşullarına işçimiz de, kadınımız da, insanımız da öyle karşı koyuyor bu şiirde haksızlığa. Evet Sennur Sezer'i söyleyelim... direnişi... zeytinin türküsünü söyleyelim.

"Suyun Tarihini Yazan Şair" diyor Cengız Gündoğdu Sennur Sezer için. Ama ben öyle düşünmüyorum. Bence Topraktan Fışkıran Şair o. Su gibi, tohum gibi, emek gibi.

Sennur Sezer'le ilk nerede karşılaştığımı hatırlamaya çalışıyorum. **Evrensel Kültür**'deki yazıları ve sonra şiirleri, daha sonra Tezer Özlü ile olan dostluğu üzerine yazdığı yazıları... İlk zamanlar

YAĞMURLARIN ARDI SIRA

Ey ün, sen geçtin yağmurların ardı sıra,
Görmediğimiz bir kovboy filmi gibi,
Sona eren bir tramvay seferi gibi,-
Hem artık gerekmiyor. Değmez. Elveda!

Yolda kırıldı senin savaş araban,
Güneye doğru uçtu, gitti son kuş,
Son vapur da ayrıldı işte Neva'dan.
Bense Moyka'ya çıktım: yaklaşıyor kış.

Artık ezâsı yok ünlenmenin bize,
Başkadır bizdeki algı ve töreler,
Sevgilim uyuyor, gece sessizliğinde
Uzak dursun bana dair söylenceler.

Kar yağıyor bak sis içindeki kente.
Dondu afişteki piyano konçertosu.
Kapı yayının o boğuk, berbat sesi.
Şakağın kapısını çalıyor en son hece.

Sessizce vedalaşalım, kuru ve kısa.
Ve müzik çıkıyor kulaktan yavaşça,
Sudan çıkmış kulaktan çıkan su gibi,
Küçük, ılık, bir çayın dokunuşu gibi.

Aleksandr KUŞNER (1936)
Türkçesi: Kanşaubiy Miziev/Ahmet Necdet

Sennur Sezer benim için bir yazardı. Ama şimdi sorduklarında şair diyorum. Topraktan fışkıran şair... Kendisini hiç görmemiştim. Bu yaz hastalandı onu biliyorum. **İnsancıl** Dergisinde Berrin Taş ve Cengiz Gündoğdu'dan duymuştum. 1 Ekim 1999'da **İnsancıl Atölyesi'**nin açılışında gördüm onu. Eşi Adnan Özyalçıner ile birlikte gelmişlerdi rahatsızlığına rağmen-. Küçük odada kalabalıktan uzak bir köşede oturuyorlardı. Kendisini ilk gördüğümde şaşırmadım desem yalan olur. Bana bir heykel kadar sert ve dik, bir ağaç kadar capcanlı gelmişti. Ben biraz çıtı pıtı birisini mi beklemiştim acaba? şimdi bunu hatırlamıyorum. Gözleri bir şimşek gibi çakmaya hazır, yüzünde ise az sonra kalkıp orak biçmeye ya da vardiyaya gidecek olan bir kadının ifadesi vardı. Hiç yumuşak bakmıyordu. Başlangıçta gidip tanışmayı düşünmüştüm ama açıkcası sonra ürktüm. Yalnızca "Merhaba, hoşgeldiniz" diyebildim. Daha sonra kendi kendime kızdım. Bu şiirleri yazan kadının nasıl birisi olmasını bekliyordum ki? Ama farkettim ki onunla ilgili hiç düş kurmamıştım ben. Önümde yazıları, şiirleri vardı, o kadar doyurucu, o kadar tatmin ediciydi ki hiç kendisini düşlememe fırsat kalmamıştı.

Sonra fazla kalmayacaklarını, rahatsız olduklarını söyleyip erkenden kalktılar. Onları kapıya kadar geçirdik-ben arkalarından baktım.-

AFŞAR TİMUÇİN İLE SÖYLEŞİ (3)

Mehmet AKKAYA

19.2.2000 tarihinde İnsancıl Atölyesi'nde yapılan söyleşinin tam metnidir.

M. Esatoğlu: Sovyetler Birliği'nde 1917 sonrası sanat alanında yoğun tartışmalar yaşandı. Yani yaşanan deneyin ışığında parti-sanatçı ilişkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?

A. Timuçin: Gerçekte felsefe de, sanat da, bilim de özü gereği muhaliftir. Çünkü bunlar her zaman geleceği tasarlarlar. Ve hep ileriye açıktırlar. Sovyetler Birliği'nde devrimi desteklemek açısından Lenin'in buyruklarıyla başlayan sanatın siyasileştirilmesi ve devlete bağlanması çabası yaşandı. Bildiğimiz gibi o zaman sanat komiseri Lunaçarsky bütün sanatçıları (özellikle yazarları) devrimi desteklemeye çağırdı. Lenin bunu Lunaçarsky'den özellikle istiyordu. Ama şöyle bir tablo oluştu: Devlete yağcılık yapan, düzene yağcılık yapan bir sanatı. Bu sanatın son derece verimsiz olduğunu hepimiz gördük. Yani Tolstoy'lardan, Dostoyevski'lerden, Çehov'lardan sonra gelen insanlar doğru dürüst insanın bile ne olduğunun farkında olmayan sanat ürünleri ortaya koydular. Çünkü ya devlete yakın olacaksınız yahut da yoksunuz. Yevtuşenko anılarında yazıyor. Bu çarpıcı örnek aklımda kalmış, ilk şiirlerini veriyor yayımlanmak üzere ve heyecanla bekliyor. Dergide şiirinin çıktığını görüyor. Fakat diyor şiirin en sonunda yazmadığım bir mısra vardı. Yaşasın Stalin diye. Ama o da öyle bir şey yazmamış. Şimdi aslında böyle bir tablo hemen hemen bütün ülkelerde yaşanıyor. Rusya'da belki bunu biraz daha çocukça yapmış olabilirler. Bu yüzden dünyada sanatın büyük sıkıntılar yaşadığını görüyoruz. Yani daha çok magazin düzeyinde bir sanatın hızla geliştiğini, rağbet gördüğünü ama gerçek anlamda sanatın itilip kakıldığını görüyoruz. Burada onurlu bir sanatçı muhalif oluşunu sonuna kadar sürdürmek ve korumak zorundadır. Eğer Sovyetler Birliği'nde sanatçılar bu yürekliliği göstermiş olsalardı sanıyorum oradaki sosyalizmin daha başka başarıları da olabilirdi. Ama o kadar çabuk teslim oldular ki hemen hemen kendilerini sıfıra kadar götürecek tavırlar ortaya koydular. Bu yüzden Sovyetlerde sanat bana sorarsanız gelişmedi. Tabii tek tük sanatçılar muhalif tavrı sürdürdüler. Ama bu muhalefet gerçekte çok verimli bir muhalefet miydi, yeni bir insan tasarımının peşine düşebildiler mi bu konuda sanırım birçok şey tartışma götürür.

M. Akkaya: Sovyetler Birliği'nde Tolstoy'ların, Dostoyevski'lerin, Çehov'ların çıkmadığını söylüyorsunuz ve bunu oradaki sosyalizme bağlıyorsunuz. Ben bu görüşünüze katılıyorum. Çünkü 20. yüzyılda, sanat alanında sadece Soyvetlerde değil dünyanın diğer ülkelerinde de bir gerileme var. Mesela Balzac'ların, Victor Hugo'ların, Cervantes'lerin bugün karşılıkları yoktur. Demek ki neden sosyalizm değil.

A. Timuçin: Tabi, Sovyetler Birliği'nde sanat doğrudan doğruya siyasetin kıskaçları altına girerken batı ülkelerinde de sermayenin kıskaçları altına girdi. Öylesine büyük bir baskı altındaki sanat bugün sadece sanat değil felsefe hatta bilim herşey üniversitelerin soğuk duvarları arasına sıkışmış durumda. Felsefe yapan insanlara bakıyorsunuz. Bunlar filozoflar değil, felsefe profesörleri, felsefe profesörlerinden dünyaya hayır gelmiyor. Dolayısıyla o verimsizliğin Sovyetler'deki nedenleriyle batıdaki nedenleri arasında çok büyük bir ayırım yok. Baskı biçimleri değişik olabilir. Ben bu baskıyı hasbel kader batıya gittiğimde kendi gözlerimle gördüm, yaşadım. Hatta bana açıkça da söylediler. Biz bu baskıyı yaparız arkadaş dediler.

Bir dinleyici: Benim sorum Rusya veya sosyalizm değil. Türkiye'de devletin her dediğini körükörüne kabul eden bir grup var. Bir de her yapılanı iyi ve doğru da olsa reddeden bir grup var. Böyle olmak gerekir mi? Bir sistem yürümüyorsa veya beğenmiyorsak mutlaka değiştirmek mi gerekir. Yani sistemin içinde bir çare bulunamaz mı?

A. Timuçin: Kurulu düzen eleştiri istemiyor. Çünkü eleştiri açık açık yapıldığı için doğrudan doğruya kitleleri etkileyecektir. Ve kitlelerin etkilenmesi düzenin bozulması sonucunu getirecektir. Bu Avrupa'da yaşandı. Fransız devrimini yaratanlar Jean-Jacques Rousseau'lar, Diderot'lar ve Volta-

ire'ler oldular. Fransa bunu enine boyuna yaşadı ve bunların hayata neleri geçirdiğini çok iyi gördü. Batılı bu konuda son derece temkinli ve tedirgindir. O yüzden Batılı kendi toplumuna belli bir yere kadar, belli bir sınıra kadar haklar verir. Ama o sınırın ötesine geçemezsiniz. Mesela edebiyatta istediğinizi yapamazsınız. Beni Hollanda'ya çağırmışlardı. Sanıyorum 1984 yılıydı. Hollanda Kültür Bakanlığı'nın davetlisi olarak gittim. Çeşitli kentleri dolaşıyorduk. Bu kentlerde Türklere konuşmalar yapıyorduk gündüz. Akşamları da Hollanda'lı ve Türkler'in bulunduğu topluluklara konuşuyorduk. Mesela başımdan çok ilginç bir şey geçti. Öğleden sonra bir kitaplıkta konuşma yapacaktık. Kitaplık memuresi hanım beni kapıda karşıladı, nazik bir biçimde. Elinde benim bir ince hikaye kitabım vardı, Denizli Pencere diye. "Bakın" dedi, "sizin kitabınızı da kitaplığımızda bulunduruyoruz, ne güzel değil mi" dedi. Ben de dedim ki, "benim başka kitaplarım da var. Acaba onları bulamıdınız da bu kitap mı sizi ilgilendirdi." " bakın" dedi, "buraya girecek kitapları biz kendimiz seçeriz" dedi. Şimdi bu çok ilginç bir titizliği gösteriyor. Beni daha sonra Utrech kentine çağırdılar, Türk haftası var diye, birkaç gün daha kalmamı istediler. Orada bir toplantıya girdim. Bir kişi konuşuyordu, incelik gösterip beni de masaya buyur etti. O sırada bir Türk işçisi dedi ki bu Hollanda'lılar çok garip adamlar, bizim ne kadar iyi yazarımız varsa Hollanda'caya çevirmiyorlar, Halide Edip'i, Latife Tekin'i filan çeviriyorlar, sorduğumuz zaman da hık mık ediyorlar, bunun nedeni nedir diye sordu. Ben tabi adamların işine karışmış olmayayım diye bunu akşamki konuşmada tartışalım falan dedim fakat o işçi arkadaş direndi, hayır bunu burada konuşalım diye. Ben de evet gerçekten haklısınız dedim. Çünkü bizim Nazım Hikmet gibi, Memduh Şevket gibi, Fahri Celal gibi, Sabahattin Ali gibi pek çok yazarımız var. Bunlar dünya dillerine çevrilmemiş olsalar da çok değerli yazarlardır. Bunlar ayrıca toplumsal bilince sahip, neyi yazacağını neyi yazmayacağını çok iyi bilen gözlemcilerdi. Orada Türkologların başı olan bey dedi ki "Mösyö Timuçin, ben sizin ne demek istediğinizi anlıyorum. Ama az önce siz toplumsal diye bir söz kullandınız, biz bundan çok korkarız. Biz bunun arkasında komünizmi ararız, o yüzden bu arkadaş çok haklıdır biz Halide Edip'i çevirmeye devam edeceğiz" dedi. Bu en özgür ükelerden birinde oluyor.

M. Akkaya: Sermayenin kültüre bir katkısı var mı?

A. Timuçin: Tabii o belli bir kültürün gelişmesini istiyor. Yani kültürün kendi kendine istediği yolda gelişmesini istemez. Onu istiyor olsaydı zaten, bankaların yayın yapması gerekmeyecekti. Bir banka yayıncılığı üstüne aldıysa burada bir hile var demektir. Bana öyle geliyor.

M. Akkaya: Peki kendine sosyalistim diyen birçok değerli sanatçı arkadaşımızın bu tür kurumların desteğiyle eserleri ortaya çıkıyor. Buradaki sorun nedir?

A. Timuçin: Sorun şurada, bu bir çıkar hesabıdır. Siz kitabınızın tertemiz, lüks bir baskıyla her yere dağıtıldığını ve bu arada size iyi bir telif ödendiğini yaşamak istiyorsanız dolayısıyla oraya evet diyeceksiniz. Yani yapılacak başka bir şey yok. Ama bunu göze almadığınız zaman zaten sermayeyle aranızda bir çatışma kendiliğinden başlıyor. Yıllardır bana sermaye kesimlerinden iş teklifleri geliyor. Gerçekten benim öğretmenlikten kazandığımdan kat kat fazlasını kazanacağım ama çok daha az emek harcayarak yapacağım işler. Ben bu tekliflerden birini bile kabul etsem kendi dünyamın dışına çıkmış olabilirim diye düşünüyorum. Dolayısıyla bazı yoksunlukları göze almak zorundayız.

A. Varol: Siz yazılarınızda felsefenin Avrupa'da değil de Türkiye gibi ülkelerde (üçüncü dünya ülkeleri) gelişeceğini söylüyorsunuz. Oysa bugün felsefe kendini Avrupa'da yaşatıyor oralarda gelişiyor. Bu sizin görüşünüzle çelişmiyor mu?

A. Timuçin: Bugün Batı'da çok büyük bir felsefe gelişiyormuş gibi görünüyor bize. Aslında böyle bir şey yoktur tabi. Felsefe özellikle Hegel'den sonra çok büyük bir düşüşe geçti. Bana sorarsanız Hegel felsefesi de düşüşün ilk işaretlerini veriyordu. Düşüş her zaman ilk noktalarında daha pırıltılıdır. Ama geliştikçe pırıltısı iyice azalır. Bugün Batı'daki felsefeyi demin söylemeye çalıştığım gibi kurulu düzenin güdümündeki felsefe profesörleri yapıyor. Bu felsefe profesörleri zaman zaman Türkiye'ye de gelirler, hatta getirilirler. Bunlar filozof sıfatıyla buraya getirilirler. Fakat bunların da benim gibi pek fazla filozof olmadıkları inancındayım. Mesela yıllar önce bir kongreye İngiltere'den bir kişiyi getirmişlerdi. Bu adam komünizmin ne kadar kötü bir rejim olduğunu bizi aptal yerine koyarak anlattı bize. Bunun için bir adamın İngiltere'den buraya getirilmesi gerekmez diye düşünüyorum. Gerçekten batı bu konuda çok büyük bir sıkıntı içinde ama üretim kendi tezgahlarını sağlam kurduğu için şu an felsefeye belki de büyük bir gereksinim de duymuyorlar.

Bir de tabi gururları var. Onur demeyelim, gururları var. İşte Descartes'i, Kant'ı biz çıkardık, Auguste Comte'u biz çıkardık, Marks'ı biz çıkardık falan gibi bir yanları da var. Yahudi züğürtledikçe eski defterleri yoklarmış gibi bir durum da burada geçerli sanıyorum. Oysa bizim felsefeye daha büyük bir gereksinimimiz var. Kendimize çıkış yolları bulmak zorundayız, kendimize eğer çıkış yolları bulamazsak çok büyük dramlarla hatta trajedilerle karşılaşacağız. Önümüzdeki zamanlar çok bilinçli olmamız gereken zamanlardır. Eğer bu zamanları biz bilinçle karşılayamazsak gerçekten çok kötü şeyler yaşabiliriz. Biz acilen felsefeye gereksinim duyan bir toplumuz. Bizim gibi başka toplumlar da var.

A. Varol: Bu bunalım dönemini atlatacak dediğiniz bir nokta var. Bu atlatacak dediğiniz umudu, günümüz toplumunu da gözönünde bulundurursak neye dayandırıyorsunuz bu umudu?

A. Timuçin: Yeni yaşam biçimleri yeni felsefeleri getirir, uzun süre bakarsınız felsefe varlığını bir durağanlıkta sürdürür, sonra birdenbire yaşam değişiverir, bu defa felsefe birden ortaya çıkıverir. Felsefe bildiğimiz gibi hep karmaşıklaşmış toplumlarda ortaya çıkıyor. Yani sorunları çoğalmış toplumlarda. İçinden çıkılmaz sorunları olan toplumlarda. Mesela Descartes ne diyordu. Fransa'ya geldim mi aklım karışıyor. Çünkü Fransa'da kan gövdeyi götürüyor. Onun için Hollanda'ya gidiyor adam, orada çalışıyor. Bilmiyor ki Descartes'i Descartes yapan kan gövdeyi götüren sorunlardır. Biz bugün birazcık düşünebiliyorsak şu Türkiye'nin kargaşık yapısından ötürü, hatta karmaşık yapısından ötürü düşünebiliyoruz.

Hüseyin Yıldız: 20. yüzyılda işçi sınıfı bir devrimi gerçekleştirdi. Bildiğimiz sebeplerle yürümedi. Sömürü hâlâ devam ediyor, medya egemenlerin elinde. Ben sorumu bunların dışında sormak istiyorum. 20. yüzyılda bilim, sanat, felsefe nereden nereye geldi ve önümüzdeki yüzyılda nereye gidecek, bunu merak ediyorum, sizin öngörünüz nedir?

A. Timuçin: 20. yüzyıla kadar bilim teknolojinin önünde oldu. Yani insan arayan bir varlık olarak kendini ortaya koydu. Teknoloji bir sonuç olarak gelişti. Fakat makina üreten makinalar yapıldıktan sonra teknoloji bilimi arkasına aldı. Bilim bir anlamda teknolojinin sürüklediği bir yardımcı güç niteliği kazandı. Burada tabi vahim bir durumla karşı karşıyayız. Yani bir anlamda insan makinalara teslim olmuş durumda. O yüzden makinalaşmış bir dünya yaşıyoruz. Nazım "makinalaşmak istiyorum" derken çok haklıydı elbetteki. Ama makinalaşmak isterken makinanın kölesi olmak durumunda kaldık. 17 yüzyılda özellikle Bacon'la başlayan düşünce doğaya egemen olma düşüncesiydi. Doğa karşısında insanın gücünü ortaya koyması düşüncesiydi. Fakat doğaya egemen olduk ama insan kendi üstündeki egemenliğini elden kaçırdı. Dolayısıyla insan çok şey kaybetti. Yeni yaşam koşulları yeni insanın gelişini gerektirecek. Dolayısıyla yeni bir insan gelecek ki yeni yaşam koşullarını oluştursun. Bunu da oluşturacak gene de yeni yaşam koşulları olacaktır. Yani sermayeci düzenin bu verimsiz ve hırçın, baskıcı konumundan uzaklaşacağını daha doğrusu konumunu elden kaçıracağını sanıyorum. Çünkü artık sermaye baş edilmez bir güç haline gelmiştir, devletleri aşan bir güç haline gelmiştir. Nasıl Ortaçağ'da senyörlükler krallıkları ve imparatorlukları gölgede bırakmışsa bugün uluslararası şirketler devletleri gölgede bırakmıştır. Devletler mi güçlü, uluslararası şirketler mi güçlü diyecek olursak, elbetteki uluslararası şirketler güçlü. Burada vahim bir durumla karşı karşıyayız. Burada hem gelişmiş ülkelerin insanları mağdur oluyor, sömürülüyor hem az gelişmiş ülkelerin insanları daha büyük boyutlarda sömürülüyor. Bu sömürünün elbette bir gün sonu gelecek sanıyorum. Sermayecilik zaten son bir hırsla uluslararası çerçevede büyümek zorunda duydu kendini. Çünkü ulusal çerçevedeki koşullar özellikle rekabet koşulları sermayeciliğin sonunu daha erken getirecektir. Ama hiç sanmıyorum ki sermayeciliğin yarattığı bu sömürü düzeni varlığını bu çerçevede sonuna kadar koruyabilsin.

Hüseyin Yıldız: Sermayenin bir amacı da az gelişmiş ülkeleri kültürel anlamda yoksunlaştırmaktır. Sormak istediğim sanat ve felsefede bayrak nereden alındı nereye getirildi. 20. yüzyılda sanat ve felsefede bir gelişme oldu mu? Sanatta durum nedir?

A. Timuçin: 19. yüzyıldan kalma miras, sanatı daha verimli kılar özellikler gösterdi. Fakat giderek sanatın da bir verimsizlik içine düştüğünü aynı felsefede ve bilimde olduğu gibi yaratıcı gücünü büyük ölçüde yitirdiğini görüyoruz. Yani 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısı bana sorarsanız sanat açısından bir fiyaskodur. Tabi teknoloji, insanı bir anlamda sürekli olarak makinalaştırıyor. Biryandan kurulu düzenler iyi sanat, iyi felsefe, iyi bilim istemiyor. Bir yandan da teknolojinin basitleştirdiği insan iyi sanata, iyi felsefeye, iyi bilime kapalı hale geliyor.

Şimdi siz çok iyi bir kemancı olsanız ama hiç müzik dinlememiş yüz kişi karşısında keman çalmak durumunda kalsanız çalmak içinizden gelmez. Burada 20. yüzyılda sanatçının dramı ortaya çıkıyor. Bir yandan onun kolunu tutanlar var bir yandan da zaten kitleler ona hazır değil, kitleler o kadar basit şeylere alıştırılmış ki özellikle televizyon ve film sanayı bunu çok etkin kıldı. O kitlelerin insani sorunlara girme isteği de kalmamış. Filmlere bakıyorsunuz, bir film çok insani bir planda başlıyor ama on dakika sonra vur kıra dönüyor. Ben adını da hatırlamıyorum geçenlerde televizyonda bir film vardı. Güzel bir film diye izlemeye başladım. Bir benzin istasyonunda bunalan bir genç kız var. Babası ve oraya gelen bir şoför kızın sorununu konuşuyorlar. Kızın da başka yere gitme isteği var. Film insani bir planda gelişecek sanıyorsunuz, birden kapılar açılıyor, üç kişi orayı ellerinde silahlarıyla basıyor, eller yukarı diye ve film bu adamların kurtarılmasına kadar sürüyor. Neden? Çünkü on dakika insanî özü veriyorlar, sonrasına tahammül yok. Belki onu izleyen de ondan rahatsız olacak, yani insani şeylerle fazla karşılaşmak istemeyecektir. Bizim toplumumuzu ele alalım. Ben öğretmenim. Ben her zaman gençleri savunan bir insan oldum yıllarca. Çocuklar diye gençlerin şiirlerini yazmaya çalıştım becerebildiğim kadarıyla. Genç insanları övdüm, onları çok sevdim. Ve her zaman bu gençler bozuluyor diyenlerin neredeyse üzerine yürürdüm, hayır bunlar bozulmayacak diye, şimdi ise bazen ders verirken ben kendim uyukluyorum, ders bitse de çıksam diyorum, bazen de toplanıp erken çıkıyorum, bu büyük bir dramdır, çok acıdır.

Hayri Eroğlu: Türkiye'nin geleceğini yaşanan nasıl görüyorsunuz?

A. Timuçin: Yaşanan 75 yıllık süreç cumhuriyetin hedeflerini de sildi süpürdü ve Atatürkçülük adı altında Atatürk'le hiç ilgisi olmayan evrensel sermaye güçlerine bağlanma çabasını getirdi. Burada tabi bizim aydınlarımızın çok büyük bir suçu var. Çünkü çok kötü şeyleri çok güzel şeyler olarak göstererek insanların gözlerini boyadılar. Onların bu küreselleşme dedikleri bütünleşmeden muhakkak bir çıkarları var. Çünkü çok uluslu şirketler uluslararası sermaye güçleri bir ülkeye kondukları zaman oradaki aydına çok iyi şeyler verebiliyorlar. Diyelim ki bir üniversite profesörü rahatça uluslararası genişlikteki şirketin danışmanı olabiliyor. Ama genel olarak toplam çıkarlarına baktığımız zaman toplumun çıkarlarının bu kişilerin çıkarlarıyla eşdeğer olmadığını görüyoruz. Burada demek ki karşımıza bir iç dinamikler bir de dış dinamikler sorunu çıkıyor. Dış dinamikleri eleştirmek çok kolay. Yani bugün biz çok uluslu şirketleri dilimize dolayıp bunların ne kadar kötü şeyler olduğunu saatlerce konuşabiliriz. Fakat asıl sorun iç dinamiklerin zayıflığında beliriyor. Eğer Türk aydını gerçek anlamda dıştan gelen yıkıcı güçlere karşı koyabilseydi bu dış dinamiklerin Türkiye üzerindeki etkisi daha farklı olabilecekti. Burada ben genellikle Türk aydınının zayıflığını görüyorum. Ve özellikle Türk aydınını suçluyorum.

M. Akkaya: Siz biraz önceki konuşmalarınızda felsefedeki gelişmenin Türkiye gibi ülkelerde olacağını söylediniz. Refik Erduran'ın bir konuşmasını dinlemiştim. Diyor ki "N. Hikmet Anadolu insanının gelişmeye açık olduğunu söylüyordu. Örnek olarakta birlikte hapis yattığı ressam İbrahim Balaban'ı gösteriyordu" Ayrıca bazı arkadaşlar da Thales'i, Yunus'u, Karacaoğlan'ı, Nazım'ı örnek vererek aydınlanmanın Anadolu'dan başlayacağını söylüyorlar. Fakat Anadolu'dan çeteler, mafyalar, katiller, halk düşmanları, sömürücü zorbalar da çıkıyor. Buna rağmen aydınlanma buralardan mı başlayacak?

A. Timuçin: Şimdi hastalıklı toplumsal yapı her zaman insana umutsuzluk gösteren bir takım özellikler gösterebilir. Yani bir topluma baktığınız zaman o toplumda sizi umutsuz kılacak pek çok özelliği sayıp dökebilirsiniz. Ama önemli olan filizleri görebilmek, gelişim noktalarını görebilmek. Bu filizler bugün çok belirgin bir biçimde ortaya çıkmış değil. Ama öyle görünüyor ki yanılmıyorsak (bu biraz da bir sanıdır) özellikle Avrupa'nın doğusunda kalan Türkiye gibi, İran gibi, hatta Suriye gibi, hatta Irak gibi ülkelerin önümüzdeki zamanlarda kendi yaşam koşullarını kökten tartışacaklarını ve bu yüzden felsefeye büyük bir gereksinim duyacaklarını sanıyorum. Yani hiçbir zaman doğu-batı ayrılığını bir yazgı gibi almamak gerekir. Bence batı kendini yenilemekte daha güçlük çekecek. Çünkü sermayeci düzenin içine öyle bir biçimde oturmuş ki onu bırakıp yeni bir yaşam düzenine geçmek onun için daha zor olacaktır diye düşünüyorum. Ama bizler sermayeci düzeni iğreti yaşıyoruz. Montaj fabrikalarını ortadan kaldırdığınız zaman geriye sanayi adına da hiçbir şey kalmaz. Kaldı ki montaj sanayi dediğimiz şey sanayi değildir. Bakın televizyondaki bir reklam programına. Türkiye'deki iktisadi etkinliğin ya da üretim etkinliğinin ne anlamda olduğunu

görürsünüz. Önce bir çikolota reklamı, arkadan bir kadın bağı, arkadan deterjan, arkadan bir gazetenin vermekte olduğu armağanlar, arkadan bir banka, arkadan tekrar bir gazete, arkadan tekrar bir kadın bağı. Dolayısıyla hiçbir şekilde bu üretimin bu toplumda sermayeci yaşamın kurulduğunu bize duyurmadığını görüyoruz. Yeni bir yaşam düzenine geçmek bizim için daha olası ama iç dinamiklerin yetersizliği sorunu tabi çok büyük bir sorun.

M. Akkaya: Gazete ve televizyondan söz ettiğiniz için soruyorum. 19. yüzyılda din bir afyondur denmişti. Günümüzde de din bir afyon olarak halkı uyutmaya devam ediyor mu, yoksa yerini gazete ve televizyona mı bıraktı? Ya da hep birlikte mi halkı uyutuyorlar?

A. Timuçin: Biz geçen yıllarda bir arkadaşımızla tartıştık. Arkadaşım şöyle diyordu. "Hıristiyanlık ileri bir din olduğu için bugünkü gelişime yol verdi." Bu bana çok ters geldi. Ben de dedim ki tersine o toplumlar ileriye açık toplumlar oldukları için o dönemlerde, tam anlamıyla Hıristiyanlığı kendilerine göre dönüştürerek onu yeni bir biçime soktular. Hiçbir zaman din yaşamı koşullamaz. Ama yaşam dini belirler. Yani dinsel değerleri, yaşamdaki özelliklerin, yaşamdaki niteliklerin birer yansıması olarak görmek gerekir. Zaten o yüzden islam dininin de her ülkede başka başka yapılar kazandığını görüyoruz.

M. Akkaya: Uyutma konusunu sormuştum.

A. Timuçin: Ben buna uyutma demiyorum. İnsanın kendini uyutması diye düşünmek gerekir bunu. İnsanoğlu uzun yüzyıllardan beri gerek doğuda gerek batıda kendini uyutmak için nedenler aramış ve bulmuş. O yüzden yani kimseyi dıştan uyutamazsınız, insan kendini uyutmak istemiyorsa. Ama bu toplum uyumak istediği zaman onun için sadece inanç değil başka şeyler de var. Mesela insan pembe dizilerle de uyuyor. Ya da bakın aydınlarımıza son zamanlarda bir tanrıtanımazlık icad ettiler. Tanrıtanımazcılık sözde bir ilericiliğin işaretiymiş gibi dine karşı bir tavır olarak koydukları bu tavrı aynı zamanda gelişmiş bir bilincin de işareti gibi koymaya çalışıyorlar. Tanrıtanımazlık çok kolay bir şeydir. Çehov da şu bizim Rus aydınları çok garip adamlar diyor. Ya sonuna kadar dindar oluyorlar ya sonuna kadar tanrıtanımaz oluyorlar diyor. Oysa bu ikisinin arasında on binlerce insan problemi var. Bunları bir tanesi bile görmüyor diyor. Yani biz bütün sorunları bir dindarlığa ve dinsizliğe indirgersek insanın hiçbir sorununu çözemeyiz.

M. Akkaya: Konuyu dağıtmış olmayacaksam farklı bir soru sormak istiyorum. İki profesörden söz etmek istiyorum. Çeşitli baskılar sebebiyle bir süre yurtdışında kalmak zorunda bırakılmışlar. Daha sonra ülkelerine dönüyorlar. Birisi kitap fuarının onur konuğu ediliyor, öbürü zindana atılıyor. Bir profesör neden hapse atılıyor ve bu çifte standart niye?

A. Timuçin: Kurulu düzen kimden rahatsız olacağını kimden rahatsız olmayacağını iyi biliyor Yani ben şuyum ben buyum diyerek kurulu düzeni ürkütemezsiniz, kurulu düzen kurnazdır. Sizin neyinizden ürkmek gerektiğini, neyinizden ürkmemek gerektiğini çok iyi bilir. O yüzden bazen çok hızlı solcu görünümünde olanlar kurulu düzenin çok sevgilileri olmuşlardır. Ama bunun karşılığında hiçte o kadar sertlikleri olmayan insanlar kurulu düzenin gözüne batmışlardır. Bu iyi muhalif olmakla olmamak arasındaki ayırım galiba.

Elif İlhan: 1960 yılında ortaya çıkan bir kuram hakkında görüşünüzü öğrenmek istiyorum. "Tarihsel Senteze Doğru" isimli bir makalede kapitalist Batı'yla komünist Doğu'nun giderek bir noktada birbirine yaklaşacağı hatta birleşeceği anlatılıyor. Kapitalist Batı toplumculuğa yönelirken komünist ülkeler demokrasiye yönelirken buluşma noktaları belliydi. Demokratik sosyalizm, yani özgürlükçü toplumculuk. Sorum şu: Yani kapitalizmle sosyalizm arasında bu denli yakın bir bağ var mı?

A. Timuçin: Özellikle bu Herbert Marcuse'in tek boyutlu insan kitabında (o kitap önemli bir kitaptır Hatta onun ikinci çevirisini bir arkadaşımla ben yaptım) Herbert Marcuse bildiğiniz gibi Avrupa'daki gençlik hareketlerini kışkırtan bir adam oldu. O bildiğiniz bütün 68 olaylarının falan arkasında Marcuse'nin etkisi vardı. Fakat sonunda gazeteler adamın bir CIA ajanı olduğunu yazdılar. Çok doğal. Çünkü getirdiği tezler ancak Amerika'daki devlet düzeninin savunacağı tezlerdi. Komünizmle sermayeci düzen arasında öyle bir yakınlık olmadığı gibi öyle bir yakınlığın kurulabileceğini gösterecek işaretler de yoktur. Tabi komünizm yaşanmadığı için nereye kadar kendinden ödün verip sermayeciliğe yaklaşabilecektir, ileriki zamanlarda bunu söylemek de olası değil. Bunu yine de sermayeciliğin bir oyunu olarak değerlendirmekte yarar var sanıyorum.

Hayri Eroğlu: Sovyetler Birliğini şimdilerde kapitalizme entegre etmek için yüz milyar dolar gerektiğini, bunu Avrupa ve Amerika'nın "sen ver" tar-

tışması yaptığı söyleniyor. Başını Almanya'nın çektiği Avrupa Birliği'nin Sovyetlerde yumuşak sosyalizmi inşa etmek için darbe yapabileceği benim de kafama takılıyor. Herbert Marcuse'nin de söylediği bu olabilir.

A. Timuçin: Sanıyorum sermayeci ülkelerle Rusya arasında büyük bir gerginlik yaşandı ama asıl rekabet kendi içlerindeydi. Avrupayla Amerika arasında. İki dünya savaşında Avrupa'ya ağırlığını koyamayan Almanya savaştan sonra Avrupa'ya ağırlığını koydu ve Avrupa'da lider olmaya doğru gitti. Bugün bir Avrupa Birliği kurulacaksa Almanya'nın önderliğinde kurulacak, bu belli. Yani ne İngiltere ne Fransa aynı gücü göstermeyecekler. Vaktiyle 18. yüzyılda sermayeciler arasındaki çekişmede Fransa ve İngiltere başı çekiyordu. Daha doğrusu sermayeci çekişme Fransa'yla İngiltere arasındaydı. Ama bugün bunlar doğrudan doğruya eski güçlerini yitirmişlerdir ve Almanya'nın belirleyiciliği altında bir Avrupa Birliği'ne doğru gidilmektedir. Amerika'yla Avrupa arasında bu çelişki bence epeyce bir zaman sürecek ve belki de Avrupa'nın Amerika karşısında ağırlık koyması sonucunu doğuracak. Sovyetlere gelince, orada tabi ki biz ne yaparsak yapalım sosyalist bir birikim var. Sadece orada değil Romanya'da, Bulgaristan'da, öbür ülkelerde işçiler elde ettikleri hakları geri vermek istemediler. Bunlar daha çok kazanılmış haklar olarak kaldı. Dolayısıyla hiçbir zaman sosyalist görüş siyasi hayattan silinmedi. Kaldı ki sermayeci düzene ha deyince geçilemeyeceği için sermayeci düzene geçiş süreçleri çok saçma ve aptalca ve halkı sarsacak biçimde yaşandı. O yüzden sanıyorum bugün genel görünüm odur ki Rusya'da ve onunla halen bağlaşık gibi görünen ülkelerde sermayeci düzene geçiş kolay kolay gerçekleşmeyecek. Ve kolay kolay gerçekleşse de sosyalist bir çekirdek orada varlığını sürdürecek ve yaşama ağırlığını koyacak gibi görünüyor. Bu tabi ki (çok haklısınız) ılımlı bir sosyalist görünüm ortaya koyabilir. Zaten yakın zamanda gerçek anlamda sosyalist bir dönüşümün olacağını düşünmek bana pek olası gelmiyor.

M. Akkaya: Değerli arkadaşlar, iki saati aşkındır bizi dinliyorsunuz. Söyleşiye ilgi gösterdiğiniz için, bizi sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür ediyorum. Hocamıza da düşüncelerini bizimle paylaştığı için ayrıca teşekkür ediyor, varsa son sözlerini de alıp söyleşiyi bitirmek istiyorum.

A. Timuçin: Hepinize çok teşekkür ederim.

Bitti

YOLDA

Yaşamak, demiştin, çok zor bu çelişkiyle
yürüsek, yol kayıyor altımızdan
dursak,
kökleri büyüdükçe
özsuyunu yitiren bitkiler gibiyiz.

Ve gittin...
Kara bir kuyuya öykünen imgelem
andıkça yenilenen
eski bir yaz anısı gibi
sarkaçlarla doğru
zamanla ters orantılı
bir gerçeği tanıttı bana.

Yaşamın en sıradan ânında
anladım ki göreliydi zaman
duyumsamak -en azından-
kavramanın türeviydi.
Çünkü
acıyı ve sevinci içlemine alan
bir kavram
olmamıştı hiç.

Bugüne ve yarına karşılık
geçmişi alıp götüren
sevgili arkadaşım,
Büyük düşmanımdı gittiğinde
yol
şimdiki eski dostum.

Sinan KUTLU

Öykü

ŞİİR'İN SAATİ OLMAZ, ŞAİR'İN DE...

Ayşe GÜZEL

Sevgili Asya

Bu sana yazdığım dördüncü mektup. Seni zorlu bir işe sürüklemeyi isteyişim üstelik de hiç cevap yazmamana karşı vazgeçememem sana karşı tuhaf bir çekim merkezi yarattı. Görüyorsun ki yine yazıyorum. Neredeyse tüm yaşantını en ince ayrıntılara kadar bildiğim halde neden şu ana dek bu denli ilgimi çekmemiş olduğuna hayret ediyorum. Kendime de kızıyorum. Tüm bunlara rağmen, senden yılların arkadaşlığına dayanarak bir ricada bulundum ve sen cevap bile yazmayacak kadar gururlu davrandın! Senden istediğim düzenli toplantılarına katıldığın "şiir akşamları" grubuyla ilgili bana küçük bilgiler vermendi. Yıllardır şiirlerim, öykülerim en popüler dergilerde çıkar, kitaplarım en az 2,3 baskı yapar. Şiirlerim her yerde, her ortamda okunur.. Yine de şaştım kaldım. Benim gibi bir şairi bile kıskandıracak çalışmalar duyuyorum. Okurlarımın dilinde bir "şiir akşamları" tutturulmuş gidiyor. Ne tarzımız, ne üslûbumuz tutuyor birbirini! Benim okurlarımı etkileyen bu grubu merak etmemek içten bile değil. Sendeki istediğim, yanlış anlaşılmasın, bir ajan çalışması değil, yazacağım öyküye konu malzemesi oluşturmak için yardımdı sadece. Bu yardımı neden bu kadar abarttın anlamıyorum. Yazacağım öykünün oldukça ilginç olacağını düşünüyorum. Lütfen bunu bir yazar duyarlılığı olarak algıla ve bana bir cevap yaz artık!

Sevgilerimle

Nisan yağmurları soluk aldırmıyordu son bir haftadır. Dört mevsimi bir güne sığdıran İstanbul şaşırtan bir direngenlikle yağmura bağrını açmış suskunluğu yaşıyordu. O gün sabah ilk defa güneş göz kırptı uykulu kentlilere.

Akşam olduğunda, yağmur boyunca dans eden deniz durulmuş hareketsiz öylece ufuk çizgisine doğru uzanmıştı. Bankta oturan iki kişi uzaklarda denizle gökyüzünün birleştiği o belirsiz çizgide güneşten geriye kalan kırmızı mor ışıltılara bakıyordu. İkisi de uzun saçlıydı. Biri kumral, öbürü kızıl.. uzun saç, kadına ve erkeğe hiç bu denli yakışmış mıydı bilinmez kumralda erkeği, kızılda kadını bulmak ne denli anlamlıysa o kadardı yakışan... Sonran... bir garip isim. Erkeğin ismi Sonran, kadının Çağlar. Yirmili yaşların sessiz iki karartısı akşamı karşılamaya oturmuştu. Denizden esen rüzgâr incitmek istemezmiş gibi hafifçe, denizin yosun kokularıyla nemini, gözlerine, burnuna, dudaklarına küçük öpücüklerle bırakıyordu.

Sonran, Çağlar'ın ellerini dudaklarına değdirdi. Eller soğuk, eller ürkekti.

"Küf çökerdi akşamlara
kızıllığınla sabahlara gözlerim aç kalmasa...
düş kokusu ellerindeki yasemenler"

Çağlar, Sonran'a doğru sokuldu:

"Yeni güne kalan
sen... ben
ve yosun kokulu deniz.
Zaten iki kişiye dardı gece...

İki karartı daha da sokuldular birbirlerine, saçlar kızıla kumrala kesmişti ayın gölgesinde.

Pardesülü, silindir şapkalı bir adam çiseleyen yağmur altında hızlı adımlarla yürüyordu. Sokakların köşelerini öyle hızlı dönüyordu ki pardesünün etekleri birbirine çarpıyor, uçmasın diye tek eliyle şapkasını tutuyordu. Uzaktan izleyen için gizemli bir ajan görünümü veriyordu. Dedektif filmlerine meraklılar onu böyle bir filmin kahramanı sanıp, bütün gün peşinden koşturabilirdi. Girdiği son sokakta bir han'ın kapısında durdu, saatine baktı ve hızla merdivenlere doğru yöneldi. Kapıya geldiğinde üstünü başını şöyle bir düzeltti, şapkasını çıkardı tekrar başına özenle yerleştirdi. Kapıyı hafifçe tıklattıktan sonra önce başını içeri sokup etrafa bakında. Herkesin orada olduğunu görünce ince bir gülümsemeyle vücudunun geride kalan kısmını da odaya aldı. İçerdekiler yeni geleni her zamanki ilgiyle süzüyorlardı. Onun şapkasını, pardesüsüsünü çıkarışını, otururken İtalyan piposunu hazırlamaya başlamasını izleyenler bu aristokrat görünümlü adamın böyle bir handa bu küçük odada mutlu oluşunu, yüzündeki rahatlık ifadesini sevecenlikle karşılıyorlardı. Beklemenin yarattığı sıkıntılı yüzleri tek tek yokladıktan sonra:

- Arkadaşlar biraz geç kaldım, artık teveccühlerinize bırakıyorum, dedi Oktay İlham.

Odada Asya, Sonran, Çağlar, Firdevs, Agir ve Berna vardı. Agir elindeki notları sehpaya bırakıp, kalemle oynamaya başlamıştı.

Asya;

Oktay İlham bu şapkan yeni mi? Biraz komik bir görüntüsü var ama size yakışıyor doğrusu.

Oktay İlham elindeki şapkaya bakarken öğrencilik yıllarına, İtalya'da Güzel Sanatlar Akademisinde geçirdiği yıllara gitti bir anda. Şimdi kırklı yaşlara merdiven dayarken aslında içindeki gençliğin hiç eksilmediğini duyumsuyor, tatlı bir gülümseme yayılıyordu yanağına.

Oktay İlham:

Hanımefendi komik dediğiniz şapkayı Venedik'te yalnızca ressamlar kullanıyor, dikkatinizi çekerim!

Arkadaşlar, geç kalanlar da dinlesin tekrarlamayalım sürekli! Şu gündem maddelerini geçelim artık, dedi Agir sabırsız sesiyle.

Konuşmak için fırsat kollayan Firdevs oturduğu yerden kalkıp odanın ortasına doğru ilerledi. Okul temsillerinde şiir okuyan öğrenciler gibi odanın ortasında durup konuşmaya başlaması onu dinleyenlerin hoş muzipliklerine yol açıyordu çoğu zaman.

Şiirde soyut ile eylemi konuşuyorduk, dedi Firdevs. Şiirde soyut oldukça basit bir anlatımdır. Zorlanmadan, emek harcamadan direk adını koyarsın, iş biter. Örneğin: "Güzel insan" dersin, insanın güzelliğini göstermene gerek kalmaz. Kendince adını koymuşsundur zaten! Eylem de böyle mi? Zor tabiki, "Güzeli yaşatman, hissettirmen gerekir. Eylemi az işlenmiş şiir zengin şiir değildir, tat vermez!"

Firdevs sözlerini bitirirken kendinden emin koltuğa oturup arkasına yaslandı. Konuşurken tüm vücudunu, özellikle el ve yüz mimiklerini öyle ustalıkla kullanıyordu ki isterse karşısındaki kişiyi kısa sürede etkisi altına alıp, istediğini yaptırabilirdi. Onunla konuşan, sözlerinden önce mimiklerini dinliyor, bir sihirbazın elindeymişcesine kendini kobay olarak teslim edebiliyordu. Bundan sonrası sihirbaza kalmıştı, ister onu kuş, ister tavşan yapsındı.

Ben tam tersini düşünüyorum! dedi Asya. Eylem zor gibi gözükse de olayı ayrıntılarıyla anlatma ihtiyacı duyduğu için açıklayıcıdır. Şiir okurken açıklayıcılar arcılığıyla duygusal yoğunluğu yaşayamam. Birileri konuyu açıklasın istemem. Beni düşündürmeli, zorlamalı, beyin zonlarım birbirine girmeli, kavga etmeli daha iyi çözümlemeler için. Tabii hiç içinden çıkılmaz, anlaşılmazlık kaygılı şiirlerden bahsetmiyorum.

Çoğunlukla büyük bir sessizlikle tartışmaları dinleyen Sonran, yüzüne saçılan uzun saçlarını elleri ile arkaya doğru iteledi. Söz almak ister gibi elini boşluğa doğru savurdu o an ne düşündüyse tekrar sustu. Onun hareketlenmesini gören Asya, Sonran'ın söz almasını bekledi. Sonran gizemini saçlarına ve gözlerine bırakarak söze başladı.

- Bakın, mutlak anlam diye bir şey yoktur şiirde. Bu hep karıştırılıyor. Sen anlaşılmaz şiir derken ne demek istedin bilmiyorum ama özellikle bizim ülkemizde anlaşılmaz olmak için anlaşılmaz yazmakla, soyut ve kolay anlaşılmayan şiirler birbirine karıştırılmıştır.

Sonran sözlerine devam edecekti ki anlaşılmadığı kaygısıyla Asya araya girdi;

- Ben şunu diyorum. Şiir öyle soyut imgelerle işlenmeli ki, örneğin;

- "Gece de kan mı var?
Nereye el atsam
Kırmızı çığlıklar kesiği."

Burada kırmızı çığlıkları eylemsel anlatımla şiirleştirirseniz, bendeki duygusal yoğunluğu, düşsel hissetmeleri öldürürsünüz. Elbette her şiir'in bir öyküsü konusu vardır ve şiir'in devamında ne anlatmak istediğini az çok bulabilmek istersiniz. Ama şiir'in içine girdiğinizde size hemen yol yordam gösterilmemeli. Beyniniz çalışmalı biraz.

Sevgili Asya.

Sonunda senden kısa da olsa bir yanıt geldi. Gerçi yanıtın olumsuzu andırıyor ama yine de bu bir gelişme. Senden umudumu kesmemiştim. İnan ki herşeyim hazır, çalışma masamın üzerinde öylece bekliyor. Senden gelecek bir işaret, küçük bir kıvılcım bu çalışmanın yeterli ateşi olacak. Beni bu yazar bunalımından kurtarmalısın artık! Karabasanlar görüyorum bazen. Anlatayım... ben öyküyü bitirmişim. (bu sevindirici bir şey aslında) son kez gözden geçiriyorum ki sen geliyorsun. Öyküyü sana göstermek için ayağa kalkıyorum, yüzüne bakar bakmaz geri çekiliyorum. Gözlerin öyle irileşmiş ki, pörtlek bir kurbağayı andırıyor (kusuruma bakmazsın umarım rüyayı olduğu gibi anlatıyorum!), "insanları keyfine göre yazamazsın, neden gerçekleri çarpıtmayı öyküden sayıyorsun" diye bir bağırıyorsun. Gerisini anlatamayacağım, elinden zor kurtuluyorum. Uyandığımda senin güzel yüzünü masamdaki fotoğrafta görüyor, rahatlıyorum.

Sevgili Asya.

Sen her ne kadar gönderdiğin notta "insan kendisini anlatamaz, kimse kimseyi de anlayamaz" gibi bir felsefi cevapla konuyu geçiştirmeye çalışsan da, diyorum ki "insanı insan yaratmıştır kavramlarıyla, anlamlarıyla..." bunu unutmamanı diliyor, cevabını bekliyorum.

Sevgilerimle...

- Geçenlerde bir gazete okudum. Urfa'da sokak ortasında 15 yaşında bir kızcağızı abisi bıçaklamış

Yazacak mısın bunu, dedi Berna ile konuşan minyon tipli kadın. Kadının K'sını duysa tartışma yaratan Berna iştaha gelerek olayın ayrıntılarına daldı.

Kızı evlendireceklermiş takas usulü, o da sevdiği gence kaçmış. Koca Urfa meydanında bir tek kişi karışmamış namus davası diye. Şimdi bu meselenin üzerine pek kimse gitmiyor. Bunlar yaşanıyor ama sadece bir iki dernek basın açıklaması yapıyor. Erkeklerin keyfi yerinde tabii. Onları ilgilendirmiyormuş gibi davranıyorlar. Kadınlarda da iş yok... sorunlarına sahip çıkmıyorlar.

Firdevs'in, şiir'de kadınsı imge olur mu sorusunun çeşitli imgelerden örnekler vererek yanıtlayan Oktay İlham'ı dinleyenler, arada bir Berna'ya bakıyorlardı. Açılan sohbeti bitirmek istemez gibiydi.

Agir göz ucuyla Berna'ya doğru bakarak;

Berna hanım, halâ bu toplantıdasınız değil mi? dedi anıştırmayla.

Hı.. Evet, evet.. dinliyorum canım, şey konuyu açtı da. Neyse ne diyorduk?

Kadınsı imgelerden çok anlam üzerine konuşmak isteyen Sonran;

Diyorum ki, şiirde imgeleri kullanırken kendi içinde de bir anlamı olmalı mı? Geçen gün bu konuda bir tartışma çıktı. Benim bir şiirimde kullandığım imge için özellikle Agir'in itirazı var. "Küf çökerdi akşamlara" dizesindeki küf'ün çökmesi doğru kullanılmamış diyor. Küf çökmez, küf tutar, küf bağlar ama küf için bir çökmeden bahsedilemez diyor. Siz 'ağlayan gece' ya da 'kanayan gece" imgesine itiraz etmiyorsanız buna da etmemelisiniz. Bence imgeler konu içinde nasıl çağrışım yaptıysa öylece kullanılır.

Bir süre sessiz kalan Asya söze girdi.

İyi de bu şair'in ufkunu kısıtlar. Anlamsız olmak için anlamsız olma başka bir şeydir. Y. Mahmut D. Gösteren'in bir şiiri anlamsız olmak için anlamsıza iyi örnek iyi örnek olur herhalde.

"TOM DİMİ"
Ruşen Hakkı'ya
Hamsiköy sütlacı... Zigana
Muhallebi Nimalaya
Uzanır yıldızlar dağlara.
Tom dimi tom fon tin
(...)"

Yetmezse birkaç örnek daha sıralayabilirim. Şiir diye yazılan bu dörtlükle aynı tutulamaz şair'in imgesel çağrışımları.

-Bu kadar da olmaz ki, Git sen en uç örneği çıkart! Hayret bir şey...

Agir sözünü bitirmeden henüz bir yudum aldığı çayını masaya doğru iteledi. Dağınık oturuşundan beklenmeyen çeviklikle ayağa kalkıp, cam kenarına geldi. ani bir hareketle perdeyi çekip camı açtı. Dışarı ile odayı birbirinden gizleyen eski perdeden tiz bir yırtık sesi geldi. Elinde perdenin bir parçası camdan dışarı sarkıp derin bir nefes aldı. Ilık ilkbahar akşamına evriliyordu gün. Şaşkın bakışlar altında odaya döndüğünde kendine gelmiş, yüzü kulaklarına kadar kızarmıştı. Kısık bir sesle özür diledi. Elindeki perde parçasını saklamaya çalışarak yerine oturdu. Ardından:

-Bak dinle dedi Asya'ya dönerek; 'kanayan gece', 'yırtılan deniz' vs. gibi imgelerin çağrışımlarında bile bir anlam var. Eğer biz çağrışımlarda bir anlam bütünlüğü yakalayamazsak, zaten soyut olan şiir tamı tamına anlaşılmazlığa terk edilir.

Agir'den sözü alan Oktay İlham;

- Şöyle diyelim buna, 'kanayan gece'de, şair gece şimşeklerin çakması sonucu gökyüzünden yere değin kırmızı damarlı çizikleri görüp benzetme yapar. Bu görüntüye 'kanama' der. Veya bu olayı kurgular, yani görmeden de yazabilir. Ama ortada bir gerçekliğe olan benzetme vardır. Çünkü kullandığın nesne gerçeklikte var olan bir şey. Yani gerçeküstü bir nesnen yok. O zaman kendi içinde tutarlı olmak durumundasın. Nesnenle bağlantılı benzetme yapacaksın.

Asya elindeki kalemi masaya fırlattı. Yüzü gerildi. Vücut elektriğini çok çabuk yansıtıyordu. Üzüntülü ya da sevinçli farketmezdi hiçbir duygusunu saklayamaz dışa yansıtırdı. Bu durumundan rahatsız olduğundan çok ciddi gözükmeye çalışıp, iç dünyasına aykırı bir resmiyet taşırdı. Ama bazen iki kişiliği birbiriyle çatışır, biri öbürünün önüne geçerdi.

- Ben söyleyeceğimi söyledim, dedi Asya. Anlaşılmaz Şiir'le, soyut çağrışımlarla yoğunlaşmış şiir arasındaki farkı örnek vererek gösterdim üstelik. Arkadaş işine geleni kabul ediyor. İşine gelmeyeni eleştiriyor! Senin söylediğin nedir biliyor musun? Örneğin, "Ağustos sıcağında lapa lapa kar yağar" cümlesinde, Ağustosta kar yağmasına bir şey demiyorsun da , bu örneği "Ağustos sıcağında çiseliyordu kar" diye değiştirsek, yeri göğü birbirine katıyorsun! Şair'in çağrışımlarını boğar senin söylediklerin.

- Hayret bir şey ya, bir dinle. "Kanayan gece'de özne gece'dir. "Küf çökerdi akşamlara" cümlesinde ise 'akşamlar' özne'dir. Yani küf'ün çöküp çökmemesi değil, akşamlarla küf'lenme arasında bir bağıntı, benzetme sorunu var. Gece'ye gerçeklikte olabilen başka bir olayın benzetmesi yapılabiliyorsa, akşamlara da yine gerçeklikte olabilen başka bir şeyin benzetmesi yapılmalı. Öznesi 'akşamlar' olduğu için benzetme yaptığı nesne, özneyle ılgisiz ama kendi içinde tutarlı olmalı.

Agir'in ses tonu yükselmişti. Tartışma derinleştiğinde kontrol edemediği ya da bilinçli bir şekilde kontrol etmediği gerginliğe giriyordu.

Asya:

-Tartışıyor muyuz, kavga mı ediyoruz? Ne diye bağırarak konuşuyorsun?

Agir:

Kim bağırıyor? Tartışıyoruz burada!

Oktay İlham:

- Arkadaşlar ikili konuşmayalım. Konuyu bağlayalım isterseniz.

Sevgili Asya

Biliyorum bana nitelikli dolu dolu bir cevap yazmak için geciktiriyorsun mektubunu. Elbetteki alelacele yazmanı istemem. Zaten bizim arkadaşlığımız geçiştirmeli mektuplara göre değil. Kızmazsan sana önceki mektubumda yazamadığım bir şey itiraf edeceğim. İki hafta önce toplantı yaptığınız o iğretı hanın önünde sizlerin çıkışını bekledim. İnan ki seni göreceğimi biliyor olmasam o sokakta bir dakikadan fazla kalamazdım. New York'un arka sokaklarını andırdı bir an için. Nedir bu böyle ikigözüm başka yer mi yok allahaşkına toplanmak için? Sen kızarsın biliyorum ama yine de ben teklif edeceğim, dayanamıyorum seni öylesi yerlerde görünce. Güzel bir lokal biliyorum canlı müziği, amerikan barı var Bir köşede içkilerinizi yudumlarken rahatlıkla oturup toplanabilirsiniz. Hafif tuludur ama buna değer.

Sevgili Asya,

Seni o hanın kapısında gördüğüm an benim için büyülü bir zaman kesitiydi. Toplantı sonrası hanın kapısında hemen yanıbaşımda vedalaştın arkadaşlarınla. Ardından bana şöyle bir göz ucuyla baktın ve çekip gittin. Seni görmüş olmanın hazzı mı yoksa farkedilmemiş olmanın sersemliğimi anlayamadım sedeledim, duvar dibine öylece çöktüm. Senin için akşamın karartılarından biriydim belki de. Beni tanıyor olup olmaman önemsizdi artık, ben seni tanıyordum senden habersiz, bana ne kadar yeterse o denliydi içimde yaşayan.

Toplantıdan çıkanlar arka sokaklarda bir süre beraber yürüdükten sonra ikili üçlü gruplara ayrılarak dağıldılar. Asla ile Agir kestirmeden sahile ulaşmak için önce caddeye, ardından da ara sokaklardan aşağıya doğru indiler. Sahilin hemen yanındaki küçük koruda yaşlı akasya ve çam ağaçlarından yayılan orman kokusuyla denizden gelen yosun kokusu birbirine karışıyordu. Asya, denizle kıyıyı birbirine bağlayan beton şeridin ardındaki taş yığınlarının üzerine oturdu. Derin bir nefes aldı. Tartışmalar her zamanki gibi yoğun bir baş ağrısı bırakarak bitmişti. O ise ne baş ağrısına ne de toplantılara lanet edebiliyordu. Beyinsel doyum bütün zevklerin ve acıların ötesindeydi. Agir ötelerde bir yerde oturmuş, gelip geçen vapurlara bakıyordu. Bu sahil yoğun toplantı sonralarının değişmez adresi olmuştu ikisi için.

Dertlerini denize akıtırcasına sessiz, hüzünlü bir yarım saat geçirdikten sonra Asya oturduğu yerden kalkıp Agir'e doğru yürüdü. Agir, elindeki sigaradan derin bir nefes çekmeye çalıştı. Yine dalgınlıktan içmeyi unuttuğu sigara, filtresine kadar içten içe yanmıştı. Nikotin yerine yanmış fitrenin ağzında bıraktığı ekşimtırak taddan yüzü buruştu.

Asya:

- Bu durumda gidişin çok uzak değil.. ayrılışımızı yakınlaştıran herşeye lanet edesim geliyor ama tercihler çok önceden yapılmış ne diyebilirim ki... Peki parayı denkleştirebildin mi bari?

Ay sonunda herşey bitiyor, sonsuz bir ayrılık değil, geri geleceğimi biliyorsun.

Asya, deniz kıyısında dalgaların aşındırdığı kayalara bakıyordu. Mırıldanır gibi:

- Uzaklaşırlar... zorunlu gidişin yolcuları belirsizlik saatlerinin dönüşüne söz vererek, dedi.

Agir, elini uzatıp Asya'nın yüzünü kendisine çevirirken;

- Gidiş sancısıdır düşlerimiz, oysa her gidişin intiharıdır dönüşler!

Mitolojideki hermoafrodit gibi aynı vücudun buluşan iki parçasıymışcasına sarıldı bedenler Birbirine dolaşan ip yumağıydılar çözülemeyen..

Akşam koyuluğunu yavaş yavaş gecenin zifiriliğine bırakıyordu. Gece.. karanlık.. aysız.. kuru.. sinsi.. Gökyüzünde belli belirsiz yanıp sönen toz zerrecikleri dışında hiçbir ışıltı yoktu. İp yumağı biraz gevşedi. Ayağa kalktılar. Koruluğun içinden şehrin karmaşasına doğru ilerlemeye koyuldular.

Ardlarından, koruluğun içinde. yaşlı bir selvi ağacına yaslanmış bir adam sigarasını yaktı. Çakmağı söndürmedi bir süre. Elindeki kağıda bakıyordu. "Sevgili Asya; istediğin oldu. öyküyü yırttım attım. Öykü ile birlikte başka bir çok şeyde şimdi kayıplar çöplüğünde. Bir gün beni (zayıf bir ihtimal. ama..) arayacak olursan her sabah bu sahilde bilinmezi bekleyecek olacağım.. belki de.. kimbilir.. gelirsin." Elindeki kağıdı hırsla yere attı, Tek ayağı ile sigara söndürürmüşcesine ezdikten sonra donuk gözlerle deniz meltemine doğru yürüdü.

Berrin Taş

AŞK...
YENİ İNSANIN DİLİ

İnsancıl Yayınları

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

10 Haziran 2000

Sabah serinliğinde balkondayım. Çiçekler arasında... Masada *Virgül* dergisi... Özenle hazırlanan, dikkatle okunması gereken bir dergi.

Virgül'ün haziran sayısında *Noam Chomsyk* ile bir söyleşi var. *Medya, Küreselleşme ve Şiddet Üzerine*. Söyleşiyi yapanlar Ragıp Duran'la İlke Şanlıer.

Giriş yazısından öğrendim. Chomsky, *"Ticari yayınevlerinin önerilerine rağmen tüm kitaplarını alternatif tabir edilen solcu, anarşist, küçük ya da orta çaplı yayınevlerinde yayımlatıyor"* muş.

Bu söyleşiyi eksik buldum. Şöyle bir soru sorulmalıydı. *"Bankaların, holdinglerin yayın dünyasına girmesine ne diyorsunuz."* Birinci soru bu.

Bir de ikinci soru şu. *"Parlak...paralı önerilere karşın orta ya da küçük yayınevleriyle çalışıyorsunuz. Türkiye'de şurda burda komünistim... sosyalistim diye bar bar bağıranlar, bankaların kurduğu yayınevlerinde kitaplarını yayınlatıyor. Bu işi ne diyorsunuz."*

Engels. *"L. Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu"* adlı eserinde şöyle der, *" İnsanları hareket ettiren her şeyin, insanların beyninden geçmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur."*

Belki de bu sorular, söyleşiyi yapanların beyninden geçti. Ama geçerken kırıldı... Tuznan buz oldu. Chomsky, "büyük" yayınevlerine karşı çıkıyor. Bunu biliyorlar. Özenle belirtiyorlar. Bu bilenler, Türkiye'de "komünistim, sosyalistim" diyenlerin "büyük" yayınevlerinin tutsağı olduklarını bilmezler mi.

Onlar bu soruyu sormadılar. Ama ben sordum. Belki "ilgili, yetkili" biri yanıtlar.

12 Haziran Pazartesi

Emekçi Kadınlar Birliği, Cinsel Taciz'i irdeleyen bir kurultay düzenledi. Pazar günü sabahki bölüme bende gittim. İki saat kaldım. Cinsel tecavüze karşı sunulan iki bildiriyi dinledim. Ayrıca küçükken cinsel tecavüze uğrayan bir hanımın mektubu okundu.

Daha sonra gözaltında tecavüze uğrayan bir hanım konuştu.

Tecavüz, kadını ne duruma sokuyor. Bunu, Ayşe Zeybek Güzel *İşkencede Bir Tecavüz* adlı kitabında anlattı.

Şöyle diyor, Ayşe Zeybek Güzel. *"Çaresizlik, umutsuzluk, panik, korku dört bir yanımda. İçten içe sürekli titriyorum. Kapana kısılmış gibiyim."*

Kirletilmişlik... N'apacağını bilememe... hayata yeniden nasıl başlanacağı sorusu... kendinden kaçış... Tecavüzü saklama. Bu konuda şöyle diyor Ayşe Zeybek Güzel, *"İçimdeki ikinci ben tekrar tekrar ortaya çıkıyor. Yeniden konuşmaya başlıyor benimle istemediğim şeyleri söyletiyor, yapmak istemediklerimi yaptırmaya çalışıyor. Tecavüzü anlatmayı, kesinlikle, ama kesinlikle düşünmüyordum. Sadece bende kalacaktı."*

Çünkü içi içini yiyor Ayşe Zeybek'in, insanlar ne der, ne düşünür diye.

Gözaltında cinsel tecavüz, hep konuşulurdu, bilirdik. Ama benim bildiğime göre ilk kez Ayşe Zeybek açık açık yazdı bunu. Sonra kurultay geldi. Kurultay'ın önemli, etkin bir işlevi şu oldu. Tecavüze uğrayan bir kadın, bunu anlatmalı... anlatılabilir.

Gözaltında tecavüzün amacı, kadını, kadın olarak, insan olarak parçalamak... derin bir utançla insandan uzaklaştırmak. Şimdilik bunu önlemenin tek yolu, tecavüzü açık açık anlatmak.

Şunu kesinlikle biliyorum. Gözaltında tecavüzü uğradı diye hiçbir kadının, hiçbir insanın değeri milim eksilmez.

İnsan, birçok sorunu çözdü. Bunu da çözecek. Belgelenen tecavüz olgusu, tecavüze uğrayan için onur belgesi olacak.

Tarih bunu böyle yazacak.

15 Haziran Perşembe

Mehmet Ali Ağca... Bu kişi Abdi İpekçi'yi katletti. Yakalandı, ama hapisten kaçırıldı. Papa'ya ateş etti... Papa yaralandı. Ağca yakalandı.

İşte bu Ağca, İtalya'da yirmi yıl hapis kaldıktın sonra salıverildi. Şimdi Kartal hapishanesinde. Herkes bu işin içinde Türk Gladio'sunun olduğunu biliyor. Dahası Gladio'yu kimlerin kurduğunu... kimlerin binlerce insanı katlettiğini de biliyor.

Mehmet Yılmaz, bugün *Radikal*'de *"Bir Savcı Aranıyor"* adlı yazısında şöyle diyor, *"Dediğim gibi şimdi tek ihtiyacımız, dosyayı, yeniden ele alacak bir yürekli savcı. Çok mu hayalciyim dersiniz?"*

Türkiye'de bunu, hiçbir savcı çözemez. Bu işin çözülebilmesi için kurulu düzenin, baştan başa değişmesi gerekir.

Hürriyet'te Oğuz Aral'ın karikatürü durumu pek güzel anlatmış. Karikatürde "Ülkücü Haluk Kırcı'yla, ülkücü Oral Çelik, ülkücü Ağca'ya," *"Korkma len Ağca!.. Türkiye bizimle gurur duyuyor."* diye sesleniyorlar.

20 Haziran Salı

Geçen sayı yazmıştım. Aslı Erdoğan, Mahir Öztaş, Sezer Duru, *Edebiyat Tireni*'yle Avrupa'yı dolaşacak, Türkiye'yi temsil edecekler. *Pen Yazarlar Derneği*'nin düzenlediği bu işi eleştirmiştim. Meğersem bu iş, karışıkmış. Dün *Cumhuriyet*'de *Pen*'in Başkanı Alpay Kabacalı'nın yazısını okudum. Yazı pek anlaşılır değil, Yazıdan anladığıma göre, *Edebiyat Tireni* etkinliği için *Pen*, Sezer Duru'yu görevlendirmiş. Ama Sezer Duru bu işi savsaklamış. Sonra n'olmuş... anlamadım. Bugün *Hürriyet*'de Aslı Erdoğan'ın, Mahir Öztaş'ın, Turgay Fişekçi'nin ortak açıklamaları var. Bu açıklamalardan öğrendiğime göre, bu iş "iki yılı aşkın" bir süredir hazırlanıyormuş.

Bu işin içinde... bu kavgada başka bir iş var ama, ne olduğunu anlayamadım.

23 Haziran Cuma

Istanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Cezaevi Çalışma Grubu, F Tipi hapishaneleri anlatan *"Cezaevi Etkinlikleri"* düzenlemiş. Dün, bu etkinlikleri izlemek için Muammer Karaca Tiyatrosu'na gittik.

İlk etkinlik *İstanbul Sahnesi*'nin *F Dönemeci*'nde adlı sessiz oyunu. Bu oyunla ilgili söyleyeceğim iki nokta var. Oyun, simgesel bir anlatımla F Tipi hapishaneyi anlatıyor. Bu güzel... Ancak, hayatın simgeleştirilmesi dar tutulmuş. Canlılık, hayat daha boyutlu bir simgesel anlatımla verilebilirdi. Oyunu yazan, yöneten Mehmet Esatoğlu, bunu yapabilecek bir güçte... Bu, birinci nokta. İkinci noktaya geldikte, iletiyi pekiştirecek daha canlı bir müzik gerekiyor bu oyun için.

İleti şu. Hayat... canlılık işçi simgesiyle... öbür insanla birleşince, kurulu düzen, hayatın üstüne yürüyor. Bu bölüm gerçekten etkileyiciydi.

Oyundan sonra "Sunay Akın ve Akgün Akova"nın gösterisini izledik. Bu gösteriyi beğenmedim.

İlkın şunu söylemeliyim. Bu gösteri bir sorunu irdelemeyi amaçlamıyor. İki amacı var gösterinin. Birincisi insanları güldürmek... ikincisi alkış almak.

Akgün Akova'nın bütün söyledikleri içeriksel olarak yanlıştı. Sunay Akın'da yanlış yoktu ama, ille de güldürmeyi amaçlamak yanlıştı. Neyse, Resneli Niyazi anlatmakla iyi yaptı. Bence gösteriyi kurtardı.

Bir de şu var. Akgün Akova'nın diksiyonu bozuk. Kelimeleri yutuyor.

Gösteride türkü söyleyen bir de gitarist vardı. Herkesin gitarla türkü söylediği bir dönemdeyiz. Onun için gitaristi eleştirmek haksızlık olur. Bir şey söylemiyorum gitaristle ilgili. Ama esas yıkımı sona saklamışlar. Şimdi adını anımsamadığım birini çağırdılar. Akgün Akova'nın söylediğine göre, bu kişi çok güzel şiir okurmuş. Çağrılan kişi de o havada çıktı sahneye. Havası şu "Bu dünyada benden daha iyi şiir okuyan yoktur."

Önce Hasan Hüseyin'den şiir okudu. "Şimdi Nazım'dan başlayalım" dedi. O sırada Sunay Akın eliyle "bir" işareti yaptı. Nazım Hikmet'ten de bir şiir okudu. Üstelik ezberlemiş bunları. Bıraksalar gece boyu şiir okur.

Peki, seyirci n'apıyor bu arada. N'apacak, gülüyor... kahkaha atıyor... alkışlıyor. Sanki F Tipi hapishaneleri konuşmaya gelmedik. Eğleniyoruz. Tabii bu arada plaketler veriliyor. Plaketi veren avukatlar da ille konuşmaları gerekirmişçesine kırık dökük konuşuyorlar.

Ben, bir gün önce aynı yerde Müşfik Kenter'in şiir dinletisini dinledim. O dinleti son derece yetkindi... Şiirler okunurken içim titredi. Ama Müşfik Kenter seyircide etkili olamadı.

Seyirci... çok kullanılan deyişle "sanat alıcısı"nda ciddi bir sorun var. En son Ekrem Ataer çıktı sahneye. Tabii başarılıydı. Ama Ekrem Ataer'in ciddi bir hatası var. Ekrem Ataer ya bu etkinliklere katılmasın, katılacaksa, seyirci çözümlemesi yapsın. Bu seyircinin ciddi bir dinletiye gereksinmesi yok.

Ekrem Ataer, bu tür etkinliklere katılacaksa şunları yapmalı. Yanar döner, her hareketle çeşitli sesler çıkaran bir giysi... Çeşitli sesler için değişik boyutlarda çanlar dikilebilir giysiye. Daha sonra bağlamayı elden geldiğince yükseğe fırlatıp, yakalama hareketi.

Son türküden sonra esrimiş bir durumda bağlamayı kırma hareketi... Ekrem Ataer, bunları yapmıyor, ciddi ciddi türkü söylüyor. Bir kez bile bağlamayı sol eliyle kaldırıp "Hayda" diye bağırmadı. Hadi bütün bunları yapmadın Ekrem Ataer, bir halay havasıyla seyirciyi ayağa kaldırmayı da düşünemedin mi.

Ekrem Ataer'e son önerim şu. Takla atarak çıksın sahneye.

24 Haziran Cumartesi

Pir Sultan Abdal Derneği'nden Mehmet Demilci aradı. Sivas kırımı dolayısıyla bir dizi etkinlikler dü-

zenleyeceklermiş. Bu etkinliklere benim de katılmamı istediler.

Üç dalda düşünüyorlarmış etkinlikleri. Televizyon, radyo, panel... "Radyoya, panele evet, televizyona hayır. Televizyona çıkmam."dedim.

Türkiye'de televizyonun aydınlatıcı, bilgilendirici, eğitici işlevi sıfırlandı. Türkiye'de televizyon seyircisine yitirilmiş insanlar diye bakıyorum.

Diyelim, televizyona çıktım. N'olur. Ben Sivas kırımını anlatırken, şöyle bir yazılı haber geçebilir. "Şok haber... az sonra... bilmem kim manken, havuzda sevişirken nasıl yakalandı... az sonra" Şu da olabilir. Ben konuşurken, sözüm kesilir, Türkiye ortalaması bir çıplak kadın, krem reklamı yapabilir.

Bütün bunlar olmasa bile, Benim söyleyeceklerim televizyon insanının bir kulağından girip öbür kulağından çıkmaz. Çünkü dumura uğramış kulağından girmez bile.

Şunu söylemeliyim. Ben, pek değerli bir insan değilim. Ama televizyona çıkacak kadar değersiz değilim.

Televizyonları düzeltecek gücüm yok benim. Ama televizyona bireysel tavır koyma gücüm var. Ben yazarım. Yazarlığımın ilkesi de n'olursa olsunculuk değil. Hazır. fırsat varken, televizyona çıkayım, bana ne n'olursa olsun, diyemem. Beni dinlemişler, dinlememişler bana ne... televizyonda görünürsem, tanınırım, ünlenirim diye düşünemem.

Televizyona çıkan yazarları eleştiriyor muyum. Hayır. Onların ilkesi, n'olursa olsuncu. N'olursa olsun, fırsatları kullanma.

Ben, dünyayı içeriksel kavrıyorum. Onlar biçimsel kavrıyor.

Sorun budur.

27 Haziran Salı

Gazeteci-yazarlar, önceleri F Tipi hapishaneye karşıydı. En ummadık kişiler, F Tipi'ne karşı tavır aldılar Sonra n'oldu... sonra Adalet Bakanı, bu kişileri aldı. F Tipi hapishaneye götürdü, gezdirdi. Şimdi en ummadık kişiler, F Tipi hapishaneleri övüyor Çok güzelmiş bu hapishaneler. Övgülerden sonra, insanın nerdeyse "Suç işlesem de şu F Tipi'nde birkaç yıl dinlensem" diyesi geliyor.

Sorun, F Tipi'nin güzel olup olmaması değil. Burda içiçe geçmiş bir sorunlar öbeği var. Birincisi Türkiye'nin adalet sistemi bozuk. Bu bozukluktan ötürü, "siyasi mahkum" denenlerin birçoğu, haksız yere hapishanede. Olağanüstü koşullarda... olağanüstü yargılandı insanlar.

İkincisi, bu işi düzenleyenler, siyasi mahkumlara, insan diye bakmıyor. Yokedilmesi...eritilmesi gereken bir nesne diye bakıyor.

Üçüncüsü, güvensizlik... *1. Kayıplar Kurultayı*'nın düzenleme komitesindeydim. İzin için bu işle görevli vali yardımcısına gitmiştik. Vali yardımcısı bizi güler yüzle, ayakta karşılayınca kuşkulandım. Çünkü Türkiye'de yöneticilerin hemen hepsi, solculara "düşman" diye. Bundan ötürü, bir solcu, yöneticilere hiçbir biçimde güvenmez. Güvenmemesi gerekir. Bir tarihte *Atatürk Kültür Merkezi*'nde bir toplantı vardı. "*Bakan geliyor*" dendikte, ben, hemen ayrıldım ordan. Kendi adıma söyleyeyim. Devlet, her mahkuma bahçesinde havuzlu villa yaptırsa, yine karşı çıkarım buna Koğuşlarda ciddi sorunlar olduğu söyleniyor. Doğrudur. Bu sorunun çözümü için önce adalet sistemi düzeltilmeli. Sonra siyasi mahkum'luk kaldırılmalı. Güven bunalımı aşılmalı. Bunun için de toplumun baştan başa düzeltilmesi gerekir. Tabii bunlar, hem zor, hem ciddi iş.

Hapishane, tipi n'olursa olsun, bir toplumun sorunlu olduğunu gösterir. Bu sorunları çözeceklerine, soruna başkaldıranları yoketmeyi düşünüyorlar.

1 Temmuz Cuma

Eski Deniz Kuvvetleri komutanı Güven Erkaya öldü. 28 Şubat başladıkta Erkaya görevdeydi. Türkiye'de şeriatı kurma noktasına geldik sananlar, bu yüzden 28 şubat'a çok kızıyor. İşte bu kızgınlıkla *Akit*, Erkaya öldükte "Hakkımızı Helal Etmiyoruz" deyince kıyamet koptu.

Bence işi büyütmemek gerekirdi. "Hakkını helal etmiyor musun. Etmezsen etme" derdim ben olsam. Böyle olmadı. Yine kimin müslüman olduğu tartışıldı.

Bu kıyametin ortasında ben de Dante'nin *İlahi Komedyası*'nı okuyorum, Rekin Teksoy'un çevirisinden.

Dinsel inanış, bir insanı nasıl bağnazlaştırır... *İlahi Komedya*, bunun tipik bir örneği. Eser, gerçekçi değil. *Cehennem, Araf, Cennet* gezileri için söylemiyorum bunu. Dante kime kızmışsa, onu cehenneme göndermiş. Ayrıca Dante çağının düzenini aşamamış. Cennette bile uşak var. Tanrı bile uşaksız bir dünya kuramıyor.

Dinsel inanışın bağnazlığı islam peygamberi Muhammed'de özelleşiyor. Muhammed nerde biliyor musunuz, cehennemde... İşte bağnazlık...

Yarın 2 Temmuz. Yedi yıl önce 2 Temmuzda n'oldu. Dinsel inanışın bağnazlaştırdığı kitle Sivas'ta 37 insanı katletti.

Şimdi n'oluyor. Biri, "Hakkımızı helal etmiyoruz" diyor, öbürü, "Vay, nasıl hakkını helal etmezsin" diyor.

İki yan da müslüman olduğunu söylüyor. Bunlar cennete gidecekse... çünkü cennet için mücadele

ediyorlar. Hadisler, ayetler açılıyor. "Bak... bak" deniyor. Ben cehennemlik olmaya razıyım, bunlar cennete gidecekse.

3 Temmuz Pazartesi

Sivas kırımı için yapılan üç etkinliğe katıldım. Çarşamba günü, *Pir Sultan Abdal Derneği*'nin İçerenköy Şubesin'deydim. Öner Yağcı, Lütfi Kaleli, bır de ben çeşitli açılardan Sivas kırımını anlattık. Berrin Taş da şiir okudu. Daha sonra Ali Nakipoğlu'dan türkü dinledik.

Cumartesi günü *Anadolu'nun Sesi* adlı radyoda Mehmet Demirci'yle Sivas'ı anlattık. Aynı gün saat 18.00'de *Pir Sultan Abdal* Alibeyköy şubesindeydik.

Şimdi genel bir değerlendirme yapmam gerekiyor İki etkinliği de katılım çok azdı. İçerenköy'de 19.00'da başlaması gereken etkinlik, 20.00'de başladı. Dernek yöneticileri, telefonla, bin bir recayla kırk kişi toplayabildiler. Alibeyköy'de de o kadar insan vardı.

Herkes katılımın azlığından yakındı. Alibeyköy'de biri yanıma geldi, "Bu şubenin sekreteri, gün kalmamış gibi oğlunu bugün sünnet ettiriyor. Kendisi o yüzden bugün burda yok." dedi.

İrkildim. Sorumsuzluğun... aymazlığın... bilinç bulanıklığının somut bir göstergesiydi bu. Şube sekreteri, Sivas kırımının konuşulacağı gün, oğlunu sünnet ettiriyor.

Cumartesi günü iki tatsızlık yaşandı. Birincisi şu. Oturduğum yere bir hanım geldi. *CNN* televizyonundanmış. *"Sizin televizyona konuşmadığınızı biliyoruz. Ama bize konuşur musunuz."* dedi. *"Hayır."* dedim. *"Ben konuşurken de aygıtlarınızı kapatın, lütfen."* Ben böyle dememişim sanki, konuşurken bir baktım, beni çekiyorlar...*"Kapatın... kapatın.* diye bağırdım. Basının haber alma hakkına saygılıyım. Ama ben televizyonlarda görülmek istemiyorum. İkinci tatsızlığa geldikte... Polis, *Grup Yorum*'a izin vermedi. Gerekçe, etkinliğin bitiş saatinde gelmeleriymiş. Sıradan, geçersiz bir gerekçesiydi bu.

Sinevizyon gösterisine geldikte... Kötü kurgulanmış yılışık bir dille seslendirilmiş... gösterilmese daha iyi olurdu.

Modernleşmemiş bir toplumuz biz. Her işimiz dostlar alış verişte görsün biçiminde... Saatinde başlamayan toplantılar... söz verip gelmeyenler... kendi gösterisi bittikte "İşim var" diye çekip gidenler

Şu işe bakın... Alibeyköy'de en arkada oturuyorum. Sahnede türkü söyleniyor... şiir okunuyor, benden az ilerde insanlar, gülüşüyor, konuşuyor, başka bir işle uğraşıyorlar.

O gün konuşmamda bunu da söyledim. *"Bu etkinliğe bilinciyle katılmayanlar, konuşup gülüşüp duranlar, terketsin burayı... derhal gidin burdan."* dedim. Bu uyarımdan sonra duruldu ortalık. Ama yarım saat sonra yine yılıştılar... İkide bir önüne geleni paylayacak değilim ya, katlandım.

Ne dersen de, modernleşmeme kendini her yerde gösteriyor. Sonra unutuluyor her şey. Acısı... üzüntüsü... kızgınlığı bende kalıyor, derin yaralar açıyor içimde.

İşe bakın siz, şube sekreteri oğlunu sünnet ettiriyormuş. Onun için gelmemiş Alibeyköy'de.

4 Temmuz Salı

Yeni Şafak'ta Fehmi Koru, Sivas Kırımı'nı anma etkinlikleri için şöyle diyor, *"İyi niyetli olduklarından kuşku duymadığım çevrelerin, tarihin hesabını bugün görmeye kalkışan gözü dönmüş bağnazlara alet olmamaları gerekiyor. Bugünü yaşanır kılmanın, yarını umutla beklemenin yolu düşmanlıkları ön planda tutmaktan değil, uzlaşma noktalarını keşfe çalışmaktan geçiyor. Buna da Sivas'ta Sivas'ta yaşanan karanlık olayı kaşıyarak ulaşamayız."* Fehmi Koru, daha sonra *"Ben şahsen Sivas'ı yaşamak istemiyorum. Sivas'ta yaşananları mümkün kılan bir siyasi ve sosyal zemin de arzulamıyorum. Sivas'ta bir otele kapanmış insanları kendi başlarına terk eden bir devletten asla razı değilim. (...) Sivaslar tekerrür etmesin, arzusu bir dostluk eli halinde bana kadar ulaşırsa, bu değerli bir iyi niyet tezahürüdür."* diyor.

Önce şunu söyleyeyim. Anma etkinliklerinin amacı, Sivas Kırımı'nı kaşımak değil. Böyle bir durum olsa, ilk uyarı benden gelir. Hiçbir etkinliğe katılmam.

Peki amaç ne.

Bunu anlatabilmek için önce bir kurgu gerekiyor. Türkiye'deki kırımları açımlayabilmek için şöyle bir yapı kurguluyorum. Her kırım olayı dört bölümden geçerek gerçekleşiyor. En üstte Birinci Bölüm var. Bu bölüm, diyelim 1 Mayıs kutlamalarında olay çıkmasına, korku verici olayların yaşanmasına karar veriyor. Bu karar, İkinci Bölüme aktarılıyor. İkinci Bölüm, olayın nasıl olması gerektiğini tasarlıyor. Tasarı, Üçüncü Bölüme aktarılıyor. Üçüncü Bölüm, Dördüncü Bölüm eliyle bu tasarıyı gerçekleştiriyor.

Benim bu kurgum, tıpkı tıpkısına Sivas'ta yaşandı. Dördüncü Bölüm'ün güvencesinde harekete geçenler, Sivas Kırımı'nı gerçekleştirdi. Sonra bu kırımın sanıkları diye bir takım kişiler yakalandı, yargılandı, 33 kişi idama çarptırıldı.

Hemen şunu söyleyeyim. Suçu n'olursa olsun idama karşıyım. Sivas sanıklarının da idamına kar-

şıyım. Bu bir. Ama daha önemlisi, bu 33 kişi asıl suçlu değil.

Bu, 33 kişi için Sivas Kırımı'nın asıl suçlusu değil dedim. Burası önemli. Sivas Kırımı'nı anma etkinlikleri, asıl suçluların ortaya çıkarılması için yapılıyor. Türkiye'de bir daha Sivas yaşanması istenmiyorsa, bu kırıma karar verenler, bu kırımı tasarlayanlar, tasarıyı sokağa dökenler ortaya çıkarılmalı. Ancak böyle olursa bir daha Sivas olmaz.

Yoksa her dakika bir Sivas tehlikesiyle yaşıyoruz. Karar verselerdi, Cumartesi günü Alibeyköy'deki toplantıya biri bomba atabilir, önce Alibeyköy, sonra İstanbul cehenneme dönerdi. Bunu yapmadılar. Çünkü bu tehlikeyi, en azından şimdilik göze alamadılar.

Fehmi Koru şunu bilsin. Bizler, kertenkelenin kuyruğunu istemiyoruz. Kertenkelenin başını, gövdesini istiyoruz. İntikam için değil, Türkiye'de esenlikli yaşamanın ilk adımı bu olduğu için.

Peki, bu ilk adım nasıl atılacak. Türkiye'nin esenlikli yaşamasını isteyen bizler, bu durumda kaldıkça ağzımızla kuş tutsak bu ilk adım atılmaz. Çünkü bu adımı ancak siyasal iktidar atabilir. Ama bugünün, bu böyle devam ederse belki de geleceğin hiçbir siyasal iktidarı bu adımı atmaz. Kahramanmaraş, Kanlı 1 Mayıs benzeri küllenir gider Sivas Kırımı da.

Yapılacak iş şudur. Türkiye'nin esenlikli yaşamasını isteyen güçler, toplumsal iktidar mücadelesi başlatmalı. Geleneksel yapıyı kırmayı amaçlayan bir mücadele olmalı bu.

Bir yürüyüşten... bir panelden sonra, meyhaneye dalan ya da evinde yorgunluk gideren kişilerle olmaz bu. Geleneksel yapıdan kurtulmuş... dünyayı doğru kavrayan... esenlikli bir yurt için maddi-manevi bütün gücünü ortaya koyan yüzbinlerce insan... İşte o zaman esenlikli yola girer Türkiye.

Yoksa panellerle, yürüyüşlerle avunur gideriz.

Cengiz Gündoğdu

SORU

İnsancıl Yayınları

GÜLKIZILI TÜM SABAHLAR

Bundansa eğer
Dehlizse
Nostalji görümü
Ve kederse için
Yum gözlerini...

Sen meteor yanışığı
Göz kamaşığı
Ebruli incesi
Ellerimi tut
Çocuk miniği elleri imgem...

Serseri bir zamanı
Yontmak var daha
Alnından tütsülemek
Gülkızılı
Aşklamak var tüm sabahlara...

Güneşin gözlerine bakacağız
Safran çekilsin kanımız
Tenimiz tunç
Mey nefesli ergen sesler
Çağıracak sevdamızı...

İbrahim Deniz ASLAN

MATARA VE KALEM

Matara ve kalem taşıyorum hayatım,
bir anlık, bir ömürlük, bir ölümlük yollarda.
Defterimde, sislenen bahar göğünü siliyorum,
Yosun bağlar diye korkuyorum içimizdeki sis.

Günlerdir yola bakıyorum;
sahipsiz dağların sahibi bazen.
Kimi yerde şenlikle ve korkuyla lokma götürülen,
bir eski zaman mezarı.
Uçurumu tarihinde yatan.

Yola bakıyorum.
Taşlardan daha taş, kumdan daha bölünmüş.
Günlerdir bu yolcu koltuğunda,
yol akrabalarımla ekmeği bölüyorum.
Nasırlı ekmek, esmer su, esmer...

Matara ve kalem taşıyorum hayatım.
Bütün bir evren için gözlerin,
susayınca ve yaşamak isteyince insan,
şafağa açılan yollarda.
Matara ve kalem taşıyorum.
Kızıl bir gülün doruğunda, düşlere kıvrılan kolların için
Sakçagöz'den asker oğluna giden,
Nur Dağı'nca kıraç şu kadın için.

Gönlü kasaba köylülerle konuşuyorum;
düşlerine benzeyen yüzlerine bakıyorum onların.
Eskimiş taşların çevrelediği bahçeler kadar sevgi.
Renkli televizyonlar misali siyah beyaz sohbetleri.
O kadar siyaset ve ihanet. Konuşan suskunluk.
O kadar...
Türkülerini, heybelerini, nakışlarını sorma.
Sormazdın bilirim sen de, mahçup bulunup mecbur yitirileni,
duysaydın rüzgarın geri çevirdiği serzenişleri...

İyi bir militan bu insanlara sosyalizmi söyler;
- bilmiyorlar bizim düşsel dünyamızı.
Ben seni söylüyorum, söylerken trenlerin öykülerini.
Öykümüzü... Çaresiz, güzel.

Matara ve kalem taşıyorum.
Toprak kayıyor ayaklarımın altından.
Kayıp gidiyor bulduğum sırlar;
duvarlar, ağaçlar, yaşmaklı kadınlar, tüneller.
Kentler, kentler, kentler içinde...
Geriye dönmeyecek bir tanıktır yol, bulduklarıma.
Matara ve kalem hayatım...
Tarih, kentlerinden utanmasın diye.

Kompartımanlarda beş altı erkek bir araya geliyor,
-kadınlar ayrı yerde.
Kadınlar daima bir fotoğrafçının önünde.
hani hem utanan, hem görülmek isteyen.

Adamlar zuladan kafa çekiyorlar.
Kimi küçük tüccar, kimi yol kumarbazı.
Fiyakalarını, duruşlarını ve geçmişlerini trampa ediyorlar.
Bir görsen, bu Anadolu nasıl da çocuk.
Ben onlara, sımsıkı tutulmazsa bir sözcüğün
nasıl kırılacağını anlatıyorum.
Aklımda, bu bütün baharı, yazı dağlara çıkaran sesin.
"Şimdi anladım, diyor biri,
şimdi anladım sen neden yollardasın.

Matara ve kalem hayatım
Sözcüklerin renklerine erişmek için.
ağzının kıvrılışındaki yolları yürüyerek.

Tevfik TAŞ

Doğruyu sevmeyen onu bulmak için kendini sıkmaz, başaramayınca da üzülmez.

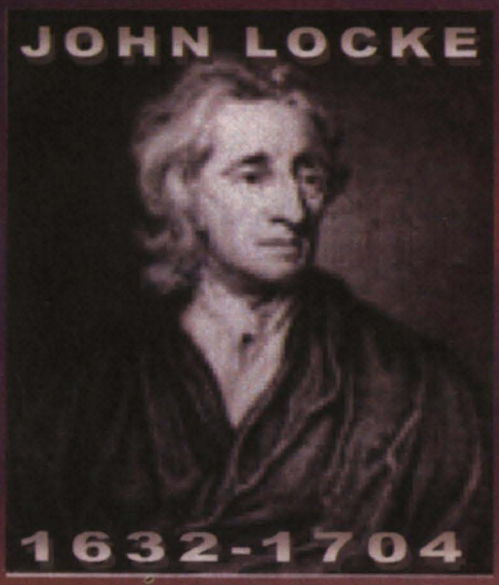

Doğruyu sevdirmek amacıyla,
1999 Ekim ayında etkinliklere başlayan

İnsancıl Atölyesi

Ekim 2000'de yeni dönem çalışmalarına başlıyor.

Günlük Hayat
Şiir Kalkışmaları
Felsefe
Koro
Müzik Tarihi
Matematik
Tiyatro
Edebiyat
İdeoloji
Yeni Dünya Düzeni